

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

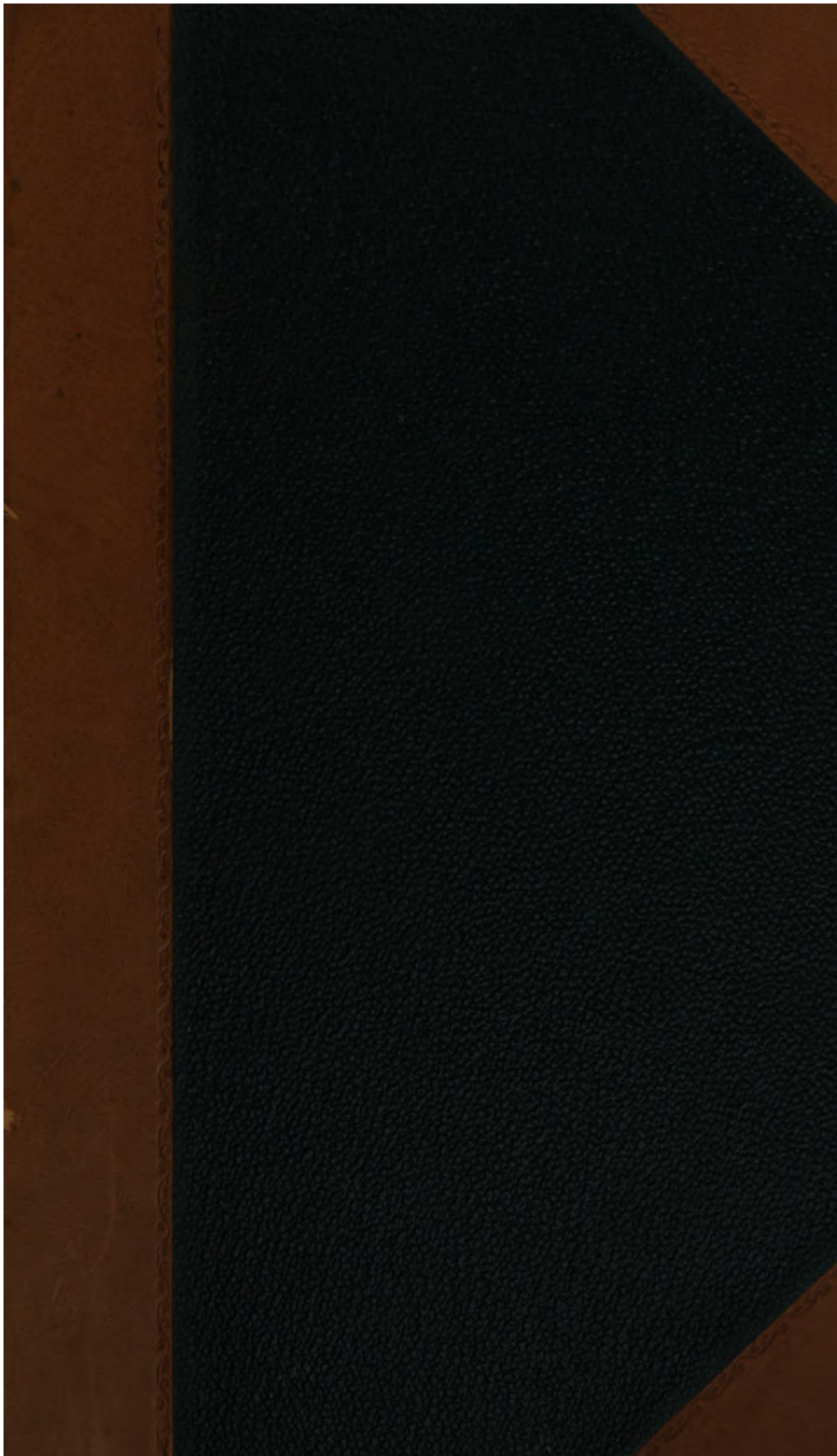
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

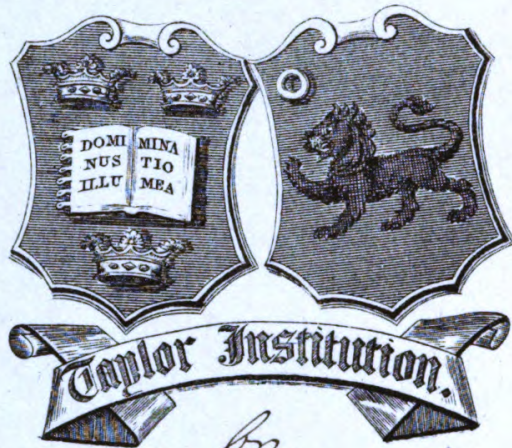

122 c 15

✓

~~169 c 15~~

Presented to
the

by

C. Gorsina Esq.
1880. A. D.

H E T
L E E V E N
V A N

JAN WAGENAAR.

6

H E T
L E E V E N
V A N
JAN WAGENAAR.

B E N E V E N S
EENIGE BRIEVEN

VAN EN AAN
D E N Z E L V E N .

T E A M S T E R D A M ,
By Y N T E M A en T I E B O E L .
M D C C L X X V I .

167 c. 13.

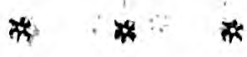
92

10-10-10

De roem, welke de *Vaderlandsche Historie-*
schryver, in de *Vereenigde Gewesten*, in
derzelve *Heerschappyen* aen de andere zyde van
den *Aerdkloot*, en overal, waer onze *Nederduit-*
sche spraek gelezen kan worden, verkreegen heeft,
is groot genoeg, en kan zigzelven staende houden
by de navolgende *Geslagten*, zonder de optooisels
van tael- en redenkunstige bloemen: hy, diese by
zyn leeven niet gezogt heeft, kanze na zyn dood
ontbeeren. *Waere verdiensten* zyn de waere *schoon-*
heden der Nature gelyk; beiden behaegenze zon-
der eenig byvoegzel der gebrekkelyke kunst.

Evenwel, wie zal 't wraeken, dat *JAN*
WAGENAAR, alom, en zo ver, bekend door
zyne *Geschriften*; van aengezigte bekend door
zyn wél getroffen uiterlyk gelaet; ook gekend
moge worden, door een onopgesmukt verhael, in
zyn herkomst, studiën, en karakter.

Kon ik, derhalve, die deezen beroemden Man zo na bestond; die hem, door eene veeljaerige verkeeringe, zo wél gekend; die zo veel van hem geleerd, en het voorbeeld zyner gelukkige aengeboren' geaertheid, en verkreegen' deugden, voor ooggen gehad heb; kon ik, by mogelykheid, dit myn geluk, en deeze myne verpligting aen hem, beter, en rechtvaerdiger erkennen, dan door het samenstellen eener Beschryving van zyn Leeven, menigvuldige Werken, en voortreffelyke Hoedanigheden?

Deeze gevoelens van pligt en erkentenis hebben myne pen bestierd, myne gedagten en schryftrant leevendig gehouden: terwyl ik, ondertuschen, gepoogd heb, dien trant, somtyds, te veranderen naer het onderwerp, dat ik te beschryven had; doorgaends, egter, boven den eenvoudigen styl eener historie, en beneden den verhevenen van eene lofspraeke blyvende. Ook stelde ik my voor, melding te maeken van de voornaemste gevallen en omstandigheden van 's Mans leeven; zonder den Leezer met kleene of geringe gebeurtenissen te verveelen:

* * *

len: vooral, een beknopt historiesch berigt te geeven van zyne Schriften; de gelegenheid, waer by ze geschreeven, en den tyd, waerinze uitgegeven werden, naeuwkeurig aentewyzen, en te zorgen, dat men, nergens, de hoofdperfoonae dje uit het oog verloor. Kortom, *JAN WAGENAAR*, en zyne *Werken*, naer waerheid, af te beelden, te beschryven, en aen te pryzen, is het oogmerk van deezzen mynen arbeid geweest.

Wat de Brieven aengaet, welken agter deezze Leeyensbeschryving gevonden worden, ik heb geoordeeld, datze der bewaeringe waerdig waren. Zy toonen ons den voorzigtigen, naeuwkeurigen, weetgierigen, naervorschenden, en kundigen Vaderlandfchen Historiefchryver, Tael- en Oudheidkenner. Bescheidenheid en voorzigtigheid lieten niet toe alles, wat vriendschap of vertrouwen, in een' gemeenzaemen brief, uitstort, en aentekent, te openbaeren. Ware 't anders, deezze verzameling van Brieven zou merkelyk vermeerderd konnen worden.

* * *

*Indien den Tydgenooten, indien der Vaderland-
sche Nakomelingschap, eenig nut, eenig vermaek,
toegebragt worde, met deezen arbeid, zal zulks
eers genoeg zyn voor hunnen Landsgenoot*

PIETER HUISINGA BAKKER.

Verbeter, in 't LEEVEN,

Bl. 18 *Regel 8 doe uit te geeven.*

— 53 in de *noot*, Derden Brief *lees* Eersten Brief,
Derden Druk.

In de BRIEVEN,

Bl. 175 *Regel 9 de Reize lees* het Reisboek

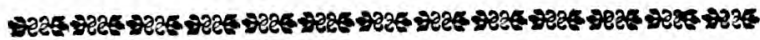
H E T

H E T

L E E V E N

V A N

J A N W A G E N A A R.

Dat zy, die, door hunne geboorte of rykdom, van jongs af, als met de hand der fortuin, in het perk der weetenschappen nedergezet zyn, beroemd kunnen worden, verwondert niemant; maer dat anderen, die zulke hulpmiddelen ontbeerden, evenwel door alle hindernissen, die een eenvoudige burgerlyke staet in den weg werpt, heendringen, en zig verheffen tot eene vermaerdheid, die aen de fortuin niets, aen eigen' verdiensten alles te danken heeft, mag, met reden, voor zeldzaam gehouden worden.

De natuur vormt de neigingen, en stort de zaeden, om groot te worden, in het harte: wanneer nu een rechtstreeksche en oplettende opvoeding deeze zaeden, in hunnen groei, koestert, zuivert en opleidt, dan kunnen zy

A

een'

een' mensch vermaerd en nuttig maeken in de maetschappy, en de tydgenooten danken dan te recht den opvoeder en den opgevoeden, zo haest zy, in welken stand ook, het nut dier voltooide hoedanigheden ondervinden. Welke dankbaerheid zyn wy dan niet verschuldigd aen hem, die met dezelfde oorspronglyke eigenschappen begiftigd, maer deeze zo wenschelyke handleiding en opvoeding ontbeerende, eger, als een alleen gelaeten wynrank, uit zizelven den besten bystand weet aen te grypen, en, opgeklommen uit de laegte, zyne volkomenheid en vruchten met de besten monsteren mag.

Ik onderneem de beschryving van een' Man, die, niet door zyne geboorte, vermogen, of opvoeding, maer, blootelyk, door de aengeboren hoedanigheden van zyn verstand, en eigen' onvermoeide werkzaamheid, zig in zyn Vaderland en Geboortestad vermaerd gemaakt heeft.

Naerdien ik, door vriendschap, en huwlyk met zyne Zuster, verscheiden' jaeren, een' naeuwen omgang met hem gehad heb, en tot zyn dood, in zyne geheimste levensbyzonderheden heb mogen deelen, ben ik, om die reden althans, niet gantschelyk ongeschikt, om hem den Vaderlander, naer waerheid, af te beelden.

JAN

JAN WAGENAAR was de eerstgeboren van JAN WAGENAAR en van MARIA SAGTLEVEN, luiden van eerlyk herkomen, en eenvoudigen burgerstand: de Vader was een inboorling deézer Stad; de Moeder was uit Gelderland, en eene bloedverwante van den vermaerden Schilder SAGTLEVEN. Uit deeze Egtgenooten werdt Hy te Amsterdam geboren, op den 28 October 1709.

Zy, die zig op de opvoeding toegelegd hebben, weten, hoe vroeg de natuur haere opperste neiging, ten minsten in de meeste kinderen, zien laet. De jonge JAN, die, bykans, even spoedig liep en las, nog maer weinige maenden oud zynde, vertoonde, met der haest, dat de lees- en weetlust zyne overheerschende hartstogt was, die alle andere neigingen overmeesterde.

Like Aarons serpent, swallows up the rest.

Want de leeslust, door het aenhoudend handteeren van een boek, en de weetlust, door het geduurig vraegen, bleeken zo duidelyk in het Kind, en verslonden, in hetzelfde, der kinderen gewoone begeerte tot speelen en speeltuig; zy ontvouwden de zaeden van weetgierigheid, naer maete het jong verstand uitbotte, zo zigt-

baer aen allen, die het kenden, dat veelen, eerlang, den Ouderen zогten te beduiden, dat de Jonge tot de studien behoorde opgebragt te worden. Dan zulks was de gelegenheid der Ouderen niet: de Vader, Mr. Schoenmaeker van hanteering, hadt wel een tamelyk ruim bestaen; maer hy en zyne Vrouw, jonge luiden zynde, vervielen allengs in een goed aental Kinderen, waerom 'er de kosten voor de geleerde Schoolen niet af mogten. Evenwel beslootten zy deezen hunnen Zoon, dien zy erkenden, dat voor hun bedryf niet gevormd schein, alles in den grond te laeten leeren, wat hem, ten eenigen tyde, in staet stellen kon, om door of met den Koophandel zyn fortuin te maeken: ten dien einde werdt hy naer de beste Schoolen deezer Stad geschikt, om in het schryven en cyfferen bekwaem te worden; gelyk hy, wat laeter, om dezelfde reden, ook de Fransche taele leerde.

Het zal niemant vreemd geeven, nu wy de oorspronglyke zielsneigingen van den jongen J A N aangewezen hebben, dat de Poëzy, die uit zigzelve aenlokkende is, hem, nu op de Schoolen zynde, bekoorde; byzonder viel hy op de tooneelspellen, welke liefhebbery in deeze Stad, wegens de gelegenheid van den Schouwburg, veelal, jonge luiden aenlokt: hy vondt,
lig.

ligtelyk, onder zyne medefchoolieren, makkers, welken daer ook te huis lagen, en maekte al vroeg versjes, die deeden zien wat 'er van hem te wagten ware, zo hy deeze liefhebbery hadt blyven aenkleeven. Ook schreef hy toen, flegts elf of twaelf jaeren oud zynde, een Klugtspel, doelende op eene onlangs bekende gebeurtenis in deeze Stad: van welk Spel iemant hem een affchrift wist te ontzutfelen; en het was, niet lang daerna, dat hy 't, openlyk, tot zyne groote verwondering, by de Beurs, gedrukt hoorde uitventen. In 't jaer 1722, te Zandvoort zynde, maekte hy voor den Koster van dat Dorp, die met zyne Ouders vermaegschapt was, een Vers op de Inhaeling van den Heer PAULUS LOOT, dat te *Haerlem* by de *Wed. van Hulkenroy* gedrukt werdt. Gelyk 'er nog verscheiden' rymen, zo van dien tyd als van laeter tyd, geschreeven en gedrukt, van hem voorhanden zyn.

Deeze kleinigheden hebben haer nut in de historie van groote verstanden: zy ontvouwen, uit haere eerste beginfels, den trapswyzen opgroei en vordering tot verhevener arbeid. Schoon de Jongeling dit Spel en foortgelyke stukken, tot ernstiger studien geraekende, vernietigd heeft, hing hem de Schouwburg lang

aen; ook speelde hy, met zyne Kennissen, jonge luiden van beiden sexen, nu en dan een Tooneelstuk, by wyze van liefhebbery.

Deeze uitspanningen egter verminderden, toen de Jongeling by voornaeme Roomsche Koopluiden op het comptoir geplæetst was, in welke betrekking hy, terstond, zyn post ter harte nam: want dit was ook één zyner aengeboren hoedanigheden, 't gene hy begreep zyn pligt te zyn (en hoe vroeg kende hy zyne pligten!) behartigde hy volkomen: dit was geen byzondere of tweede hoedanigheid; maer eene waere spruit zyner heerschende, of de heerschende neiging zelve; want by den koophandel te zyn, was den handel leeren, en alles wat hem iets kon doen leeren vermeesterde zynen geest, en het gevolg was, dat zulks, in eene ziel als de zyne, den pligt aenspoorde en leevend hieldt. By dit waerneemen der zaeken van zyne Patroonen, besteedde hy egter een gedeelte van den nacht en van den zondag om zyne onverzaedelyke lees- en weetlust te voldoen; ja zelfs de oogenblikken, in welchen hy wagten moest, aen de Posthuizen, naer het uitgeeven der Brieven, waeren hem te dierbaer omze te dooden met beuzelingen, naer den trant veeler jonge Comptoirbedienden, neen; hy

hy plaetste zig in eene stoep om te leezen, ten welken einde hy gewoon was altyd een boekje by zig te draegen. Dikwerf heeft hy verhaeld, met welk eene graegte hy, op die uuren, de Engelsche Spectators, welken toen vertaeld begonnen uit te komen, las en herlas; ja onder zyne handen versleet.

Evenwel scheen zig, ten deezen tyde, eene afwyking van zyne overheerschende neiging op te doen. De natuur, hoe eenpaerig zy werke, heeft somtyds haere zygangen; maer als het gezond verstand die afwyking in 't oog krygt, herbrenghet het de natuur op den weg der eenpaerigheid. Zeker is het, dat de natuur, in haere werking, het verstand niet ontbeeren mag. Onze Jongeling, zestien of zeventien jaeren oud, en nog op het comptoir, besteedde den saturday namiddag of avond, met zyne makers, die, by geluk, jonge luiden van eenigen smaek en kundigheden waeren, meestal in de eene of andere herberg, en somtyds ook in den Schouwburg. Dit leeven, en dit doorbrengen van den tyd, hoe onschuldig, en onverschillig ook, streeft, zekerlyk, met de kennelyke zielsneigingen van onzen WAGENAAR; evenwel hy nam 'er, eenigen tyd, deel in. Wat gebeurd 'er? Eén zyner Gezel-

len, onder jonge luiden, die werk maekten van den Godsdienst, geraekt zynde, begon te begrypen, dat zyn gedrag verkeerd was, en dat hy het gaen naer de herbergen behoorde af te schaffen. Dit besluit, en de reden van hetzelfde, zynen vriend medegedeeld hebbende, bragt WAGENAAR ook tot omdenken. Hy, te gelyk van deezen makker aengespoord tot het vlytig leezen der H. Schrift, nam dien raed ter harte, en van dit oogenblik kreeg onze Jongeling dien gevestigden trant en trein van denken en leeven, welke hem sedert bleef aenkleeven. Door deezen Makker geraekte hy ook in de Remonstrantsche en Doopsgezinde Kerken, en, met naeme, in de Godsdienstige Oefeningen van gemelde jonge luiden, die, ten deezen tyde, hunne zondag-morgen Vergaderingen hadden in één der Vertrekken van het Weeshuis de Oranje-appel; gelyk men in dat zelfde Vertrek, ook eene openlyke namiddag-oefening hieldt, welke Oefening, of Vergadering, egter van een veel ouder oorsprong dan dit Weeshuis was (a). De jonge WAGE-

N A A R

(a) Zie G. BRANDS Hist. der Reform. D. IV. p. 98 enz. J. WAGENAAR, Amsterd. VIII. St. p. 76 enz. 8vo.

NAAR bezogt dezelve meermaels. Zyne Ouders waren vroomen luiden, leden der Gereformeerde Kerke, en gezet op den kerkgang; zy hadden hem, van der jeugd af, gewend, nevens hun, den uitwendigen Godsdienst by te wonen; waerom hy, ontwyfelbaer, schein geleid te worden naer den schoot dier Kerke. Het duurde niet lang, of zy kreegen kennis aen de gangen van hunnen Zoon, uit zulken, die hun de gevaerlyke en zielbederflyke begrippen afmaelden, waer in het geschapen stondt dat hun Zoon vervallen zoude. Dit smertte den Ouderen, en maekte hun verlegen en te onvrede. JAN WAGENAAR, die hen hartelyk beminde, beduidde hun zynen pligt als mensch en als Christen, en verzogt hen den uitflag, op den weg van onderzoek, door hem ingeslagen, met hem af te wagten. Doch zy, door hunne eenvoudigheid, buiten staet om den Zoon door redenen te keeren, bleeven onvoldaen. Eindelyk werdt het gevoelen gevraegd van een Vriend der Ouderen, te Haerlem woonagtig, voor wiens kundigheid de Vader en Moeder beiden veel agting hadden. Deeze Man, dezelve Kerkbelydenis als de Ouders toegedaen, maer ongemeen gemaetigd, besliste het verschil ten voordeele van den Zoon, en bragt dus het

huisgezin, en het hart der Ouderen, in de vorige ruste.

Onze Jongeling, thans agtien of negentien jaeren oud zynde, en aen zigzelven overgelaeten, vervolgde zynen weg. Iemant, door de natuur als gevormd om uit eigen' oogen te zien, is onbekwaem iet toe te stemmen voor dat de overtuiging zig opdoet: het verstand van zulkeen' blyft, tot zyne volkomen rypheid toe, veilig om vooringenomen of gekluisterd te worden van eenig *Sistema*. Zodanig was de jonge WAGENAAR. Zyn verstand begon nu de denkbeelden, door aenhoudend leezen het geheugen ingedrukt, met de hulpe van een aenrypend oordeel te ontwikkelen en toe te pasfen; dat is, hy begon nu naer de waerheid te zoeken. Deeze verstandige bezigheid zyner ziele, door geen belang, gezag of vreeze gehinderd; maer in eene volstreckte vryheid staende, leide hem by trappen op tot dat Godsdienstig *Sistema*, welk het geheele Christendom omvangt, geen' Christen uitsluit, maer ook van niemant wil ingesloten worden. Deeze denkbeelden uitbreidende, werdt hy een gestreng voorstander van vryheid en verdraegzaamheid in den Godsdienst, zonder uitzondering. Voorts begreep hy toen, tot naeuwgezetheid toe, de noodzaekelykheid niet alleen
van

van een zedig leeven ; maer ook , dat ieder kundig Christen zynen naesten tot de kennis en vreeze Gods , door voorgaen en vermaenen , moest opleiden. De Christelyke Kerk vindt hy overal ; dan , ten aenzien van begrippen , ook overal verloop en verlies van de eerste Apostolische bronnen. Hy hieldt het niet mogelyk om het Christendom tot eenpaerigheid te brengen in begrippen ; eenpaerig , meende hy , zou het kunnen zyn , in het voorstaen , en oefenen van deugd en vryheid. Deeze vryheid in den Godsdienst , dit zedig en onderwyzend leeven , meende hy nu gevonden te hebben : waerom hy , schoon hy ook somtyds elders de Predikaetfien bywoonde , op de straks genoemde Vergaderingen , veele jaeren , zyne uitsteekende gaeven , in 't openbaer , tot veeler nut , aengelegd en besteed heeft.

Beschouwt men nu den jongen WAGENAAR , twintig jaeren oud wordende , in het blaekendst zyner jeugd , getreden op een' weg van ernst en onderzoek , en daer op voortgeleid door eene overheerschende neiging naer kennis , wysheid en waerheid , dan zal men erkennen moeten , dat hy , door deeze zyne natuurlyke en zedelyke vermogens , in staet is geweest , om daer op groote vorderingen te doen. De Wys-
be-

begeerte, brengt zy het vuur der jeugd, de bedaerdheid van een fyn verftand, en de alles overmeesterende zugt naer kennis, tot één ftuk, mag, uit zulk een geheel, een uitwerkfel verwagten, dat zig zelf altyd en overal gelyk is. JAN WAGENAAR was inderdaed dus famen-gefteld, en bleef altyd van één ftuk, en zig zelve gelyk.

De Godsdienst, en wat daer toe betrekking heeft, was reeds lang zyne hoofdstudie; doch hier ontdekte hy, die alles in het harte wilde kennen, terftond behoefden, welken hy vervullen moest. Om de H. Schrift, en de Zeden dier tyden, te verftaen, en om met de oudfte Kerkvaders omgang te hebben, was de kennis der taelen nodig. Het Fransch, als gemeld is, hadt hy op de Schoolen geleerd; de Latynfche taele was hy ook, ten deezen tyde, reeds magtig; hy oefende zig in het Grieksch, en verftont iet van 't Hebreuwsch: wat laeter leerde hy ook de Engelsche spraek. In de Rekenkunst was hy zeer bedreeven, welke hem ook geleidde tot de kennis der voornaemfte gronden van de *Mathesis*. Tot de *Metaphisica*, of Overnatuurkunde, hadt hy eene byzondere neiging, zo ver zy diende om God en onze pligten te kennen;

nen; hy oefende zig in dezelve tot deeze edele einden. De *Gronden van Zekerheid* van NIEUWENTYD; S. CLARKE, over *Gods Eigenschappen*, de *Vryheid*, en de *Zedelyke daeden*; LOCKE, en anderen, heeft hy niet alleen gelezen; maer uitgetrokken, en hunne stellingen onderzocht, uitgebreid, en opgehelderd. De *Natuurkunde*, vooral de *Newtoniaensche*, was ook zyne liefhebbery, waer mede zig, ten deezen tyde, in 1731, by gelegenheid der Lesfen van Dr. DESAGULIERS, in deeze Stad gegeven, veele jonge luiden van smaek bezig hielden.

In dit ruime veld van Oefeningen onledig, schreef onze Jongeling eene groote menigte van Redenvoeringen; Brieven over gewigtige *Theologische* en *Metaphisfche Questien*; Aentekeningen; Verhandelingen en Ontwerpen, welken ten deele onder zyne papieren gevonden worden, en ten deele door hem, in zyne menigvuldige Werken, verbezigt zyn.

Ten deezen tyde vertolkte hy eenige *Predikaetsien* van den beroemden Aertsbisfchop TILLOTSON; welken in 1730—1732 in VI Deelen in 4to uitgegeven werden.

Ook vertaelde hy, uit het Fransch, eene *His-*

torie der Pausfen (b). Voor dat Boek plaetfte hy een Voorberigt, en fchreef onder het Werk eenige Aentekeningen. WAGENAAR hadt onder zyne byzonderfte Vrienden, een of twee, welken hy, om hunne jaeren en bekwaemheden, hoogfchatte, deezen floegen byzonder agt op de talenten en vorderingen van den Jongeling, en het waren deezen, welken, in die proef van zyn' opluikenden fmaek, eene gefchiktheid ontdekten tot het beoefenen der oudfte Kerkelyke Gefchiedeniften; waerom zy hem dat fpoor verder zогten in te leiden.

De Boekverkooper *Tirion* befloot, in deezen tyd, uit te geeven eene *Verzameling* van *Verhandelingen* over de *Verdraegzaamheid*. Onze Jongeling begunftigde eene onderneeming, die zo zeer met zyne gronden ftrookte, en vertaelde, in dat Werkje, *uit het Fransch*, de Aenmerkingen van den Profr J. BARBEYRAC, en, *uit het Engelsch*, de Predikaetfie over Christus Koningryk, van den Bifchop HOADLY.

Zyne liefhebbery voor de Natuurkunde maekte hem bekwaem tot het vertolken van stukken over die ftoffe in de *Filozoofifche Verhandelingen*,

(b) Het I Deel verfcheen in 8vo 1733; doch het Werk is niet verder vervolgd.

gen, welken by Deeltjes in 1734 begonnen uit te komen; waerin hy de onderstaende bezorgd heeft (c).

Ins-

(c) I Deel I Stuk.

- I. DESAGULIERS, Berigt over de Weegkundige Proeven omtrent de Planten. *Uit het Engelsch.*
- II. DE REAUMURS, Historie der Motten, I Deel. *Uit het Fransch.*
- VII. P. V. MUSSCHENBROEKS Waarneemingen van het Weder. *Uit het Latyn.*
- XI. S. HALES, Proeven omtrent den Steen der Nieren en Blaaze. *Uit het Engelsch.*
- XII. P. V. MUSSCHENBROEKS Waarneemingen van het Weder. *Uit het Latyn.*
- XIII. H. BOERHAVE, Proeven omtrent de Kwik. *Uit het Latyn.*
- XV. DESAGULIERS, van de Dampen, Wolken en Regen. *Uit het Engelsch.*

II Deel I Stuk.

- III. Vervolg van S. HALES Berigt wegens den Steen. *Uit het Engelsch.*
- IV. DU FAY, over de Electriciteit. *Als boven.*
- V. W. CURTEIS, over de Planten in water groeiende. *Als boven.*
- VI. DESAGULIERS, over de te rugkaatsende Verrekykers. *Als boven.*
- VII. ————— over 't gebruik van Verrekykers voor byzienden. *Als boven.*
- VIII. MORTIMER, Ontleding van een' Bever. *Als boven.*
- IX. H. SLOANE, van de Ratelslangen. *Als boven.*

Insgelyks vertaelde hy den *Filozoofischen Onderwyzer van B. MARTIN*, en vermeerderde het Werk met eenige byvoegfels (*d*).

Een Vertaeler heeft zyne verdienften, als hy, by de kennis der onderwerpen, de tael, die hy overbrengt, en die, waerin hy ſchryft, wél verſtaet; als hy getrouw vertaelt, en ons, in een' duidelyken ſtyl, het zelfde zegt, dat de Schryver gezegd heeft, dan verdient hy billyk den lof zynor leezers. De kundigſten hebben geoordeeld, dat de genoemde Stukken van eene bekwaame pen overgezēt waren. W A G E N A A R was niet bekend dan by zyne Vrienden, welken meer met hem ingenomen waren dan hy met zig zelven. Hy was nog een vergeeten burger. Zyne gaeven konden wel in 't openbaer gezien en gehoord worden; maer hoe weinigen leerden hem op deeze wyze kennen! Het was nog de tyd niet, dat geheel Nederland zig over hem verwonderde. Terwyl hy
zig

X. N. CYRILLUS, van het Weder en de Aarde te Napels. *Uit het Latyn.*

XI. V. BACON, van eene Vergiftiging, door 't Kruid Monniks Kap genaamd. *Uit het Engelsch.*

(*d*) Dit was de eerste Druk, in 1737 uitgegeven. De tweede Druk van dit Werk heeft Dr. GRASHUIS bezorgd.

zig in zyne nedrigheid verbergde , werdt hy groot en grooter. Ook geraekte hy op den weg , om de vermaerdste Historieschryver van zyn Vaderland te worden , zonder dat hy zulks zocht. Zie hier by welke gelegenheid.

De jonge WAGENAAR nu , als aengetekend is , aen het vertaelen geraekt zynde , begreep , hoe nodig het ware , wilde hy als Schryver eenig figuur maeken , om de Nederduitfche tael in den grond te kennen. Gelyk hy nu in alle zyne studiën de bronnen opzocht , zo meende hy , dat hy hier ook behoorde te doen , en dit hielp hem aen het leezen van onze oudste en eerfte Schryvers , zo wel die in *profa* , als in rym , gefchreeven hadden. MELIS STROKE , KLAAS KOLYN , de *Spiegel Historiael* en andere oude Historie- en Rymchronykschryvers , las en herlas hy , met oogmerk om zig in de taele te oefenen ; maer , zie , onder deezen arbeid werdt in hem eene nieuwe weetlust geboren , de kennis , naemelyk , van 's Lands oude Gefchiedenis. Uit de genoemde Schryvers maekte hy aentekeningen , eerst wel om de tael , maer naderhand om de historie ; ontwerpende uit dezelve een' fchakel van de Gefchiedenissen onzer eerfte Graeven. Door dit aenhoudend leezen en uitschryven hadt hy ,

vooral MELIS, bykans geheel in het hoofd. De kundigsten zyner vrienden werden nu volkomen overtuigd, dat WAGENAAR zeer geschikt was om een Historieschryver te worden. Zy ontdekten daartoe zyn heerschend beginsel, en zy hielpen hem, metderhaest, aen de gelegenheid om eene proef te geeven van deeze zyne bekwaemheid te geeven.

De Boekverkooper I. Tirion, hebbende van het jaer 1736 uitgegeven den *Tegenwoordigen Staat van alle Volken*, ten grooten deele uit het Engelsch vertaeld, besloot, omtrent het jaer 1738, dat Werk, eer men uit Duitschland tot de andere Europifche Gewesten overging, te vervolgen met eene Beschryving der Nederlanden. Dan, vermits hier het geleide van den Engelschman onvoldoende was, zag hy zig genoodzaekt eene oorspronglyke beschryving van de Nederlanden te doen opstellen. Tot deezen arbeid werdt JAN WAGENAAR verzogt. Hy ondernam dien, met beding van onbekend te blyven. De

TEGENWOORDIGE STAAT
der Oostenryksche, Fransche en Pruisfische
 NEDERLANDEN,

verscheen in 1738: en in de jaeren 1739--1744
 schreef

schreef hy de *Vyf eerste Deelen* van den
 TEGENWOORDIGEN STAAT
der

VEREENIGDE NEDERLANDEN;

zynde de volgende Deelen van eene andere hand; die egter tot de beschryving van het platte Land van het *Noorder-Quartier* zyn opstel gebruikt heeft. Schoon het Werk met genoeg ontvangen en sterk gelezen werdt, moeten wy egter bekennen, dat het nog ver af was van die schoonheid, welke hy federt aen de historie wist te geeven. Dat naeuwkeurige, dat nette, dat schakelagtige, dat onzydige, die kennis aen de waere bronnen, werdt 'er nog te weinig in gevonden. Voorts is het beschryven van een' tegenwoordigen toestand van Land en Steden, samengesteld uit medegedeelde berigten, dikwerf door onbekwaemen, of overhaestigen, opgemaakt, aen veele mislagen onderhevig. De beschryving van 's LANDS HOOGHE REGEERING is het best van allen uitgewerkt.

JAN WAGENAAR ontdekte zelf waer hy zwak was, en, onder het schryven en uitgeeven in sterkte en bekwaemheid vorderende, zag hy telkens op het gebrekkige met weêrzin te rug: waerom hy met het *Vyfde Deel*, als gezegd is, van dien arbeid afzag; schoon hy,

in het jaer 1758, op sterk aenstaen van den verleggen Drukker, nog het *Eerste Deel* van den

TEGENWOORDIGEN STAAT

van

UTRECHT

geschreeven heeft. Terwyl hy met het schryven van de straks genoemde Vyf eerste Deelen van den Tegenwoordigen Staet bezig was, begon hy zyne ontwerpen van de Geschiedenissen onzer eerste Graeven in orde te brengen, en, reeds van het jaer 1738 af, bouwstoffen te verzamelen tot het opmaeken en vervaerdigen van een' volkomener en uitgewerkter beschryving van de Historie van zyn Vaderland.

Ondertuschen was hy, in het jaer 1739, in den Egt getreden met CHRISTINA VERGOES, te Haerlem op den 17 Maert 1714 geboren. Ook ving hy in 1740 den Houthandel aen; welken JAN DE JAGER, een zynen vrienden, voorspoedig gedreeven, en nu door den dood ontruimd hadt.

Onze WAGENAAR, door geene gezelschappen of plaazierpartyen, van die uuren, welken hem zyn bedryf vry lieten, beroofd, besteedde dezelve bestendig in zyne geliefde studiën; onder welken thans ook de Historiekunde was. Hy las nu, gelyk hy eerst de oudsten gedaen hadt,

hadt, alle onze laetere Geschiedenisfchryvers, en, met deezen, ook die van andere Volken ;tekenende uit allen aen, wat hem, in het ver-
volg, zou konnen te ftade komen. DE GROOT behaegde hem om zyn' beknopten Latynfchen ftyl: UITENBOGAERT noemde hy een' be-
kwaem Schryver: G. BRANDT fchatte hy hoog, en beminde in hem de naeuwkeurigheid in het aenhaelen zyner auteuren, en de nette fchake-
ling in het verhaelen der gebeurten: den Dros-
faert HOOFT las en herlas hy geftadig; even-
wel mishaegde hem, dat die groote Man, dikwyls, aen een' te-vergezogten fierftyl het klaere en het verftaenbaere opgeofferd hadt. Hy nam deezen allen tot voorbeelden, ook de beste Fransche Historiefchryvers; den duidely-
ken ftyl van deeze laetften heeft hy byzonder-
lyk nagevolgd. Ook heeft hy den vermaerden Romein LIVIUS het kunftig aeneenhegten der gebeurten, en andere fraeiheden, afgekeeken. Om zonder fcheiding van *Perioden* door te fchryven, als THUANUS gedaen heeft, dien de Groot, Hooft, en Brandt gevolgd hadden, behaegde hem niet. Uit deeze beoefening, en, reeds vroeger, uit het leezen der Schrif-
ten van den Profesfor DRIEBERGE, wiens manier van fchryven hem zeer behaegde, ver-

kreeg hy, ten deezen tyde, een' vasten styl en schryftrant, welke hem zo eigen werdt, dat hy dien zelfs niet wist af te leggen, als hy het somtyds, om zig te vermommen, ondernam te doen.

WAGENAAR, in den jaere 1740, met het schryven van den Tegenwoordigen Staat der Nederlanden, en met andere oefeningen, bezig, kreeg een Werkje, toen uitgegeven, in handen, onder den titel, *Bedenkingen en Verhandelingen over den Kristelyken Waterdoop, byzonderlyk over den Kinderdoop*. De Bedenkingen waren, zomen sedert vernam, door een' overleden, en de Verhandelingen door een' toen nog leevenden Remonstrantschen Predikant, KOENRAAD BREMER, geschreeven. WAGENAAR, zeer gevestigd in het gevoelen van den Doop der Bejaerden, hadt, om zyns zelfs wille, over dat onderwerp genoegzaam alles, by ouden en hedendaegschen naergespoord en gelezen, waer van 't gevolg geweest was, in 't jaer 1730, dat hy zig dien Doop hadt laeten toedienen; waerom hy zig verpligt oordeelde om de

OUDHEID en SCHRIFTMAATIGHEID

van den

KINDERDOOP,

welken deeze Schryvers beweerden, te onder-

zoe-

zoeken. „Het heeft my toegescheenen,” zegt hy in de leezenwaerdige Voorrede, „dat de redenen voor den Kinderdoop, begreepen in deze Bedenkingen en Verhandelingen, op verre na zo veel niet bewyzen, als onze Schryvers willen, en dat 'er met grond vry wat tegen in te brengen is. Dit bewoog my de pen op 't papier te zetten.” — Voorts tradt hy, als een voorzigtige en welgewapende, in het strydperk. Hy behandelde zyne partyen edelmoedig; maer drong hen ook in den hoek. Hy toont terstond aen eene wezenlyke misflag in de bewyzen van deeze Schryvers, te weeten, dat ze nergens bepaeld hadden, wieze door *Bejaerden* en *Kinderen* verstonde, en, daer dit duisterheid over hunne redenkaveling verspreid hadt, verspreidde de nette bepaeling van *Bejaerden* en *Kinderen* een groot licht over de bewyzen van WAGENAAR; terwyl zy het zwakke van hunne bewyzen ontdekte. Door tael- en oordeelkunde toont hy, op veele plaetsen, dat zy de oude Kerkvaders verkeerd verstaen, hunne kerkgebruiken niet doorgezien, en uit hunne woorden bewyzen voor den Kinderdoop ontleend hadden, die, of zulks niet beweezen, of geheel iet anders bedoelden.

Voorts vestigde hy den Doop der Bejaerden op gronden zo hegt als ooit gelegd zyn.

De Schryver der Verhandelingen, door zulk een' aenval verzet, zocht, eenigen tyd, naer nieuwe kragten, en giste naer den Aenvaller; schoon JAN WAGENAAR, om zig te beter te verbergen, zyn Geschrift, als te Leyden gedrukt, uitgaf. Na eenige maenden verloops verscheen 'er eene *Verdediging der Verhandelingen*, waerin de Schryver geen edelmoedig gebruik maekt van zyne gisfing op den perfoon van zyne Tegenparty. WAGENAAR, die deeze Verdediging kortelyk beantwoordde in een'

BRIEF *aan den Heer N. N.*,

klaegt 'er over in het begin van dien Brief, met deeze woorden, „ Moet ik stil staan „ op het gene myn' Perfoon in 't byzonder „ betreft, en de weereld van zekere gevallen „ onderrigten, waarop de Verdediger van „ den Kinderdoop, hier en daar, het oog „ heeft? Verwagt het niet. Men moet niemant vergen, zelfs maar eene halve bladzijde te leezen over levensbyzonderheden van „ een' gering vergeeten Burger.” — Het is al eene oude aenmerking in de geschillen, dat hy, die den Perfoon van zyne Tegenparty onder de bewyzen mengt, zyne zaek verraedt; zy-

ne

ne zwakheid zien laet, en het geding verliest: alzo gevoelden, in deezen twist, ook de verstandigsten. Onze WAGENAAR, ondertuschen, nu, als met den vinger, aangewezen, vondt goed dien Brief te onderschryven, Amsterdam 31 December 1741 J. W.

Deeze geringe vergeeten Burger, die, in zynen pas-dertigjaerigen leeftyd, reeds zo veele blyken van uitneemende begaefdheden zien liet, en te recht den naem van een' man van verstand verdiende, was ook een waer Christen. Hy hadt eene ziel, die hem niet alleen aendreef om alle nuttige kundigheden naer te spooren, om tot de geheimen van waerheid en wysheid in te dringen; maer ook om zyne pligten jegens God en den Naesten volvaerdig te volbrengen. Deeze zielshoedanigheid bragt hem altyd, als zig de gelegenheid voordeedt, in beweging. Hy was een yverig medehelper in het opzoeken, bezorgen, en uitreiken van penningen en voorraad, verzameld ten beste van zyne in ongeluk gedompelde medemenschen. Het jaer 1737 hadt hem dus gezien in het verzamelen en verzenden van behoeften voor ongelukkige Landluiden, omtrent Dantzig, door eene geweldige overstroming tot elende en

en stille gesteldheid van ziel poogde hy ook zynen medeburgeren in te prenten. Ten dien einde besloot hy eenige kleine traktaetjes te schryven onder den naem van Praetjes; dat egter by het eene bekende

KOFFYHUISPRAATJE,

welk toen uitkwam, gebleeven is. Want, gelyk het meêrmaels in ons Gewest gezien is, als de vyand op de grenzen, en de vrees den ingezetenen in het harte ligt; als elk op den Heer, die de Redder zyn zal, het oog heeft, dan is de munt van gemaetigdheid valsch; dan moet 'er sterk en streng tegen de Overheid en 's Lands Regeerders geschreuwd en geschreeven worden: waerom de meesten dit Koffyhuispraetje belagchten; terwyl bedaerde verstanden het goede oogmerk ontdekten, en het preezen. Onze WAGENAAR, agter de schermen schuilende, ging voort, gelyk hy begonnen was, te weeten, met dezelfde gemaetigdheid, maer op eene andere manier. Hy schreef nu een Weekelyks Blad, dat onder den titel van

PATRIOT

uitgegeven, en gretig gelezen werdt. Doch ook dit aen de verwagting van sommige heftige Prinsgezinden niet beantwoordende, en de
ty-

tyden, tegen al het ſchryven voor gemaetigheid aen, geweldiger wordende, werdt niet verder dan tot dertig Vertoogen vervolgd, die met een gedeelte van het jaer 1748 aflieden (*f*).

De zonderlinge gebeurten, de baldadigheden, de muiteryen en beroerten binnen ons Vaderland, in 1747 en 1748, voorgevallen, bewoogen JAN WAGENAAR eene

DAGELYKSCH E AANTEKENING

te houden van 't gene hy zag, en uit goede berigten vernam. Met welk een innig hartzeer hy in deeze zyne Geboortestad die geweldadigheden, het woelen en wrokken tegen de Wethouderſchap, en eindelyk de openbaere plonderingen aengezien hebbe, weeten zy, die toen met hem verkeerden, en zyne Aentekeningen toonen 'er de blyken af. Een ſtael van zynen waren Vaderlandſchen yver kan ik niet voorby hier, tot zyne gedagtenis en eer, met zyne eigene woorden, aen te tekenen. „ 1748. Juny „ 25, werdt het huis van *Otto Schutte*, portie „ hebbende in de Wyn-admodiatie, doch geen „ Di-

(*f*) Het 3de, 6de, 13de, 17de, 25ſte, 28ſte, 29ſte, en 30ſte Vertoog is niet van J. WAGENAAR; ook is de Brief in het 15de, en de eerſte Brief in het 18de Vertoog van eene andere hand.

„ Directeur, een en andermaal gedreigd; doch
„ men hieldt het volk met goede woorden af.
„ Omtrent 6½ uur vond ik daar nog eene verga-
„ dering van volk, meer onkundig dan kwaad,
„ aartig; die ik voorhield,“ dat men door deeze
plonderingen meer kwaads aan 't Land dan aan
de Pagters deedt; dat het Land geld hebben
moest; dat, de invordering van de gemeene
middelen gestremd zynde, het Krygsvolk niet
zou kunnen betaald worden: ook aan Wedu-
wen en Weezen geene Intresfen van Obliga-
tien; dat de Huiszittenhuizen geene uitdee-
lingen zouden kunnen doen, zo zy geene Inte-
resfen kreegen van hunne Obligatien op't Land;
dat de Arbeidsloonen verminderen zouden zo
dra de eetwaaren goedkooper werden; dat, zo
men een hoofdgeld invoerde, de doorreizende
Vreemdeling vry van lasten zyn zou, en de
Ingezetenen voor hem zouden moeten betaa-
len; dat men, nu den ophef der gemeene mid-
delen stremmende, tegen den tyd der verpag-
ting maakte dat het Land geene verpagting zou
kunnen doen, als tot merkelyk minder somme.
„ Men hoorde dit discours, daar ik eenige af-
„ keuringen van de knevelaryen der Pagters
„ onder mengde, met veel stilte aan, en som-
„ migen stemden het toe.”

Schoon

Schoon JAN WAGENAAR, in dit jaer 1748, een jaer zo vruchtbaer in ontwerpen, van verscheiden' kanten aengezocht werdt, om in deeze of gene *Artikelen*, door zyne ondertekening, deel te neemen, heeft hy zulks altoos, hier heuschelyk, daer met verontwaerdiging, van de hand geweest. Want niet alleen zag hy al dat werk aen voor oproerig of onwettig; maer na dat men zyne goede oogmerken, en de gemaetigheid zyner penne nutteloos gemaekt hadt, besloot hy zig in zyne eigen' onschuld te verbergen, en, als of hy by zigzelven gedagt hadt,

Sat Priamo Patriæque datum.

(Genoeg voor Priamus en 't Vaderland gedaen.)

nu de vrye uren, van zyn bedryf uitgekogt, tot het voortzetten van het groote werk zyner *Historien van ons Vaderland te besteeden.*

Wy stappen dan nu van dit zeldzaam jaer 1748 over tot dat van 1749, in het welke JAN WAGENAAR het toppunt van roem naderde, op het welk hy, federt, met verwondering van alle Nederlanders, en die het Nederlandsch verstaen, gezien is.

Met den aenvang, dierhalve, van dit genoemde jaer 1749 verscheen het *Eerste*, en,
op

op het einde van 't zelve, het *Tweede Deel* der

VADERLANDSCHE HISTORIE.

Onze WAGENAAR hadt nu meer dan tien jaeren aen dit beroemde Werk gearbeid; evenwel zo geheim, dat niemant iet van deeze zyne bezigheid bekend was buiten eenigen weinigen zyner byzonderste Vrienden; waar onder de Heer Mr. FRANS VAN LIMBORCH, *Advocaet-Fiscael van de Domeinen van de Ed. Gr. Mog. de Heeren Staeten van Holland en Westvriesland, enz. enz. in 's Hage.*

Onze Historiefchryver besloot, in het beschryven van de Geschiedenissen van zyn Vaderland, een' weg te bewandelen, dien niemant, onder ons, nog hadt ingeslagen. 's Lands oude Historie, te weeten, die der Graeven, was door verscheiden' pennen, en op onderscheiden' tyden, beschreeven. Onze laetere beste Schryvers begonnen, meestal, met den aenvang der Berroerten. Maer WAGENAAR wilde zynen Landsluiden eene Historie van het Vaderland aanbieden, die, van de vroegste tyden aengevangen, door de oude en nieuwere Graeflyke Regeeringe voortloopende, tot op deezen tyd vervolgd stondt te worden. Eene groote onderneeming, waerlyk! welke, zoze wél uitgevoerd werdt, geen' geringen dank by de tegenwoordige zo
wel

wel als volgende Nederlandsche Geslagten verdienen zou.

De Boekverkooper I. Tirion wist gelegenheid te vinden om uit de Boekeryen van aanzienlyke Liefhebbers der Vaderlandsche zaeken, egte stukken en geschriften te bezorgen: maer, vooral, opende de Fiscael van Limborch zynen beroemden letterfchat voor onzen Historiefchryver. In Maert 1747, spreekt hy dus in het slot van eenen Brief aen den Heere Fiscael: „ Met de Historie onzes Vaderlands heb
 „ ik het nu, in 't ruwe, gebragt tot aan WIL-
 „ LEM *den goeden.* De gevallen onder hem,
 „ en zynen Zoone, schynen my naeuwlyks ee-
 „ nige behoorlyke famenschakeling toe te laa-
 „ ten. Weet UwWelEd. my ook eenige aan-
 „ wyzing te doen van Schryvers of Stukken,
 „ die deeze tyden ophelderen? — Ik bid
 „ myne vrymoedigheid toe te schryven aan
 „ eene opregte begeerte om mynen Landslui-
 „ den, door het famenstellen hunner Historie,
 „ dienst te doen: eene begeerte, die, zoze
 „ met genoegzaam vermogen tot de uitvoering
 „ gepaard ging, waaraan ik twyfel, zekerlyk
 „ goedgekeurd en begunftigd zou worden van
 „ alle edelmoedige kenners en liefhebbers on-

„zer Vaderlandsche Zaaken, onder welken
„UwWelEd. uitmunt.”

Uit dit fchryven zien wy, dat hy, in 1747, tot het jaer 1306, wanneer WILLEM *de III*, Zoon van JAN *den II*, begon te regeeren, gekomen was, zynde een gedeelte van het *Derde Deel*, welk in 1750 uitgegeven werdt. Ook zien wy 'er de braeve oogmerken uit, die hy hadt, in het famenstellen zyner Historie, en hoe zeer hy zyne bekwaemheden wantrouwde. Hy ontvouwt uitvoeriger, in de VOORREDEN van het *Eerste* en *Zesde Deel*, zyne oogmerken, en zyne behandeling van de Historie: welke Voorredens wy allen Liefhebberen raeden aendagtig te leezen. JAN WAGENAAR hadt eene byzondere bekwaemheid, om dezelve zo te fchryven, datze met nut en vermaek konden gelezen worden; ook gavenze te gelyk den Leezer een licht in de hand, dat hem, tot beter verftand van 't Werk zelf, ongemeen te ftade kwam.

De Vrienden van onzen Historiefchryver bewaerden getrouw het geheim, en byna niemant raemde van waer het Werk kwam. Zelfs wist men zo kunftig het vermoeden op den Schryver af te wenden, dat men hem voorby zag, en naer een' anderen hoek, en op andere per-
foo-

foonen, het oog vestigde. Ik weet, hoe zulks onzen Historiefchryver smaekte. De tyden, waerin het Werk verscheen, en de gewoone vooroordeelen der menschen, maekten, meende hy, het geheim, vooreerst, noodzaeklyk. Ook kon hy, buiten kennis en vermoeden blyvende, met te meerder rust en vryheid dien arbeid voortzetten. Hy heeft my, meermaels, betuigd, hoe zeer hy wenschte om lang onbekend te blyven; hy begreep, wat gevaer hy anders liep om van de eene of de andere party aangezocht te worden, en hoe bezwaerlyk hy dan meester van zyne pen zou kunnen blyven, en van eene vryheid, die voor eenen Historiefchryver volftrekt nodig is. Weinige jaeren, evenwel, kon hy zig schuilhouden. Want, naermaete de tyden gewigtiger werden, en de Kerkelyke zaaken zig meer onder de *Politike* begosten te vermengen, en de *Politike* gebeurten zelve, in de Zeventiende Eeuwe, een gewigtiger, en *delicater* aenzien kreegen, deedt men scherper onderzoek naer den Schryver van eene Historie, die nu reeds in zo veele handen, vooral in eene algemeene agting, geraekt was. JAN WAGENAAR hadt uitdruklyk beding gemaekt met den Uitgever, dat hy schryven mogt, zo als hy 't begreep; mits hy de ge-

volgen voor zyne rekening nam. Evenwel kreeg Deeze nu zyne zwaerigheden. De vrees van stremming in het vertier van 't Werk deedt hem partydigheid vinden, juist daer onze Historiefchryver naeuwkeurig het tegendeel meende in agt genomen te hebben. Dit verwekte hem, thans, niet weinige moeilykheden. Toen het 37 Boek van het X Deel ter persfe gaen zou, waerin de *Oorsprong der verdeeldheid over den Godsdienst, in de Vereenigde Gewesten, mitsgaders, de Leer der oude en laatere Christenen, omtrent de betwiste punten, beknoptelyk, ontvouwd werdt, ontmoette hy, by sommigen, die hem meenden te kennen, en, vooral, van de zyde des Uitgeeveren deszels vrienden, zo veele zwaerigheden en vitteryen, dat niet alleen het voortdrukken eenigen tyd gestremd werdt, maer zelfs het voortschryven der Historie zelve gevaer liep van gantschelyk afgebroken te worden.*

Ik vind, onder de papieren van den Historiefchryver het volgend Geschrift, betreffende dit Geschil, met zyn' eigene hand geschreeven, 't welk ik niet voorby kan hier in te voegen.

Staat van 't Geschil.

„ Of 'er schyn van partydigheid zy, in 't ver-
 „ haal

„ haal van den Oorsprong der Kerkelyke Geschillen in de Vereenigde Nederlanden?

„ Men beweert van *ja*.

1. Om dat de Methode van dat verhaal dezelfde is, die de Arminiaanschgezinde Schryvers gehouden hebben,

2. Om dat men partydige Schryvers, gelyk VOSSIUS en GROTIUS, aanhaalt.

Antwoord op de *eerste* reden.

„ 1. Zo de Methode van partyen te volgen schyn van partydigheid geeft, dan geeft TRIGLAND zelf dien schyn, alzo hy ook met de oude Kerkleeraars begint: men zegt, hy doet dit, niet uit verkiezing, maar om dat hy zo voorgegaan was door Uitenbogaart, die hy wederleggen en verbeteren moest. Maar zo kan ook de Vaderlandsche Historie de Methode volgen, die zy volgt, om dat Arminiaansche Schryvers zo voorgegaan waren, en om ze, hier en daar, te verbeteren.

„ 2. De Vaderlandsche Historie kon geene Waereldlyke Historieschryvers volgen dan Arminiaanschgezinden, om dat 'er geene anderen zyn: of moest men BAUDART in Methode gevolgd hebben, die geene Me-

„ thode heeft ; by zyne geloofsgenooten zelfven
 „ in kleinagting is , en tegenwoordig byna geen
 „ geld waardig gehouden wordt , op eene ver-
 „ koopling ?

„ 3. Zegt men , dat de Vaderlandsche His-
 „ torie , van Kerkelyke Zaaken spreekende ,
 „ Kerkelyke Historiefchryvers moest ge-
 „ volgd hebben , onder welken 'er zyn , die
 „ de zaaken zo hoog niet ophaalen . Ik ant-
 „ woord (1) dat zulken dit , naar allen schyn ,
 „ gedaan hebben , om de gevoelens der eerste
 „ Kerke , uit welken de Arminiaanen argumen-
 „ ten in hun voordeel trokken , voor de Lee-
 „ zers , te verbergen . Hen te volgen , zou dan
 „ den Arminiaanen partydig gescheenen heb-
 „ ben . (2) BURNET , die , in 't voorstellen
 „ van de geschillen over de Predestinatie , voor
 „ een voorbeeld van onpartydigheid gehouden
 „ wordt , haalt ook de gevoelens der Ouden
 „ op , op gelyke wyze omtrent als de Va-
 „ derlandsche Historie . Is 't schyn van par-
 „ tydigheid geeven , als men den onpartydig-
 „ sten volgt ?

Antwoord op de *tweede* reden .

„ 1. Grotius is , over dit verhaal , nimmer
 „ van partydigheid beschuldigd . Daar hy ee-
 „ nig-

„ nigzins partydig fchynt , heeft men hem niet
 „ gevolgd. Hy moest aangehaald worden, op
 „ dat men by de Arminiaanen niet partydig zou
 „ fchynen.

„ 2. Vosius wordt aangehaald, om dat hy,
 „ van ouds, en tegenwoordig, by Remonstran-
 „ ten en Contra-Remonstranten, voor onpar-
 „ tydig gehouden is, immers in 't algemeen,
 „ en zekerlyk met opzigt op de plaatsfen, die,
 „ hier, uit hem aangehaald worden.

„ 't Is waar, dat hy zig, in 't jaar 1618 en
 „ 1619, door zyne moderatie, by veelen, ver-
 „ dacht hadt gemaakt, als of hy te zeer naar de
 „ Remonstrantsche gevoelens neigde. (*Brandt*
 „ III Deel bl. 845, 848.) Evenwel werdt hy
 „ toen nog door de Synode te Leyden aange-
 „ merkt als een Lidmaat der Gereformeerde
 „ Kerke, (bl. 896.) by welke hy zig, volgens
 „ FESTUS HOMMIUS verhaal, (Verv. op
 „ Merula p. 1051.) federt gehouden heeft.

„ Uitenbogaart zegt wel by *Brandt* (III Deel
 „ bl. 845.) dat Vosius in 1615 de vyf Arti-
 „ kelen toefstondt; doch dit deedt hy flegts in
 „ zekeren goeden zin, (bl. 896.) en fprak
 „ voorts, na 't houden van 't Synode, van ver-
 „ fcheiden' perfoonen en zaaken gunftiger dan
 „ te vooren (bl. 922.): waarom hy zyn cre-

„ dit by de Kerke nooit verlooren heeft: zie
 „ *Brandt* IV Deel bl. 523, 525.

„ 3. Men heeft in de Citatien ook *BASNAGE*
 „ gesteld, die 't met *Vosius* eens, en een on-
 „ dertekenaar en voorstander der Dordrecht-
 „ sche Synode is.”

De Historiefchryver klaegt over deeze verdrietlykheden, in een' Brief van den 29 September 1753, aen den Heere van Limborch geschreeven, aldus: „ Voor UwWelEds. aenhoudende
 „ aanmoediging, om met het Werk voort te
 „ vaaren, ben ik UwWelEd. zeer verpligt.
 „ Ook heb ik ze thans hoognodig. Nooit ben
 „ ik zo moedeloos geweest, zo maakt my de
 „ tyd, na 't sluiten van 't Bestand, tot welken
 „ wy nu met drukken gekomen zyn. Daar is
 „ 'er, onder die my meenen te kennen, die
 „ zig verbeeldt, dat my het onzydig beschry-
 „ ven van dien neteligen tyd niet te wel is te
 „ betrouwen. Dit smert my, die meene, zon-
 „ der eenige zugt voor de eene of andere par-
 „ ty, aan 't beschryven der Geschiedenisfen
 „ van dien tyd gegaan te zyn. *Moderatie* kan
 „ ik, ik beken 't gaarne, niet afleggen; maar
 „ zal moderatie my tot partydig schryven aan-
 „ leiding geeven? Ik geloof dat 'er, onder
 „ beide de partyen, *immoderaten* geweest zyn,
 „ en

„ en misfchien nog zyn. Deezen zal ik niet
 „ voldoen. Maar behoef ik my dit voor te stel-
 „ len — Ondertusfchen zou de tegenftribbe-
 „ ling, die ik hier over ontmoete, wel ligt
 „ maaken konnen, dat het vervolg zeer traag
 „ voortging, of — — — maar laat ik nog
 „ wat zwygen, enz.”

JAN WAGENAAR, die 't genoemde 37 *Boek*
 van 't X *Deel* met zo veel bedaerde omzig-
 tigheid aengevangen en gefchreeven hadt, liet
 zig ondertusfchen door geene ongegronde en
 angstvallige vitteryten beweegen om eenige ver-
 anderingen van belang in dat fchoone Verhael
 te maeken. Zo dat de Uitgever, en die 't met
 hem hielden, eindelyk moesten loslaeten, wil-
 denze den Historiefchryver genoeg geven,
 en het Werk voortgang doen hebben. Op het
 einde van een' Brief, die het IX *Deel*, in No-
 vember 1753, naer den Fiscael geleidde, fpreekt
 hy aldus: „ Uw WelEd^s. gegronde aenmerkin-
 „ gen over de redelykheid om onpartydelyk de
 „ *waarheid*, de *geheele waarheid*, en *niets dan*
 „ *waarheid*, te fchryven, hebben mynen flauw-
 „ moedigen geest niet weinig opgebeurd. Ik
 „ wil dan zien, of ik, met den winter, wan-
 „ neer ik wat meer ruimte van tyd wachte dan
 „ my tegenwoordig overfchiet, de pen, die my

„ reeds meer dan eens uit de hand gevallen is,
 „ wederom kan opvatten.”

De Historiefchryver evenwel begreep, met al zyne gematigdheid en voorzigtigheid, dat hy in het beschryven deezer netelige tyden veelen ftont te mishaege, en, vooral, dat hy gevaer liepe, fchoon hy voortvoer de waerheid alleen te fchryven, om in eenige ongelegenheid te geraeken: waerom hy zig in een' Brief van den 23 February 1754, aen den Heere Fiscael, dus uitdrukt: „ Ik word meer en meer bevestigd
 „ om de waarheid te fchryven op eene zedige
 „ en befcheidene wyze. Maar 't zou misfchien
 „ niet kwaad zyn, dat ik hier te Amsterdam een'
 „ Patroon had onder de Heeren der Regee-
 „ ring, gelyk Brandt en anderen fchynen ge-
 „ had te hebben; die zou my dekken kunnen
 „ tegen 't gene ik *de facto* mogt te vreezen
 „ hebben, wanneer ik fchoon *de jure* geen'
 „ nood had.”

In het ftraks genoemde IX *Deel* hadt de Historiefchryver naer waerheid te boek gesteld, dat OLDENBARNEVELD een present van de Franschen hadt ontvangen. Dit gaf ongenoe- gen aen veelen der yverigfte Voorftanders van 's Lands Advocaet. „ Maar ik meen, ” zegt W A- GENAAR, in den laetstgenoemden Brief, „ dat
 „ de

„ de pligt eens onpartydigen Historiefchryvers
 „ vordert aan te wyzen , om wat reden men
 „ misdaad, of fchyn van misdaad, heeft kon-
 „ nen vinden in een *fait* , dat de Advocaat er-
 „ kend hadt, en hem zelfs in de Sententie ,
 „ *nisi fallor* , tot misdaad is toegerekend.”

Zodanig is het lot der beste Historiefchryvers! zy, die hem nu toejuichen, zyn naderhand onvoldaen: de party, die hem thans op zyne zyde meent te hebben, roept, daerna, dat hy de tegenovergestelde aenhangt. Hoe! mag de Historiefchryver geene deugden in Vyanden, geene gebreken in Vrienden, als hyze vindt, te boek stellen? Of zal hy dit of dat *politiek Systeem* volgen? Of moet hy fchryven als geen *Systeem*, geen' Godsdienst, geen Vaderland, Vrienden noch Vyanden hebbende? Onnodig is het hier op te antwoorden.

Toen men het 37 *Boek* des X *Deels* las, waerin JAN WAGENAAR, als straks gemeld is, zo ftrikt de onzydigheid meende bewaerd te hebben, zeiden sommige Contra-Remonfrantschgezinden, dat 'er de Remonfrantsche pen in te bespeuren was: De Remonfrantschgezinden, die 'er tamelyk meê te vrede waren, verzetteden zig nogthans, zo haest in het 40 *Boek* van dat zelfde X *Deel* gelezen werdt, dat eenige bekende Re-

mon-

monstranten deel hadden aan den toeleg op MAURITS *leeven*, tegen den Schryver, als hen ongunstig; ja de Auteur van een Werkje, genaemd, *de Onschuld der Remonstranten* enz., vergetende dat voornaeme Mannen, onder hen, niet geschroomd hadden hetzelfde te schryven, twyfelt, of dit niet door den Vaderlandschen Historieschryver dus verhaald wordt, *om haet te verwekken, of om sommiger haet te voldoen, en te vleiën* (g), „Dingen, waar van ik zo vreemd „ben als 't licht van de duisternis,” zegt JAN WAGENAAR, in een' Brief van den 10 May 1754, aen den Heere van Limborch, die zelf over dit verhael niet voldaan was, gelyk my gebleeken is uit zyn schryven van 31 Maert 1755, in welk zyn Ed. zig dus uitdrukt, „Ik zie in het „X Deel met leed, dat UwEd. *eenige Remonstranten* schuldig stellende aan de famenzweering tegen den Prins, niet eveneens denkt als „ik, die zeer geperfuadeerd ben, dat die woorden, met goeden grond, niet kunnen gebruikt worden.” Onze Historieschryver hadt zig reeds eenigzins verdedigd, en reden gegeven van dit zyn schryven, in den straks genoemden Brief van den 10 Mai; maer zulks schein den Heer Fiscael in geen ander begrip gebragt

te

(g) Zie dat Stukje pag. 88. in de *Noot*.

te hebben: ook vind ik niet, datze elkander federt over dit onderwerp nader hebben onderhouden. Indien de zaak ondertusfchen waer is, zou dan de Historiefchryver, met ze te verzwigen, of te bewimpelen, niet te veel fchyn van partydigheid gegeven hebben? Nu verhaelt hy ze volgens Brandt, en anderen; en zegt ook, als zy, dat het Remonfrantschgezinden waren, die den aenflag ontdekten (*h*). Wat gefchreeuw 'er toen, en federt van 't geval gemaakt zy, verftandigen hebben altyd geoordeeld, dat het den Remonfranten niet meer tot verwyt ftrekte, dan de heillooze daed van JUDAS zynen Elf Medebroederen.

De Contra-Remonfranten begonnen toen te twyfelen, of de Historiefchryver ook meest hunne party toegedaen ware; fommigen, of hy het met geen van beiden hieldt; en deezen hadden het zekerlyk aen 't rechte eind.

Andere Gezindheden, vooral de heerfchende *Faëtien* in 't *Politike*, gelyk de Historiefchryver by het uitgeeven zyner Verhaelen van de gebeurteniften van de jaeren 1650 en 1672 ondervonden heeft, hebben nu eens genoeg gehad,

(*h*) Brandt IV *Deel bl.* 930 enz. *Vaderl. Hist. X Deel bl.* 479.

had, en zyn dan eens kwalyk te vrede geweest: Ten zy ik my geweldig bedriege, zyn zulke verschynfels juist bewyzen van de waerheid; althans van de onzydigheid, eener historie.

Terwyl JAN WAGENAAR zo veel vlyts en zorgs onledig hieldt, hadt hy, onder het waerneemen van het Mede-Regentschap over 't Weeshuis de Oranje-Appel, de jonge luiden van dat Huis onderweezen in de gronden van den Godsdienst, en hun, in het byzonder, eenige Lesfen gegeven, die in het jaer 1752 uitkwamen onder den titel van

ZEVEN LESSEN
over het verhandelen der
HEILIGE SCHRIFT.

Vermits dit Werkje meer dan eens gedrukt, en in veeler handen is, en nog dagelyks gekogt wordt, zal ik alleen zeggen, dat alle gezindheden van Christenen het leezen: duidelyke blyken van waerde en gematigdheid. Het is, zo my berigt is, op één onzer vermaerdsfe Hoogeschoolen den Studenten, ter beoefeninge, aengepreezen.

Ondertusfchen hadt hy den Houthandel tot den jaere 1757 niet onvoorspoedig gedreeven; maer, ten deezen tyde, door eene gevoelige
bank-

bankbreuk van één zyner Correspondenten te Hamburg, en om het nadeel by hem daer door geleeden, een weêrzin in het koopbedryf gekreegen hebbende, verliet hy hetzelve, en ook de Haerlemmer Houttuinen, waer hy, eenige jaeren, om diens handels wille, gewoond hadt.

Hy was nu, als Historieschryver, in Holland, bekend en geagt. De Regeerders van Amsterdam in het byzonder wierpen een gunstig oog op deezen hunnen lofwaerden Burger; ook geraekte hy met sommigen der aanzienlyksten in eene byzondere verkeering, en de meesten kreegen van naby kennis aen zyne verdiensten: 't gevolg was, dat hy, eerlang, toezegging kreeg van zulk eene openvallende Stadsbediening, die hem en der Stede van nut zou kunnen zyn. Hy was reeds in December des jaers 1756 van Burgemeesteren aangezocht, en voorts aengesteld, om opzigt te hebben over het schryven en uitgeeven der Nederduitsche Stads Courant, *welke Courant*, (dus spreekten Burgemeesteren in de Acte van aenstelling,) *in agting en aftrek zeer begon te verminderen, het tyd was geworden op middelen te denken om den schryftrant en nouvelles met beter styl en gepaster oordeel te verbeteren: dat men daarom goedgevonden hadt, om aan den Oudraad daartoe voor te draa-*

gen

gen den perfoon van JAN WAGENAAR, van wiens kunde en bekwaamheid men ten vollen overtuigd waare enz. Hy verrigte deezen arbeid tot het jaer 1760, wanneer hy, op zyn verzoek, van dien post ontheven werd.

Terwyl JAN WAGENAAR met fchryven en drukken van zyn groot Historiewerk; met het fchryven en uitgeeven der Courant, en met de bezigheden van zyn beroep, de handen vol werk, en zou men zeggen, geen ledig oogeblik over hadt, heeft hy egter tyd weeten uit te vinden, om zyne nette pen ook te befteden aen het famenftellen van andere Schriften, welken zyne naerftigheid en kundigheid, reeds alom bekend, zo hoog verheften, dat men, met reden, fcheen te mogen twyfelē, of alles wel de arbeid van een' mensch zyn konde: dies werd hy ook van veelen, by het uitkomen eeniger Schriften, zonder zyn' naem, voorby gezien, en ftaet ook nog niet, by het gros onzer Landgenooten, als fchryver van fommige Traktaeten, bekend. Waerom ik voorheb, vermits de grafzerk het bevoorrechte blad is om allen waeren lof op aen te tekenen, en hy de dooden dekt voor 't gevaer van 'er zig op te verhovaerdigen, hier te fpreeken van zulken zyner Schriften, welken, te gelyk met de Vaderlandfche His-

torie , en zyne andere Werken , de Tydgenooten overtuigen moeten van de uitgebreidheid des verstands , van het edel vernuft , van de onafgebroken' oefening , en van de rechtschapen' Vaderlandsche gevoelens , dezes vermaerden Mans , en hem , leeft deeze Afbeelding zo lang , den volgenden Nederlandschen Geslagten , en den aenstaenden Burgeren dezer magtige Stad , voor te stellen als de eer van zyne Eeuwe , van zyne Geboortestad , en van zyn Vaderland.

Men weet , hoe tusfchen Groot-Britanje en Frankryk de verschillen , met naeme over de grensfcheiding der wederzydsche bezittingen in Noord-Amerika , by de Vrede van Aken , in 1748 , onvereffend gebleeven waren ; dat , federt , by het regelen der Grenzen , in dat waerelddeel , tusfchen deeze Twee Mogendheden nieuwe twisten , en , eindelyk , vyandelykheden , ontftonden ; dat het Engelsche Hof , in den jaere 1755 , door het wegneemen van eenige Fransche koopvaerdyfchepen in Europa , den oorlog uit Amerika , waer hy begonnen , en tot hiertoe alleen bepaeld geweest was , in Europa overbragt . Engeland dierhalve , in ons werelddeel met Frankryk in openbaeren oorlog geraekt , en gedreigd , zo dit Ryk voor-

D

gaf,

gaf, met eenen inval in Groot-Britanje, eischte van de Republiek den onderftand, volgens de Traktaeten bepaeld. De Gouvernante, meene dat wy tot het zenden van dien onderftand verplicht waren, dreef dit ftuk zo yverig by 's Lands Staeten, dat het genoegzaam by alle de Gewesten werdt toegestemd. Schoon nu sommige Leden en Steden befluiteloos bleven, en Amsterdam, by naeme, 'er zig tegen verklaerde, evenwel ftondt het gefchapen, dat het befluit doorgaen, en het zenden van hulpe naer Engeland voortgang hebben zou; in welk geval zig de Republiek, reeds gedreigd door Frankryk, waerschynelyk een' kostbaeren en verderflyken oorlog ftondt op den halze te haelen. In dit allerhaglykst tydfcip werdt JAN WAGENAAR, overtuigd van 's Lands onverpligtheid in het zenden van deeze hulpe, en beevende voor 't gevaer eens oorlogs, welk zyn Vaderland boven 't hoofd hing, van eenen edelen yver aengenoopt, om een klein Traktaet te fchryven tot styving van de Resolutien van Amsterdam tegen de overzending van de 6000 man naer Engeland. Hy bezat, ten dien tyde, het gemeenzaem vertrouwen van sommige aenzienelyke Heeren, welken hem te woord ftonden, en het nodige licht mededeelden: ook was het
op

op hunne aenmoediging, dat hy de pen op 't papier zette.

Het ſchryven en uitgeeven van dit Stukje vereiſchte niet alleen ſpoed; maer het was ook ten uiterſten nodig, dat de Schryver onbekend bleeve. Het eerſte hing van hem af; voor het tweede werdt op deeze manier gezorgd: de inrigting, by wyze van een' Brief uit eene andere Stad geſchreeven, de naemen van drie Steden, en drie Boekverkoopers, op den titel geplaeſt, vermomden het Stukje: ook gebruikte men eene min gezogte Drukkery, en, op dat de hand van den Schryver, zo bekend by alle letterzetters, onder niemants oogen kwam, herſchreef ik, al wat JAN WAGENAAR gereed hadt, ten zynen huize, in verdraeid ſchrift, uit het zyne, over, en deeze Copy ging naer de Drukpers. Aldus verſcheen, binnen drie dagen, in de wereld de

BRIEF

van een KOOPMAN te R.

aan een

zyner VRIENDEN te A.

R— 20 Maert 1756.

Drie drukken werden van denzelven, in weinige dagen, vertierd en verſpreid.

Ik behoef hier niet te zeggen, welk eene uitwerking dit Geschrift gehad hebbe op het gemoed van weldenkende, en van welgezinde Vaderlander; maer, en daer het eigenlyk om geschreeven was, het nut, dat 'er onze Republiek en Regeering uit raapte, mag thans, ter duurzaame eere des Schryvers, te boek gesteld worden. Zy dier Leden, die den eisch der hulpe, en onze verpligting volgens de Traktaeten, of kwalyk begreepen, of twyfelagtig ingezien hadden, konden nu, door de kragt der redenkaveling, de klem van bewyzen, en het licht, in 't welk de letter van het Traktaet geplaetst werdt, volkomen overtuigd worden van de onverpligtheid der Republiek, in het tegenwoordig geval, tot de zending van de 6000 man. Hoe 't zy, op den 15 Mai 1756 werdt 'er van afgezien, en verklaerd, *dat de Republiek zig, in den Oorlog, tusfchen Engeland en Frankryk, dagt te houden aen eene exakte neutraliteit.* Welke verklaering de oorzaak is geweest van de uitwendige rust, die ons Gemeenebest federt genooten heeft, en nog geniet.

De Burgemeester CICERO, die Rome uit den gevaerlyken aenflag van CATILINA gered heeft, mogt hier, kon hy opzien, zig verwonderen over de wysheid en trouwe van een ver-
ge-

geten Amsterdams Bürger, die zo treffelyk medewerkte, om zyn Vaderland te behoeden voor een' gevaerlyken Oorlog, en die het loon dier braeve daed, niet in eigen' luidrugtige lofspraeken, maer in zigzelven, in zyn gemoed, stilzwygende, gevonden heeft.

Schoon een menigte schryvers en schreeuwers, hongerende huurlingen van baetzugtige Boekverkoopers, zoekende in het zog dier zaeken winst te doen, tegen den Brief in het spel kwamen, onze WAGENAAR heeft slegts één of twee derzelven, die 't eenigzins verdienden, beantwoord in nog

DRIE zülke BRIEVEN,

welken hy op den eersten volgen liet; waer door het stuk in verschil van alle zyden beschouwd, voldongen en afgedaen werdt. Hy liet ook toen, en wat laeter, wanneer de rooveryen der Engelschen onze Scheepvaert zo geweldig benadeelden, de onderstaende Stukjes drukken (i).

Maer

(i) *Memorien* van de Ambassadeuren YORKE en D'AFFRY, vertaeld, en agter den Derden Brief van den Koopman te R. enz. gevoegd. gr. 8vo.

Traëttaet van Marine tusfchen Groot-Britannje en de Vereenigde Nederlanden: met een AANSPRAAK van den Uitgeever aan alle *Koopluiden* en *Schippers* deezer Landen. gr. 8vo. 1756.

Maer het volgende jaer 1757 verschafte onzen Historiefchryver geen minder aendoenlyk en roemryk onderwerp om 'er zyne welbefneeden' pen aen te besteeden.

In den Haege, in 't gezigt van 's Lands Hooge Regeering, onder de oogen der Hoven van Justitie, en in het aenzien van het Stadhouderlyk Hof, verftoutte zig zeker — moet ik zyn' naem fchryven? zeker *Pieter le Clercq*, veele jaeren reeds bekend als een Vertaeler, meer vlug dan getrouw, van Engelsche en Fransche Werken, verftoutte zig, zeg ik, deeze man, als een ander *Choerilus efuriens qui*

— — — *famofa digna libelli*

Premia mendico turpiter ore petat,

(Die voor zyn eerloos fchrift, met logenen bemorst,

Gelyk een Cherilus het fchandloon pragchen dorst).

in openbaeren druk, evenwel zonder zyn' naem,
uit

Het GEDRAG DER ENGELSCHEN omtrent de REPUBLIEK der Vereenigde Nederlanden. 4to. 1756.

Memorie omtrent de *Pryzen* door de Engelschen op onze Westindieschvaarders gemaakt, uit het Fransch vertaald. fo. 1758.

De VRYE VAART EN HANDEL op de West-Indiën verdedigd, met een AANHANGZEL. fo. 1758.

Brief van WILLIAM TEMPLE van 6 Nov. 1672, vertaald, en met een Voorberigt uitgegeven. fo.

uit te geeven, *Het Karakter van den Raadpenfionaris de Witt*; een Werkje, waerin hy dien grooten en eerlyken Staetsman durfde afmaelen als een' Verraeder van zyn Vaderland; als een' Guit, een' Vriend en Loontrekker van Frankryk, met byvoeging, dat de meeste der tegenwoordige Regeering, als van zyne *Factie* zynde, dezelfde Landverderflyke *maximes* aenkleefden. Dat zulk een *Libel*, ongeftraft, door de handen ging, en loop hadde, moet een volgend Geflagt, met reden, verbaezen; maer dat Geflagt zal, mag men vertrouwen, gelegenheid vinden om te leezen, 't welk nu niet mag gelezen worden, welke de reden was in 1757 van dat fchryven, van dat ongeftraft fchryven, welk met verontwaerdiging van alle rechtſchapeu' Hollanders werdt aengezien.

WAGENAAR, die, als Historiefchryver, dat is, gemaetigd, koel en naer waerheid, in zyne Vaderlandſche Historie, DE WITT en zyn bedryf afgebeeld hadt, kon den laſter, dien beroemden Staetsman aengewreeven, en den hoon, der tegenwoordige Regeeringe in 't aen-gezicht gefmeeten, onmogelyk dulden. Zyne bedaerdheid, als Historiefchryver, week nu voor den ernst en het vuur, welk de verontwaerdiging in een eerlyk gemoed ontſteekt, en

maekte hem tot een' edelaertig verdediger der
gehoonde onschuld. Hy

Wittiadam vindex, pretio non emtus,

scherppte dan zyne pen, en schreef,

*Het EGT en WAAR KARAKTER
van den Heere Raadpensionaris*

JOHAN DE WITT,
overgesteld tegen het

*VALSCH en WANSCHAPEN KARAKTER
onlangs in 't licht gegeven.*

Met welk eene graegte en vermaek werdt dit
Werkje gelezen van alle eerlyke Vaderlanders!
Ik durf hier het gevoelen van een' voornaem
Man, wylen den Heere UNICO WILLEM,
Graeve van Wasfenaer, enz., als het gevoelen
van alle Braeven, uit zekeren zynen Brief
affchryven, „ Ik kan, nog met mond, nog
„ met penne uitdrukken de gevoelens van *in-*
„ *dignatie* die in my verwekt heeft, het in-
„ fame, en lompe Libel van le Clercq; dog
„ myne *admiratie* over het antwoord gaat
„ nog veel verder; ik heb nimmermeer iet-
„ wes geleesen in dien smaak, dat foo solide,
„ foo kragtig, en foo wel gedemonstreert ge-
„ stelt is als gemelte antwoord: door het sel-
„ ve

„ ve word den pasquil en oproermaker soday-
 „ nig verplettert , dat hy voor altoos sig be-
 „ hoorde schuil te maaken , als onwaardig met
 „ eerlyke Burgers te verkeeren , Ik verzoek
 „ den Heer Autheur van mynent weege her-
 „ telyk dank te seggen , dat syn Ed. sig heeft
 „ verledigt , om de eere van eene onfer
 „ grootste Staatsmannen , mitsgaders van de
 „ Regeering en Regenten van dien tyd , en
 „ van de tegenswoordige , met soo veel cor-
 „ daetheit en kragt te verdedigen. Het is my
 „ een grooten troost te mogen sien , dat ons
 „ Land sulke brave ingefetenen in syn boesem
 „ bezit. enz.”

Dit Traktaetje behoorde , door de kragt der overtuiging , door de recht mannelyke en onweerstaenbaere trekken van eerlykheid en waerheid , alle heftige aenhangers van dien Vaderlandschen aterling den mond voor eeuwig gefnoerd te hebben. Sommigen egter van dat eerelooze Gild waegden het zig te verzetten tegen dit Egt Karakter , en , maer tot hunne eigen' schande , de waerheid aen te vliegen.

Onze WAGENAAR , schoon het der waerheid naeuwlyks te vergen zy zig tegen de aenhoudende onbescheidenheid der valscheid te verzetten , vindt egter goed , in één Stuk , twee

dier ontaerde Nederlanders, of liever ingelyfde Nederlanders, den klem zyner penne en kundigheid te doen gevoelen, onder den titel

VRYMOEDIGE AANMERKINGEN

over de

Zedige Beproeving enz.

En

AANHANGSEL,

waarin de Zugt van J. de Witt

GETOETST wordt.

De eerste hadt De Witt, in navolging van het Haegsche Karakter, afgeschilderd als een' *Vyand* en *Verraader van zyn Vaderland*. De ander, als een' *onbekwaam* en *oneerlyk Staatsdienaar*. De reden van dit zyn tweede schryven ontvouwt hy in het daarvoor geplaetst **B E R I G T**: geschiedende, zegt hy eeniglyk om eerlyke Luiden te verdedigen; de waerheid van 's Lands Geschiedenisfen in een' helderen dag te stellen, en, voorts, in dit Geschrift, eenige punten van gewigt, de *Historie* en *Regeering* onzes Lands betreffende, op eene wyze op te helderen, waarvan hy meent geen voorbeeld gezien te hebben. Dus wist deeze bekwaeme Man den weêrzin, die twistschriften gewoonelyk verwekken, te maetigen, door het invlegten van zulke zaeken in dezelve, die zyn' Landsluiden nuttig konden zyn.

De

De Schryver van de *Zedige Beproeving*, en die van de *Zugt van J. de Witt*, zoekende, door het laetste woord te hebben, zig eenigen triomf toe te eigenen, wierpen in de wereld twee andere Stukjes hunner waerdig. Het eerste getiteld, *Gepast Antwoord* enz., het ander, *Oordeel over den Raadpensionaris J. de Witt* enz. Onzen WAGENAAR, deeze luiden genoeg ontwapend hebbende, en zig een verder gevegt met zulke kwaedaertige en onbedrevene Knaepen schaemende, beving de lust, gedagtig aen het bekende zeggen van HORATIUS

— — — *Ridiculum, acri*
Fortius & melius, magnas plerumque secat res.

(Bestraffend schertsen treft de dwaesheid menigmael,
Veel dieper, tot haer nut, dan ernst en ronde tael).

hun, boertende, te zeggen waer 't op stondt.

Eer hy nog de *Zedige Beproeving* ernstig hadt beantwoord, hadt hy reeds dat Geschrift, en dien Schryver, op eene aertige manier, onder schyn van lofspraek, door een met voordagt slegt gemaakt Vers, getiteld

LOFBAZUYN *gevlogten* enz.,
bespottelyk afgebeeld: maer toen het *Gepast*
Ant-

Antwoord, en het *Oordeel* enz. verscheenen,
schreef hy, in den zelfden smaek,

MARTEN VAN ROSHEMS

TWEEDE LOF-BAZUYN

*Gevlogten om het hoofd der beroemde
Heeren*

CL, *Schryver van 't gepast Antwoord*,
en A. V. K,

Schryver van de Zugt en 't Oordeel,
met AANTEKENINGEN van *verscheiden*'

*Geleerden opgehelderd
en bevestigd.*

Deeze twee Werkjes, en byzonderlyk het laetste, behaegden elk, en hun vooral, die de *kragt* van 't *ridiculum* voelen konden; ook troffen zy, als uit Geschriften van dien tyd bleek, gevoelig daer zy treffen moesten. De Schryvers worden 'er zo duidlyk in aengeduid, en hun oogmerk, dwaesheid en onweetenheid zo klaer aengetoond, datze 't zig geschaemd hebben, en de *Oordeel-Schryver* het zig nog schaemt.

Onze Historiefchryver, ondertuschen, werdt toen, en is, tot nu toe, by de meesten niet gehouden voor den Auteur van deeze geestige boertery. Is dit vreemd? Holland kende en eerbied-

biedde alleen den ernstigen en deftigen WAGENAAR. Maer verstanden van de eerste soort zyn meesters van hun vernuft en penne, en maeken zig styl en stoffe onderdaenig.

Met hoe luttel vermaek onze WAGENAAR in deezen twist deel genomen hebbe; wy, en de Nakomelingschap, egter, zyn, door zyne manier van schryven, waer toe deeze verschillen hem aenleiding gaven, bevestigd in waerheden en feiten de Historie en de Regeeringe onzes Lands betreffende. Aldus doet ons de Dwaesheid somtyds dienst, als zy, haers ondanks, aen de Wysheid gelegenheid geeft, om een licht te verspreiden over zaeken en perfoonen, die de kwaedaertige Onweetendheid zigt te verdraeien of te verduisteren.

Onder het gewoel deezer twisten verzuimde onze Historieschryver geen' anderen arbeid ten dienste zyner Landsluiden. Hy was toen bezig met het samenstellen van het nuttig Werkje

De VADERLANDSCHE HISTORIE verkort,

en by VRAAGEN en ANTWOORDEN

voorgesteld,

en gaf het uit in 1758. Ook liet hy hetzelfde terstond overzetten, door een bekwaeme penne, in de *Franfche taele*, om het Boekje dus

tot

tot een algemeener gebruik te maeken, zo wel in de Schoolen, als in de Huisgezinnen. Ik kan niet nalaeten hier andermael het gevoelen aen te hegten van den straks genoemden kundigen Heere, Graave van Wasfenaar: „Wy hebben,” dus schryft hy, „het *Kort begrip van de Vaderlandfche Historie* —, niemant beter dan „de Autheur felve konde diergelyk Werk in't „licht brengen; het is feer nuttig voor jong en „oud, en vermeedert de verpligting van onze „Nederlanders aan den roemwaarden Autheur. Ik keure de methode goed, en is van „meer dienst voor de Jeugd als de Spaenfe „en Franfe Tirannye, die nergens toe dienen „kan, als om een nationale haat te voeden.”

Eindelyk verfcheenen op deeze verkorte *Vaderlandfche Historie*, in het volgend jaer 1759, de twee laetste *Deelen* van het groote Werk zelf; te weten, het *XX Deel*, welk met het jaer 1751, en de dood van zyne Hoogheid, de geheele *Historie* besloot, en het *XXI Deel*, zynde een *Bladwyzer* over het gantsche Werk.

Ik weet, met welk een wanlust onze *Historiefchryver* het Werk tot zo ver gebragt heeft, als wy 't nu bezitten. Indien hy zyne eigen' verkiezing gevolgd hadt, zou hy, by de aenstel-

stelling van den Stadhouder, in 1747, of met het sluiten der Vrede te Aken, in 1748, spâe gestoken hebben; zynde hy te wel overtuigd, dat men van de gebeurtenissen der laetere tyden niet zo veel, niet zo vry, noch met de vereischte zekerheid, schryven kan, als nodig is voor eene Historie, welke reeds eene algemeene agting verkreegen hadt. Veelen egter, en onder die aenzienelyke luiden, oordeelden 'er anders af. Eén van deezen, wylen de Heer *Treasurier Generael* НОР, schreef in een' Brief uit 's Hage 3 Dec. 1759, „ Ik had my geflat- „ teerd, en anderen nevens my, dat het over- „ lyden van Haere K. H. den Hr. Wagenaar „ bewogen sou hebben om 's Lands Historie „ tot haar doot — te vervolgen, en ik wil niet „ ontveinzen, dat de reden van nalating, die „ in het Berigt voor 't 21ste Deel gevonden „ wordt, my niet ten eenemaal voldoet. Ik „ erken wel dat het schryven van versche ge- „ beurtenissen moeylyk is, maar ik bevroede „ niet, dat deese periode van tyd moeylyker „ soude syn geweest, als die van de jaeren „ 1746, 1747 en 1748, die ook in versche „ geheugen zyn. Ondertuschen bezeffe ik, „ dat men groote reden heeft van zig te vrede „ te

„ te houden met het geen de Auteur goedge-
 „ vonden heeft ons te geeven. Ik wensche aan
 „ hem een lang en gelukkig leven ten nutte der
 „ wetenschappen.”

Het licht der vermaerdheid van JAN WAGENAAR hadt nu het hoogste toppunt bereikt, en het werdt niet alleen met verwondering aengezien in onze Vaderlandsche Gewesten; maer ook overal, daer de kennis onzer taele gelegenheid gaf om dat licht te bespiegelen. Ik meen, doch het recht bescheid is my ontgaen, dat 'er buiten 's Lands een ontwerp, en zelfs een aenvang, gemaekt is om het Werk in het Fransch over te brengen. In het Hoogduitsch is het geheel vertaeld, en te Leipzig in den jaere 1756 en vervolgens, in VIII *Deelen* in Quarto, uitgegeven.

De Wethouderschap van onze groote Stad zag meer en meer hunnen beroemden Ingeboren met onderscheiding aen, en maekte zig zyne kundigheden ten nutte. Zy deedt meer: het was op de goedkeuring, en onder begunstiging deezer Regeeringe, dat onze Historieschryver, in 't vorige jaer 1758, beslooten hadt, eene waerdiger en volkomener Beschryving, dan men nog bezat, van Amsterdam te vervaerdigen, en het bleek toen, wat agting de
 Wet-

Wethouderschap hadt voor onzen Historieschryver, en welk een vertrouwen zy in hem stelde. Want, op den 30 Juny van dit jaer, verkreeg hy, op zyn verzoek, van Burgemeesteren de vryheid, om ter Secretarye, ter Charterkamer, en elders, ook in de Gods- en Gasthuizen enz., onder verbintenisfe van de vereischte *secretese*, onderzoek te doen naer de Oudheden, Staet, Historie, en Regeeringe deezer Stad; eene begunstiging en vryheid, waernaer voorheen, door anderen, en zelfs door den vermaerden Historieschryver Pieter Corneliszoon Hooft, te vergeefs getragt was geworden. Hier kwam by, dat, in dit zelfde jaer, op den 26 October, by de Wethouderschap en den Oudraed goedgevonden werdt en verstaen, aen hem op te draegen den Titel van HISTORIESCHRYVER der Stad, waervan hem eene behoorlyke *Acte* werdt ter hand gesteld. Die begunstiging der Regeeringe, en, vooral, de zo nodige toegang tot de geheimste Archiven, stelden onzen WAGENAAR volkomen in staet, om van zyne Geboortestad eene Beschryving te vervaerdigen, die de vorige Beschryvingen in waerde moest overtreffen. Wie zou hier aen twyfelen, die te gelyk in aanmerking neemt zyne dertigjaerige

beoefening onzer Vaderlandsche zaeken , in welken onze groote Stad , door haer vermogen , en door haer' invloed op de algemeene gevallen van Staet , zo veel deels heeft ; mitsgaders een' arbeid van twintig jaeren , by hem besteed aen het samenstellen zyner Vaderlandsche Historie.

Terwyl hy met zyn Amsterdam onledig was , ontving hy , omtrent den afloop des jaers 1760 , nieuwe blyken van edelmoedigheid en gunste van de zyde der Amsterdamsche Regeeringe. Burgemeesteren , naemelyk , bekleedden hem met de voordeelige Bedieninge , toen opengevallen , van eersten Klerk ter Secretarye der Stad : een Ambt , waertoe hy , boven anderen , altyd trek gehad hadt , en het welk hy , tot zynen dood , met veel trouw en yver , en tot genoegen zyner hooge Aenstellersen , hoe werkelijk het ook waere , waergenomen heeft. Men hoore hem-zelf spreekken , over den aert deezer Bedieninge , in een' Brief , weinige maenden na zyne aenstelling , geschreeven aen zynen ouden Vriend , den Heere Fiscael F. van Limborch , in 's Haege. „ Hoe wel toont UwEd. de natuur „ van myn Ampt te kennen ! UwEd. heeft „ zeer wel opgemerkt , dat 'er veele *kleinigheden onderloopen* , die , op zig zelve be- „ schouwd ,

„ schouwd, eene dorre bezigheid uitleveren.
 „ Evenwel heb ik my terftond gewend om
 „ deeze kleinigheden, met genoeg, waar te
 „ neemen. Zy hebben gewisfelyk ook haare
 „ bevalligheid. De meesten geeven een rede-
 „ lyk voordeel. Men doet zulken, die 'er be-
 „ lang by hebben, doorgaans plaazier, door
 „ expeditie, vooral, door promte expeditie,
 „ daar ik altoos eene onverwinnelyke trek toe
 „ gehad heb. Ik kan hier dan myne neiging
 „ volgen, en anderen aangenaame dienften
 „ doen te gelyk. Godshuizen en behoeftigen
 „ dienen wy om niet, dat ook al iet zoets is,
 „ en daar niet allerlei beroep gelegenheid toe
 „ geeft. Kortom, de dorsten van myne be-
 „ zigheden hebben eene groene zyde, het be-
 „ schouwen van welke my dikwils vervro-
 „ lykt.” —

Met zulk eene genoeglykheid van geest be-
 schouwde onze WAGENAAR niet alleen de
 drukte deezer Bedieninge; maer met dezelfde
 neiging besteedde hy ook het grootfte gedeelte
 van den dag om dezelve te behartigen. Zyne
 gewoonte was vroeg 's morgens op het Stadhuis
 te weezen: en, vermits hem alle fchryfarbeid
 vaerdig van de hand ging, wist hy veelyds
 de namiddagen, meestal de avonden, vry te

hebben, en die vrye avonduuren werden gewyd aen zyne geliefde letteroefeningen. Was dit anders, en waren zyn huis en boekvertrek niet de meestbeminde plaetsen voor hem, gedurende zyn leeven, geweest, hy zou zo veel niet hebben kunnen uitvoeren.

Omtrent deezen tyd, 1761, begon men uit te geeven een Maendelyks Werkje, onder den titel van *Vaderlandsche Letteroefeningen*. Onze WAGENAAR werdt, in den beginne, gehouden voor den Schryver, of één der Schryveren van hetzelfde: het bywoord *Vaderlandsche* op den tytel, dat door hem in gebruik gebragt, en toen nog niet gemeen geworden was, verwekte en sterkte dit vermoeden. Schoon hy nooit eenig ander deel aen dit Werk gehad heeft dan het leveren van maer enkele Uittreksels, werdt hy van de kundigsten terstond gekend aen de Beoordeeling van, en Aenmerkingen over het Werkje van Mr. THYMON BOEY, *Bedenkinge over de Outheit, het Aansien en Gezag van den Hove van Holland*, enz. te vinden in de *Vaderl. Lett.* I Deel, bl. 81. — Zyn oude Vriend, de Heer F. van Limborch, schreef hem in Maert van dit jaer, aldus, „ In het ver- „ handelde over het Tractaatje van den Hr. „ Boey, heb ik zeer klaar, op de eerste lec- „ ture,

„ ture, (want ik heb het al ten minsten 3 maal
 „ gelezen,) ontdekt, dat niemand anders dan
 „ de Autheur der Vaderl. Historie dat kon ge-
 „ schreven hebben. De nette verdeeling en
 „ ordre, de naauwkeurige naspeuringe, en de
 „ uitmuntende kundigheid der oudheid, dien
 „ Schryver klaar uitduidende, lieten my geen
 „ twyfel, dien aangaande, over.”

Geduurende het waerneemen van zyn bezig
 Ambt, voltooide hy het aenzienlyk Werk

AMSTERDAM,

in zyne Opkomst, Aanwas enz.

BESCHREEVEN.

Hy liet het drukken in groot Folio, in klein
 Folio, en in groot Octavo, en gaf'er het laetste
 Stuk van uit in 't jaer 1768.

Welk een vlyt, naervorsching, arbeid, en
 naeuwkeurigheid hy aangewend hebbe, om van
 alles wél onderregt te worden, weeten Char-
 terkamer en Secretary; weeten Collegien, Ker-
 ken, Godshuizen, Scholen, Gilden, ja, de
 Straeten van Amsterdam zelve: met dit alles
 egter is hy somtyds misleid; vooral by eenige
 Gilden, door de onderregting van zulken, by
 welken men de vereischte kundigheid hadt be-
 hooren aen te treffen. Dan weinige mislagen
 van zulk een' aert krenken luttel de algemeene

waerdy van dit Werk; waerom het een Werk zal blyven zulk eene groote en aenzienelyke Stad waerdig.

Wanneer, in dit jaer, onze Stad vereerd werdt met een Bezoek van hunne Hoogheden, en derzelver verblyf van eenige dagen, Amsterdam van eene drukke en woelige handelstad, in eene stad van Vorstelyke vermaeken en feesten, en het beroemde Raedhuis in een Prinslyk Hof, veranderd hadt, heeft JAN WAGENAAR eene Beschryving vervaerdigd van de Komste en de Tegenwoordigheid dier Hooge Personaedjen, en zulks volgens eene Resolutie en op bevel der Regeeringe; gelyk ik dit door hemzelve met deeze woorden vind aengetekend: *Men verstaat, dat de inhaaling van hunne Hoogheden, en 't gene 'er verders gedenkwaardigs, by hoogst derzelver verblyf alhier, zal voorgevallen zyn, op last van Burgemeesteren, door den Historieschryver deezer Stad, uitvoeriglyk, beschreeven, en in 't licht gegeven zal worden.* Het kwam uit in gr. 8vo. en gr. fo. onder den titel van

VERHEUGD AMSTERDAM

enz.

Om de orde van 't verhael aeneen te laschen, stap ik te rug tot het jaer 1766, in welk
jaer

jaer te Leyden eene Maetschappy der Nederlandsche Letterkunde was opgerecht, strekkende om de kennis der Nederlandsche Tael, Dichtkunst, Welsprekendheid, Oudheid, en Historie, op te bouwen, en uit te breiden. JAN WAGENAAR werdt in Hooimaend van dit zelfde jaer tot Medelid deezer Maetschappy aengesteld. Hy heeft derzelve jaerlyksche Vergadering eens bygewoond, en medegewerkt aen de samenstelling haerer Wetten. Hy zou, hadt zyn leeven van langer duur mogen zyn, der Maetschappy met zyne kundigheden van dienst hebben kunnen weezen. Een stuk heeft hy haer egter nagelaeten, waervan wy de omstandigheden, die gelegenheid tot het schryven van hetzelfde gegeven hebben, van wat hooger zullen moeten ophaelen.

Onze WAGENAAR, toen hy de Vaderlandsche Historie onder handen nam, hadt, in het te boekstellen onzer eerste Graeflyke geschiedenissen, nevens Melis Stoke, ook gebruik gemaakt van Klaes Kolyn, en deezen laetsten, als een' goedgekeurden Schryver, op zyne plaetse, aengehaeld. Eenige jaeren laeter vernamen, dat de Heer BALTHAZAR HUYDECOOPER de egtheid van Klaes Kolyn ontkende, en in de uitgave van zynen Melis Stoke bewyzen

zoude, dat deeze Rym-Chronykschryver nimmer befaen gehad hadt, het Werk bedriegery, en misfchien in de laetst verlopen', of in het begin deezer eeuwe, opgesteld was. Onze Historiefchryver, wien sommigen reeds hadden willen doen twyfelen, maer te vergeefs, aen de egtheid van Kolyn, toen hy zig van hem bediende in de twee eerste Deelen zyner Vaderlandsche Historie, werdt nu aen het wankelen gebragt door dit gevoelen van zulk een' kundig Man. Hy was te groot een vriend van de waerheid, dan dat hy thans zyn gevoelen van het tegendeel, zonder onderzoek, zou blyven aenkleeven. Tot dit onderzoek der egtheid of onegtheid van Kolyn werdt hy sterker genoopt, vermits 'er, onder zyn opzigte, eene nieuwe druk der Vaderlandsche Historie stondt vervaerdigd te worden. Hy las en herlas Melis Stoke en Klaes Kolyn, met dezelfde aendagt als hy hen, voorheen, zo dikwyls gelezen hadt. Hy vergeleekze met elkander; hy lette op tael, op spelling, en op feiten; hy floeg den tyd, en de manier, op welken het onderfelde Handschrift van den Laetsten 't eerst bekend geraekt was, gade; hy onderzocht van sommige handschriften, hier en daer onder liefhebbers berustende, het papier en den vorm der letters; kortom,

om, hy vorschte, op allerhande wyze, naer, wat 'er van Kolyn te ontdekken ware. Hoedanig was 't gevolg? Hy viel in 't gevoelen van de onegtheid deezer Rym-Chronyke, en besloot, terstond, datze in zyne Vaderlandsche Historie, als een goedgekeurd Werk, geene plaetze langer behoorde in te houden. WAGENAAR ondertuschen, wien nooit de onbevallige hoogmoed der Geleerden beheerscht hadt, en die zyne dwaeling zo gaerne verbeterde, als ontdekte, was verheugd, dat hy, nog by zyn leeven, een gebrek uit zyne Werken weeren, en Klaes Kolyn dezelve doen ruimen mogt. Deeze, en eenige andere verbeteringen in den nieuwen druk zyner Vaderlandsche Historie, heeft hy ook den bezitteren der eerste drukken bezorgt, omze agter elk Deel te kunnen voegen.

De Heer Huydecoper gaf sedert Melis Stoke uit; maer de beloofde Verhandeling over de onegtheid van Kolyn werdt 'er niet by gevonden. Ondertuschen werdt het gemis van dat Stuk, door den ouderdom en de verzwakking der verstandelyke vermogens van deezen Heere, onopgemaekt agtergebleeven, te recht, door de liefhebbers onzer taele en oude Historie, beklaged. Dit bewoog JAN WAGENAAR om over deeze onegtheid, volgens zyn eigen on-

derzoek, eene Verhandeling te vervaerdigen voor de Leydsche Maetschappye, gelyk zy ook, eerlang, onder haere Werken, in het licht zal komen, met den titel,

TOETS

*van de Egtheid der RYM-CHRONYKE
die op den naam van KLAAS KOLYN
uitgegeven is.*

Dit alles viel voor omtrent den jaere 1771, en wat laeter.

Ten deezen tyde overleedt, te Amsterdam, de vermaerde Advocaet HERMANNUS NOORDKERK. Onze WAGENAAR, die veel agting voor dien uitmuntenden Man gehad, en hem van naby gekend hadt, kon niet nalaeten deszelfs verdiensten, in eenige bladzyden, af te maelen onder den titel van

SCHETS

*van het Leeven, den Aart en het gedrag
van den Heere Mr. H. NOORDKERK.*

Onze Historieschryver, die nu eenenzestig jaeren bereikte, gevoelde nog naeuwlyks de ongemakken van den naderenden ouderdom. Schoon hy zynen meesten tyd zittend, leezende en schryvende, verfleeten hadt, werdt hy egter nimmer van het graveel, de gewoone kwaele der Geleerden, aengerand. Het ongemak,
dat

dat naderhand erger werdt, en hem in 't graf gesleept heeft, openbaerde zig ten deezen tyde: hy noemde het eene *talmagtigheid in 't watermaeken*, en schreef het toe aen eigen verzuim, door niet tydig, als hy in 't yverigste zyner studien was, den aendrang der nature ingevolgd te hebben. Zyn geest ondertusfchen had kragt, noch zyn verstand eenige fcherpte verlooren, en, gelyk eene steeds byblyvende gewoonte aen het ligchaem zekere houding geeven kan, die het nimmer aflegt, zo krygt ook de geest eene geschiktheid van doen en denken, welke hem altoos eigen blyft. Zulk eene hebbelykheid hadt de geest van WAGENAAR voor de studien gekreegen. Zyne lust tot letteroefeningen scheen niet eer dan met zyn leeven te kunnen worden uitgebluscht; en, inderdaed, zy heeft geduurd tot aen zynen jongsten adem toe. Te leeven, en ledig te zyn, was in hem eene tegenstrydigheid. Schoon hy, met HUYGENS, zeggen mogt,

De groote Webbe is af,

en hy met eere de pen zou hebben mogen nederleggen, en zig in rust met de nagedagten vermaeken, hoe veel hy, in weinige jaeren, ten nutte zyner Landgenooten verrigt hadt, was het egter hem onmogelyk stil te zitten, en niet meer te doen.

My-

Myne Leezers zullen uit deeze aentekeningen gemerkt hebben, dat onze Historiefchryver reeds vroeg eene gefchiktheid hadt, en eene neiging gewaer werdt, tot het famenstellen eener Kerklyke Historie. Omtrent deezen tyd herinnerde ik hem deeze geneigdheid en dien arbeid; maer zyn antwoord was, en met reden, *myne jaeren zyn tever verlopen, dan dat ik zulk een moeilyk werk onderneemen zou.* Dit gesprek evenwel herdenkende, verwekte in hem de gedagte tot het fchryven eener Historie der eerfte Eeuwe van het Christendom. Hy bepeinsde terftond het onderwerp, beraemde de fchikking en de te houdene orde; hy begon het Werk met zyn' gewoonen yver, en voltooide het in korten tyd. Zyne kwaele ondertusfchen meer en meer verergerende, befloot hy de Historie, nu geheel afgefchreeven, in dien ftaet te laeten liggen. Evenwel veranderde hy, door deeze en gene redenen, van gedagten, en gaf het Werk ter drukpersfe. Maer het voortdrukken, dat in den aenvang traeg, naderhand wat fpoediger, voortging, werdt, eindelyk, merkelyk belemmerd door het gevoel zyner nu pynelyker wordende kwaele. Hoe dikwyls heb ik den Man gevonden, krimpende van weedom, terwyl hy bezig was met
het

het leezen van een proefblad! Weinige dagen voor zyn' dood, en eer hy nog te liggen raekte, trof ik hem aen in dien arbeid, terwyl 't gevoel der pyne op zyn gelaet te leezen was. Het Werk is tot het grootfte gedeelte van het IV Boek onder zyn toezigt gedrukt, en, vermits het volkomen afgeschreeven was, kon het overige, met weinige moeite, ook afgedrukt worden: gelyk het dan nog in het zelfde jaer van zyn overlyden uitgegeven is onder den titel van

GESCHIEDENISSEN
 DER
 CHRISTELYKE KERKE
 IN DE EERSTE EEUWE,
*befchouwd als bewyzende de WAARHEID
 van den*
 CHRISTELYKEN GODSDIENST.

JAN WAGENAAR, die, in deeze Evangelifche Historie, de eenvoudigheid der oorspronglyke Schryveren, in hunne verhaelen, poogde naer te volgen, en de oogmerken, de leerwys, en leerstellingen, in hunne Brieven, voorhad op te geeven, en te ontvouwen, heeft zig, doorgaends, onthouden van het inmengen van gevoelens, waeromtrent de Christenen verschillen.

len. Dit eenvoudige en klaere, zowel in het verhaelen der bedryven van CHRISTUS en zyne Apostelen, als in het ontvouwen der Brieven, zal, mischien, luttel smaeken aen hun, die gewend zyn aen, ik weet niet welke, letterlyke, zingeheime, en zinnebeeldige uitleggingen van 's Heilands daeden, ontmoetingen, en leerredenen; of vermaekt kunnen worden met hoogvliegende begrippen, en ingewikkelde omschryvingen van leerstukken, die, in de H. Schrift, of naeuwlyks, of duister, voorkomen: welke hoogvliegende denkbeelden, reeds vroeg in de Christelyke Kerke, door de Heidensche Philofoofen, ingevoerd, de edele eenvoudigheid van JEZUS en zyner Gezanten leere opgefierd, of liever ontfierd en verbas- terd hebben. Konden alle Christenen hunne schoolfche denkbeelden, hunne dikwyls onver- staenbaere en onderling strydende gevoelens, af- leggen, en dan hunnen aendagt leenen aen de eenvoudige tael van Jezus, en van zyne eerly- ke en wel onderweezene Evangelisten en Apos- telen, zy zouden dan met een gevoelig ver- maek deeze Historie der Apostolische Eeuwe leezen; dan zoudenze recht proeven kunnen, om maer één voorbeeld aen te wyzen, hoe kun- stig en schoon de byééngetrokken' leerwyze van
den

den Heiland gesteld, en hoe bekoorlyk zyn Karakter gemaeld is; dan zoudenze, door de verrukkelyke klaerheid, waermêe de oogmerken tot het schryven der vermaerdste Brieven, en den leertrant en leerstellingen der Brieven zelve, aengetoond wordt, ingenomen zynde, het Werk leezen en herleezen, en eindelyk erkennen, dat de voortreffelyke Schryver hen op den weg hadt geholpen om den edelsten aller Godsdiensten, niet in duistere en diepe verborgenheden, maer in zyne oorspronglyke klaerheid, zuiverheid, en eenvoudigheid te eerbieden.

Voorts kan ik het lofwaardig oogmerk, dat onze braeve Man verder gehad heeft in het schryven van dit Werk, niet beter dan met zyne eigen' woorden, uitdrukken, in het slot van het Voorberigt te vinden,

„ De geloofwaardigheid der Evangelische
 „ Geschiedenis, en de waarheid van den Christelyken
 „ Godsdienst, die 'er op gebouwd is,
 „ te bevestigen, is het groot oogmerk van dit
 „ myn schryven. God geeve, dat het strekke,
 „ om de opregte belyders van dien Godsdienst
 „ te versterken in 't aangenomen geloof; om
 „ wankelenden en twyfelmoedigen te ondersteunen,
 „ en, mag het zyn, zelfs om zulken,
 „ die de Evangelische Historie en den Christely-

„lyken Godsdienst verwerpen, van derzelve,
„waarheid te overtuigen.”

Iemant, die met zulke daeden en oogmerken de rustelooze loopbaene zyns levens eindigt, mag hoopen, niet slegts op de gunstige gevoelens der Nakomelingschap, maer op eene grootere vergelding,

———— ——— *Hunc labor æquus*
Provehit, & pulcro reddit sua dona labori.

(———— ——— Aen 't wys en bezig leeven
Wordt zulk een loon, zyn eigen loon, gegeven.)

Dus meen ik alles aengetekend te hebben wat JAN WAGENAAR geschreeven en uitgegeven heeft: ik voeg 'er by, *uitgegeven*; want wilde ik alle zyne voltooide nagelaten' Schriften opnoemen, ik zou deeze Lyst merkelyk konnen vergrooten. Waerschynelyk zullen van die onuitgevene Stukken eenigen, eerlang, het licht zien.

Weinige maenden voor zyn' dood, te weeten in Wintermaend des jaers 1772, zondt het Genootschap te Vlisfinge hem een *Diploma* te huis, waer uit bleek zyne verkiezing tot Medelid van hetzelfde: maer hy schikte, na zig eenige dagen beraeden te hebben, het gemelde *Diploma* te rug, heuschelyk dankzeggende voor deeze aen hem bewezene eere.

Na

* * * *

Nu kom ik, helaes! aen dat tydstip, welk de deur van dit aërfche bedryf aen den beroemden en arbeidzaemen WAGENAAR voor eeuwig toefloot.

In 't jaer 1771 gevoelde hy, als ik in 't voorbygaen heb aengetekend, de eerste beginfels zyner kwaele. Thans verergerde dezelve, niet-tegenstaende eene vermyding van alles, wat men nadeelig agtte, en een gebruik van 't gene men voor nuttig hielt; vooral, na eene gevaerlyke ziekte in den zomer, des jaers 1772, uit welke hem eene aenhoudende ongesteldheid bybleef, terwyl zyne andere kwael, van eene onpynlyker in eene allerpynlykfte persing, en in eene opstopping van water, veranderde; die, nu wat korter, dan wat langer duurende, eindigde in het loozen van water, dat, stilstaende, een dik en taei-aeneenhangend slym, in merkelyke hoeveelheid, afscheidde. In dit najaer werden de aenvallen pynlyker, en langduuriger, en namen met den winter dermaete toe, dat 'er, by nacht en by dage, naeuwlyks twee of drie uren rust tusfchen beide was. Eindelyk steeg de heftigheid der kwaele, in de zeven of agt laetste dagen, ondanks alle vlyt,

F

tot

tot die hoogte en kwaedaertigheid, datze ontsteeking verwekte in den hals der waterblaaze, en de bygelegen' deelen; waer zig een tegennatuurlyke gesteldheid ontdekt hadt. De Heer PIETER FONTEIN, wiens omgang met, en agting voor den Historieschryver bekend is, heeft aangemerkt, dat de beroemde ISAACUS CASAUBONUS door eene bynagelykfoortige kwaele uit het leeven gerukt is. Zy, die 't Latyn verstaen, kunnen de beschryving daarvan vinden in de hier onder aengewezen' plaetse (1). Op deeze gemelde ontsteeking volgde thans eene verfterving, en de gelaten en lydzaeme Lyder, vindende in het midden zynner smerten troost in die gronden van Godsdienst, welken hy, geduurende zyn leeven, zo wel gelegd hadt, en in eene geloovige hoope op de barmhertigheid van God in Jezus Christus, overleedt op Maendag morgen den eersten Maert 1773. Op den zesden dier maend werdt het lyk ter aarde besteld in de Nieuwe Kerke, ten zuiden voor het Orgel.

Al-

(1) Vide RAPHAËLIS THORII *Epistolam de ISAACI CASAUBONI morbi mortisque causa*, in *Vita Casauboni, Epistolis ejus praefixa*, pag. 64. Ed. Rot. in Fol. 1709.

Aldus eindigde JAN WAGENAAR zyn leeven, dat viereufestig jaeren geduurd hadt; een leeven welk, byna van dat hy gaen kon tot aen het graf, met leezen en letteroefeningen doorgebragt was. Een leeven van bedryf en bezigheid, dat door geen ledig zyn, noch plaazieren; want hy kende het eene, noch zagt de andren: door geen' langen flaep; want hy was gewoon vroeg het bed te verlaeten, gehinderd noch verminderd werdt. Hy was, van zyne jeugd af, wel niet van een *robust*, als men fpreekt, maer van een gezond geftel geweest. Zyne onafgebroken-eenpaerig-maetige leevensmanier hadt hem voor geweldige ziekten bewaerd, en hem een welgegroeid en vast lighaem gegeven. Hy was van eene meer dan middelbaere grootte, welgemaekt, bloozend van wezen: uit zyne oogen, waerin bedaerdheid en zagtheid van ziel te leezen was, ftraelden te gelyk uit fchranderdheid en fcherpte van vernuft. Hy was fyn van geftel, en ongefchikt voor lighaemlyken arbeid, en kon geene *fatigues* veelen. Gelyk zyn verftand voor de ftudien, zo fcheenen zyne handen alleen gevormd tot het hanteeren van pen en boek. Was zyn geest fterk en onvermoeid, zyn hoofd en herfenen waeren het niet minder; en deezen dienden vaer-

dig elkander: nooit heb ik hem over vermoëidheid van geest, of zwakheid van hoofd, hooren klaegen. Hy studeerde altyd wonderbaerlyk vlug en gemakkelyk, en hy stapte, van de ingewikkeldste oefening tot een gemeenzaem onderhoud met een' vriend over, zonder dat iemand, immer, afgetrokkenheid van gedagten, of onbekwaemheid voor een nieuw gesprek, in hem gewaer werdt. Hy wist, somtyds, den ernst van zynen aert, door vrolyke en heufche boertery, als'er zig, onder zyne gemeenzaeme vrienden, gelegenheid toe opdeedt, te lenigen. Zyne aenminnige deftigheid maekte zig terftond meester van elks agting; zelfs van die van vreemden. Waer hy verscheen, moesten fluursheid, zo wel als losheid van zeden, de wyk neemen; of, liever, de strakke stuursche werdt, in zyne tegenwoordigheid, handelbaer, en de wufte onzedige bedaerd en bescheiden. Hy was een groot vriend van zyn Vaderland en Geboortestad; en zulk een bestendig verdediger van het bedryf zyner wettige Overheid; dat hy daerin, dikwyls, naer sommiger meening, wat te ver ging. Hy was een getrouw en liefhebbend egtgenoot. Op de vriendschap stelde hy een' hoogen prys; hy werdt beschaemd, zodra hy ondervondt, dat hy dien prys kwalik

lyk besteed hadt, en het ging hem aen 't harte, als hy erkennen moest rouwkoop te hebben.

Waere Vrienden, zo zeldsaem aengetroffen, hadt hy het geluk te vinden, en te behouden. Onder veelen, was wylen de zo zeer geagte Heer WILHEM VAN MAURIK, tot deszelfs dood toe, door eene wezenlyke overeenkomst van smaak, en zielsneigingen, zyn hartvriend: gelyk ook zyn Broeder, de Heer JUSTUS VAN MAURIK, zo lang onze WAGENAAR leefde, eene oprechte vriendschap met hem onderhouden heeft.

Hy was, in de eigenlyke betekenis der woorden, een waer vriend. Hy diende zyne vrienden, wat zeg ik, vreemden zelven, met eene vaerdige bereidwilligheid. Deedt zig, somtyds, de gelegenheid op om hun eenen wezenlyken dienst te kunnen doen, dan was hy louter yver; dan waren alle zyne geesten, zyn geheel hart, in beweging; dan rustte hy niet, eer hy de zaak tot een goed einde gebragt hadt. En het byzonder van dit deel van zyn karakter was, dat hy zynen vrienden dienst deedt, zonder dat hy 'er zig iet op liet voorstaen. Daer is 'er, die erkennen zullen, dat JAN WAGENAAR, terwyl hy, inderdaed, zaeken van aenbelang voor een' ander behartig-

de, veeleer zigzelve dienst en plaazier sctieen te doen dan hem voor wien hy bezig was. Eene beminlyke edelheid van ziele, door geene kunst of oefeninge verkreegen, maer eene gift der Natuur zelve.

De neiging tot de Dichtkunst, die by hem, in zyne jeugd, als gezegd is, gevonden werdt, heeft hem nooit geheel verlaeten: hy heeft, nu en dan, in zyn' gevorderden ouderdom, een vers geschreeven: altyd bleef hy een beminnaer van schoone en kunstige dichtstukken; hunne treffendste trekken voelde hy volkomen, terwyl hy 't zwakke terstond gewaer werdt.

Sedert hy als Schryver van de Vaderlandsche Historie, in ons Gemeenebest, was bekend geworden, werdt hy, van overal, door luiden van smaek, aenzien, of geleerdheid, opgezogt; van deezen uit nieuwsgierigheid, om hem van naby te kennen, van genen om zyne gedagten of onderregting te vraegen over oude of duistere Nederlandfche wetten en gebeurten. Hoe noode hy, om geen verlies aen tyd te lyden, zig in eene uitgebreide verkeerung wikkelde; hoe gering hy zig zelve agtte, om by 's Lands aenzienelyksten in aenmerking te komen, en hoe zeer hy zyne kundigheden wantrouwde, hy kon egter, wilde hy wellevendheid en bescheidenheid

heid doen gelden, niet voorby, zyn huis, zyn tyd, en pen, ook ten dienste zyner hoogfchat-
 ren gereed te houden. Getuigen hiervan zyne
 menigvuldige brieven, opstellen, en memorien,
 welken onder zyne papieren gevonden worden.

Uit der aert hadt hy eene befchroomdheid
 over zig, welke hem voor eene algemeene ver-
 keering met menfchen eenigzins hinderlyk was:
 dezelve werdt gevoed, door zyne veeljaerige af-
 gezonderde ftudeerende levenswyze; en, fchoon
 hy, in het laetfte gedeelte zyns levens, door
 den omgang met luiden van aenzien en foor-
 te, waertoe zyne hooggeklommen' vermaerd-
 heid, en, laetftelyk, ook zyne Bediening op 't
 Stadhuis hem aanleiding gaven, meer vrymoe-
 digheid in de verkeerenzien liet, zyn geest, eg-
 ter, was nergens vryer en onbefchroomder dan
 onder zyne bekenden en vrienden. Om deeze
 reden vertoonde hy doorgaens, voor de eerfte
 reis in het byzyn van een' onbekenden ver-
 fchynende, zekere agterhoudendheid, of, dat
 ik het zo noeme, beteuterdheid, waer agter
 degroote Man zig fchuil hieldt. Voor alle din-
 gen moest by hem het kennen van iemants ze-
 den, en manier van denken, vooraf gaen, eer
 hy gemeenzaem worden, of zyne befchroomd-
 heid afleggen kon. Ware hy wat meer met zig-

zelve ingenomen, en wat stoutter op zyne kundigheden geweest, deeze schroomvalligheid van aert zou hem minder in den weg hebben gestaen; doch het zou, mogelyk, zyn karakter niet verbeterd, noch zyne waere verdiensten meer opgeluisterd hebben.

Verders was het de gierigheid op zynen tyd, welke misfchien geen weêrgade gehad heeft, die hem, met zo veel drifts, zyn eigen gezelschap deedt zoeken. Met zigzelve alleen zynde, kon hy zig de oogenblikken, die by hem zo dierbaer waren, ten nutte maeken. Deezen zynen eigen' tyd genietende, ontweek hy, zo veel hem mogelyk was, alles wat hem iet van denzelven kon ontrooven: ja, dit ging zelfs zo ver, dat hy tot het bereiden zyner schryfpennen nooit, tot het herstellen zeldzaam, besluitten kon, vermits zulks hem te veel tyds, gelyk hy plagt te zeggen, wegnam; waerom hy de eene na de andere afschreef, en dan herstellen liet.

Gaerne ontweek hy alles, wat hem, als de geleerde en beroemde Man, eenige vertooning kon doen maeken; en my heugt der moeite nog, die ik had, eer ik hem te zitten kreeg voor 't palet van den Schilder.

Hy werdt tweemaal geschilderd. *Tibout Regters* heeft hem ten voeten toe, zittende, afgebeeld,

beeld, welk stuk, door bygevoegde stoffaetje, uitvoerig en fraei is. Maer, naderhand, heeft de bekende portraetschilder *Jacobus Buys* hem best, en wonderwel, getroffen; naer welk stuk hy, ook door den vermaerden *Jacob Houbraken*, in 't koper gebragt is. Dezelfde Buys heeft van zyn geschilderd portrait, niet lang na 's Mans dood, eene *Copy* vervaerdigd voor den Heere JACOB KOOL, die begeerig was, het zo wel gelykend afbeeldsel van zynen besten Vriend voor zyne oogen, en in eigendom, te mogen hebben.

Indien men JAN WAGENAAR als Historiefchryver beschouwt, dan zal hy zig vertoonen als alleenstaende, als *origineel*. Men zal zien, dat hy op de Historiefchryfkunst eene wyze gesteld heeft, nog, mogelyk, door niemant ingevoerd. Hy heeft wel, als gezegd is, de beste Vaderlandsche en vreemde Historiefchryvers bestudeerd, en van hen sommige kunstgreepen ontleend (*m*); maer hy heeft ook alles, wat hy overnam, met zyne eigen' verkiezing zodanig gemengd, dat men zeggen moge, dat hy een geheel nieuw *Sistema* gevolgd heeft. Toen hy zig in die kunst van fchryven begon te oefenen, be-

greep

(*m*) Zie p. 17, 20, 21.

greep hy, terftond, dat klaerheid, naeuwkeurigheid, en waerheid de gronden eener historie moesten zyn; dat geen zwier van ftyl en woorden, geene trekken van vernuft, geene stoute befliffingen, maer het net voorftellen en ontwikkelen van daeden en gebeurten, de ziel en de fchoonheid van eene historie waren. Eenvoudige leezers voldeedt men best, meende hy, als zy in een' klaeren, en fierlyk-eenvoudigen ftyl verftaen mogten wat 'er verhaeld werdt. Den fchranderen gaf men het plaizier van aenmerkingen te maeken over *feiten*, die naer waerheid ontvouwd worden; behalve, dat een goed historiefchryver, naer zyn oordeel, niet befliffen moest, maer den lezer flegts de ftoffe leveren tot *reflectien*. Daerenboven, indien de Schryver zig de vryheid geeft van over daeden en perfoonen te oordeelen, of hen flegts door een bywoord te omfchryven, geeft hy vermoedens van partyzugt, of *passie*. Kortom, de leezers behooren de bedryvers en de bedryven te zien; als of alles voor hunne oogen gebeurde; terwyl hun eigen verftand, onder dat zien, hun gevoelens moet inboezemen van goedkeuring of van afkeuring. Deezen trant volgde hy in het fchryven zyner Historien. Als men zodanige regels niet in agt nam, ont-

aer-

aerde, dagt hy, de deftigheid eener waere gefchiedenisse in een schimp- of lofrede, of in een roman; hoedanig hy die van VOLTAIRE hieldt, wien hy daerom ook een bederver der historien noemde.

Zyne grootste liefhebbery was zaeken van Staet, en van Regeeringe, naeuwkeurig te ontwikkelen, en uitvoerig te beschryven. Hy maekte, ten dien einde, vooral gebruik van de egte en oorsprongelyke stukken, en ik durf zeggen, dat geen historieschryver hem hierin overtroffen heeft. Als hy het staetkundige en het inwendige der regeeringe van onze Republiek onderhanden hadt, dan was hy inderdaed in zyne grootste kragt. Hoe uitvoerig, hoe naeuwkeurig, beschryft hy de Handelingen van Staet, Oorlog en Vrede; welk een helder licht verspreidt hy, onder anderen, over het berugte verschil, ontstaen uit de geeischte aenwerving van 16000 man, in den jaere 1685. Eindelyk, niemant heeft, mogelyk, met meer vlyt en naeuwkeurigheid, de eerste bronnen opgezocht, en zyne schryvers netter en getrouwer aengehaeld dan onze vermaerde Man.

Zyne veeljaerige beoefening van de Vaderlandsche Wetten en Gewoonten, van de belan-

langen en voorregten der Steden, en nu onlangs het doorbladeren van alle onze Stads-archiven, maekten niemant ooit bekwaemer tot het wel waerneemen van 't aen hem opgedraegen Ambt. De Wethouderschap, en allen die ter Secretarÿe toegang moeten hebben; de Burgery, die 'er dagelyks de nodige hulp moet haelen, erkennen nog van welk een' dienst JAN WAGENNAAR aldaer geweest is.

Hy heeft zig, nu en dan, in pennestryden, gelyk wy aengetekend hebben, moeten wikkelen, in welke stryden hy, door zyne kundigheid, koelzinnigheid, en bedaerdheid van geest, altyd veel vooruit hadt op zyne partyen. Zeldzaam, evenwel, heeft hy zig tegen rechtstreeksche aenvallers verzet; hy zagze met verontwaardiging aen, en hy was te zuinig op zynen tyd dan dat hy dien met zulk een' arbeid zou verliezen: waerom ook de schimp- en andere schriften, die tegen hem in de wereld werden geworpen, ten groote deele reeds vergeten en vergaen zyn, gelykze waerdig waren.

Vermits onze Historieschryver zig ongezind getoond heeft, om de pen op te vatten tegen onkundige of laeghartige aenvallers, zo zou het onvoegzaam zyn dat wy de deftigheid van deeze Leevensbeschryving met eenige geringe
of

of beuzelagtige gebeurtenissen ontferden. Dit moet ik, in't voorbygaen, zeggen, dat het hem niet ontbroken heeft aen verscheiden' edelmoedige Verdedigers, die, buiten zyn weeten, ja zonder dat hy ze kende, zig somtyds zynere eere aengetrokken, en zyne verdiensten recht gedaen hebben.

Het leeven van onzen WAGENAAR was, inderdaed, een aeneengeklonken schakel van bezigheid en verstandelyken arbeid, en, mag men zeggen, de bezigheid van zynen geest was ook zyne rust; want hy zocht die rust niet, welke in den styl der wereld uitspanning genoemd wordt. In de bezigheden wist hy rust te raepen. Zyne gesprekken, zyne wandelingen, zyne ledigheid zelve, mogten zyne drukke letteroefeningen verpoozen; nogthans hielden ze altyd de ziele bezig. Het werkend wezen houdt het logge in arbeid, gelyk een veer de raders van 't horologie. De stof, uit haeren aert, geneigd tot ruste, wordt in beweeging gebragt door een vermogen buiten haer, en volhart in dezelve, naermaete dat vermogen sterk, en de tegenstand zwak is. Hoe meer de vorm, de hoedanigheid, of de strekking dier saemgeronnen stoffe in den mensch met het werkend beginfel overeenkome, zo veel te beter en bestendi-

ger

ger werken dezelve op elkander. Waer het lighaem, van de beste en volmaektste *organa* voorzien zynde, bewoond en bewogen wordt door een aendoenelyk en recht-verheven beginzel, dat wy ziel noemen, daer zyn de bewegingen en daeden onafgebrokener, edeler, en grooter; en naermaete deeze beiden gebrekkeliker zyn, vermeedert de logheid, werkeloosheid, en onkunde. Zulk eene ziel en zodanige welgeschikte stoffelyke werktuigen vormden, met elkander, den beroemden WAGENAAR, en hy heeft getoond wat 'er met deeze gelukkige hoedanigheden te verrigten zy. 't Gene de Engelschman POPE in 't algemeen zegt van den mensch, is vooral, toegepast op JAN WAGENAAR, eene waerheid,

His strength of mind was Exercise, not Rest.

(De sterkte van zyn ziel was Oefening, geen Rust.)

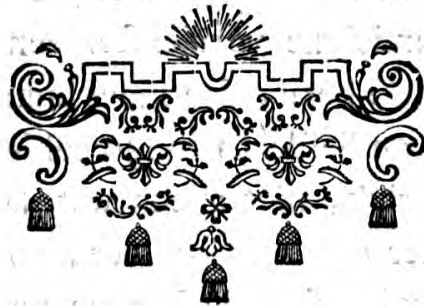
Groote Mannen, luiden van verdienste, die zig door voortreffelyke Schriften hebben vermaerd gemaakt, leert men kennen uit hunne Werken: door het leezen van dezelve wordt onze agting voor hun aengekweekt, wy verwonderen ons over hun verstand, geleerdheid, of wysheid, wy neemen deel in 't gene hun
be-

betreft, wy beminnen, wy verdedigen hun, en kunnen niet veelen, datze van iemand met kleinagting behandeld worden: maer zy, die 't geluk en de gelegenheid hebben met den grooten Man als vriend om te gaen, die hem zien buiten zyn studeerkamer, die zyne manier van doen beschouwen in zyne bedryven, te huis, ter tafel, in gezelschappen, by vrienden en vreemden, leeren hem van veel nader by kennen; en, vinden zy, dus in zynen boezem en bezigheden indringende, behalve kennis en geleerdheid, schoone zedelyke hoedanigheden; treffen zy in hem den braeven, den deugdoefenenden Man aen, die by geleerdheid nedrigheid, by kennis zedige twyfeling, en by waere verstandelyke verdiensten een effen' en ingetogen' ziele bezit, dan moet hunne agting, eerbiedenis, en liefde tot nog veel hooger peil ryzen. Waerlyk, niet alleen wat de Geleerde schryft, maer ook wat hy doet, hoedanig hy leeft, voltooit of verheft zyne verdiensten, maekt hem in eere en aenzien uitsteekend, en beminnenswaardig by allen.

Zy, die met onzen Historieschryver gemeenzaem omgingen, weeten, hoe getrouw het beeldfel en het karakter is, dat wy hier van hem geschetst, en voorts, zo veel ons mogelyk was,

op-

opgemaakt hebben; zy weeten, uit eigen' bevinding, datze in hem den wyzen en deugd-oefenenden Man, door zyn geheele leeven, vereenigd hebben gevonden. Niets dan de dood alleen zal dit gevoelen in de harten zyner bekenden en vrienden vernietigen konnen. Onze Vaderlandsche Nakomelingschap zal 'er eene eere in stellen mogen, dat hun Landsgenoot, JAN WAGENAAR, het getal dier groote Mannen vermeerderd heeft, welken hunne geleerdheid met waeragtige deugden verfierd hebben.

LYST

L Y S T

V A N D E

W E R K E N . E N S C H R I F T E N

V A N W Y L E N

J A N W A G E N A A R ,

Zo als dezelfen, in deeze Lcevensbeschryving,
volgens de orde des tyds, staen
aengtekend.

- I. *Predikaetsfen* van den Aertsbisfchop TILLOTSON.
In 4to. Amft. by *If. Tirion*, 1732. Bladz. 13.
Van deezen heeft J. W. vertaeld, de 207, 208,
209, 210, 211, 212, en 213 in het V Deel.
De 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250,
251, 252, 253, en 254, in het VI Deel, nevens
de Gebeden, die hier op volgen. De Registers,
op het gantsche Werk, zyn door hem famengefteld.
- II. *Historie der Pausfen*. Uit het Fransch vertaeld. In
gr. 8vo. Amft. by *If. Tirion*, 1733. Bl. 13, 14.
- III. *Twée Stukken* in de Verhandelingen over de Ver-
draagzaamheid en Vryheid van Godsdienst. In 8vo.
Amft. by *J. ter Beek* en *If. Tirion*, 1734. Bl. 14.
- IV. *Filozooifche Verhandelingen*. In gr. 8vo. Amft. by
If. Tirion, 1734. De Stukken, door J. Wagenaar
vertaeld, worden in de Aentekening opgeteld. Bl.
14, 15 en 16.
- V. *Filozooifche Onderwyzer* van B. MARTIN. In gr. 8vo.
Amft. by *If. Tirion*, 1737. Bl. 16.

F*

VI. TE-

LYST VAN DE WERKEN EN SCHRIFTEN

- VI. TEGENWOORDIGE STAAT der Oostenryksche, Fransche en Pruisfische Nederlanden. In gr. 8vo. Amft. by *Ij. Tirion*, 1738. Bl. 18.
- VII. TEGENWOORDIGE STAAT der Vereenigde Nederlanden. De V Eerste Deelen. In gr. 8vo. Amft. by *Ij. Tirion*, 1739. enz. Bl. 19.
- VIII. TEGENWOORDIGE STAAT van Utrecht. Het Eerste Deel. In gr. 8vo. Amft. by *Ij. Tirion*, 1758. Bl. 20.
- IX. ONDERZOEK over de Oudheid en Schriftmatigheid van den Kinderdoop, enz. In gr. 8vo. Leyden by *J. van der Khuis*, 1740. Bl. 22, 23.
- X. BRIEF aan den Heer N. N., in welken de Verdediging van den Kinderdoop getoetst wordt. In gr. 8vo. Haarlem by *J. Bosch*, 1742. Bl. 24.
- XI. KORT VERHAAL der Overstromingen omtrent Dantzig: en VERHAAL van de Uitdeeling aan de Noodlydenden aldaar. In 4to. Amft. 1737. Bl. 26.
- XII. VERHAAL van de Overstromingen hier te Lande in 1740 en 1741: en VERHAAL van 't Bestier der verzamelde Penningen en behoeften voor de Noodlydenden. In 4to. Amft. 1741. Bl. 26.
- XIII. KOFFYHUISPRAATJE. In gr. 8vo. Amft. by *Ij. Tirion*, 1747. Bl. 28.
- XIV. PATRIOT, of Politike Bedenkingen over den staat der Vereenigde Nederlanden in 1747. In gr. 8vo. Amft. by *Ij. Tirion*, Bl. 28.
- XV. DAGELYKSCH AANTEKENINGEN. Bl. 29. Onuitgegeven Werk van *J. Wagenaar*.
- XVI. VADERLANDSCHE HISTORIE. In gr. 8vo. Amft. by *Ij. Tirion*, 1749 enz. XXI Deelen, Bl. 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 62, 63, 64.
- XVII. ZE-

VAN WYLEN JAN WAGENAAR.

- XVII. ZEVEN LESSEN over het verhandelen der Heilige Schrift in de Godsdienstige Byeenkomsten, In gr. 8vo. Amst. by *J. ter Beek*, 1752. Bl. 46.
- XVIII. BRIEF van een Koopman te R. aan een zyner Vrienden te A., ter gelegenheid der overgeleverde Memorien van de Heeren D'Affry en Yorke. In gr. 8vo. Amst. by *J. Kamers*, Rott. *H. Maronier*, Middelb. *L. Taillefert*, 1756. Bl. 51, 52.
- XIX. DRIE zulke BRIEVEN. In gr. 8vo. by *Dezelven*. Bl. 53. En eenige STUKKEN in de Aenteekening opgeteld. Bl. 53, 54.
- XX. Het EGT EN WAAR KARAKTER van den Heere *Raadpensionaris* JOHAN DE WITT, getrokken uit de Brieven van den Graave *D'Estrades* en andere Schriften; overgesteld tegen het *valsch* en *wanschapen Karakter*, onlangs in 't licht gegeven. In gr. 8vo. Amst. by *J. Tirion*, 1757. Bl. 54, 55, 56, 57.
- XXI. VRYMOEDIGE AANMERKINGEN over de Zedige Beproeving van de voorgestelde Karakters van den Raadp. Johan de Witt: en AANHANGSEL waarin het Werkje, genaamd, *de Zugt van J. de Witt voor zyn Vaderland en deszelfs Vryheid*, getoetst wordt. In gr. 8vo. Amst. by *J. Tirion*, 1757. Bl. 58, 59.
- XXII. LOFBAZUYN, gevlogten om het hoofd van den Hoog-gebooren, Wydberoemden Heer en Meester, den doorluchtigen samensteller van het nooitvolprezen Boek, met regt genaamd *Zedige Beproeving* van de voorgestelde Karakters van Jan de Witt. In gr. 8vo. Bl. 59.
- XXIII. MARTEN VAN ROSHEMS TWEDE LOFBAZUYN gevlogten enz. 1757. In gr. 8vo. Bl. 60.
- XXIV. De VADERLANDSCHE HISTORIE verkort,

LYST VAN DE WERKEN VAN J. WAGENAAR.

en by Vraagen en Antwoorden voorgesteld. In 8vo. Amst. by *If. Tirion*, 1758. Bl. 61, 62.

XXV. BEOORDEELING EN AANMERKINGEN over Mr. Thymon Boey's Bedenkinge over de Outhed, het Aanzien en Gezag van den Hove van Holland enz., te vinden in de *Vaderl. Letteroef.* I Deel, Bl. 81—96.

XXVI. AMSTERDAM, in zyne Opkomst, Aanwas, Geschiedenissen, Voorregten, Koophandel, Gebouwen, Kerkenstaat, Schoolen, Schutterye, Gilden en Regeeringe beschreeven. Amst. 1760. De twee Eerste Stukken, in Fol. en de negen Eerste in gr. 8vo. by *If. Tirion*; het Derde Stuk, in Fol. en de vier laatste, in gr. 8vo. by *Yntema* en *Tieboel*. Bl. 64, 65, 66, 69, 70.

XXVII. 't VERHEUGD AMSTERDAM, ter gelegenheid van het plechtig bezoek hunner Hoogheden enz. In gr. Fol. en gr. 8vo. Amst. by *Yntema* en *Tieboel*, 1768. Bl. 70.

XXVIII. TOETS van de Egtheid der Rym-Chronyke, die op den naam van KLAAS KOLYN uitgegeven is. Uitgegeven onder de Werken der Maetschappye der Nederl. Letterkunde te Leyden. Bl. 71, 72, 73, 74.

XXIX. SCHEETS van het Leeven, den Aart en het Gedrag van den Heere Mr. HERMANNUS NOORDKERK. In gr. 8vo. Amst. by *Yntema* en *Tieboel*, 1771. Bl. 74.

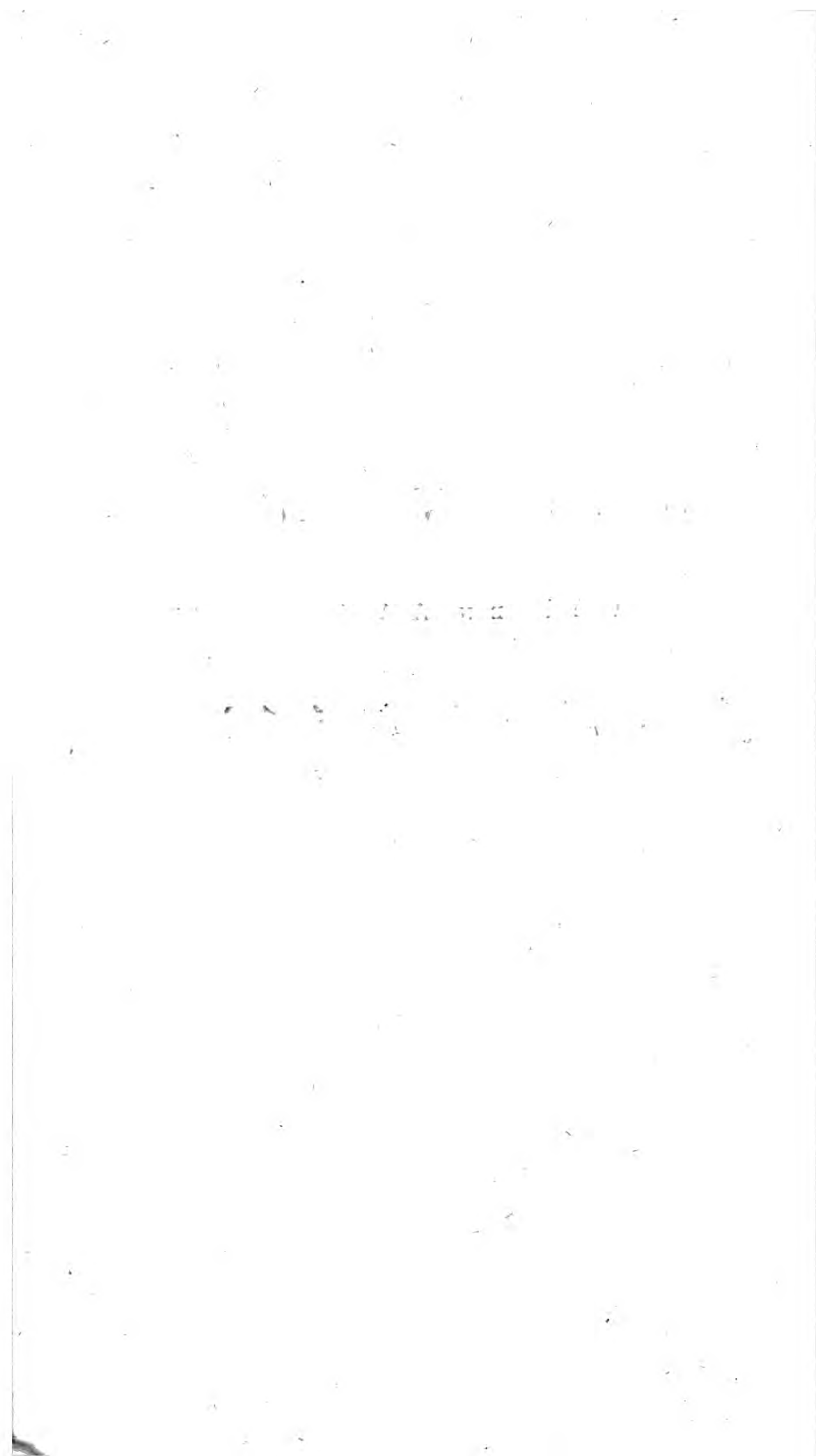
XXX. GESCHIEDENISSEN der CHRISTELYKE KERKE in de eerste Eeuwe, beschouwd als bewyzende de Waarheid van den Christelyken Godsdienst. In gr. 8vo. Amst. by *Yntema* en *Tieboel*, 1773. Bl. 76, 77, 78, 79.

BRIE

B R I E V E N

V A N E N A A N

JAN WAGENAAR.

B R I E V E N

V A N E N A A N

JAN WAGENAAR.

E E R S T E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH (*),

Wel-Edele Geftr. Heer!

Hier by bekomt Uw WelEd. het eerste Stuk I.
van *Rymer* te rug, met hertelyke dankzeg- BRIEF.
ging voor 't gebruik. Ik ben beschaamd, dat ik
het zo lang heb durven houden: doch Uw WelEd.
verplichtende heuschheid zal, hoop ik, deezen ge-
meenen mislag van Boekoefenaaren, in my, die
veel uit goede boeken te leeren, en daar toe veel
tyd noodig heb, wel een weinig over 't hoofd
willen zien.

De verwarringen onder den Graave van Loon;
de onderhandelingen van Floris den V met Enge-
land, en de Historie van zyne gevangenis en dood
ontvangen, zeker, vry wat lichts, uit dit stuk
van *Rymer*. Ik zie hier, dat Jan van Kuik, die
de hand zo zeer hadt in de samenzweering tegen
Graa-

(*) *Advocaat-Fiscaal van de Domeinen van de Ed. Gr. Mog.
de Heeren Staaten van Holland en Westyriesland, enz. enz. enz.*

I. Graave Floris, diep in de gunst stondt van Koning
 BRIEF. Eduard den I, die hem ergens (Tom. I. P. III
 p. 191) *Affinis noster* noemt, zig, in gewigtige
 Handelingen, van hem bediende, en hem een jaar-
 geld van twee duizend ponden toegelegd hadt. Zie
 Tom. I. P. III. p. 145. En dit bevestigt het ver-
 haal onzer oudste en beste Schryveren, dat Eduard
 kennis van en veelligt wel daad aan den aanflag te-
 gen Floris gehad heeft.

De Koophandel tusfchen Engeland en deeze
 Landen was, leer ik hier, reeds omtrent het mid-
 den der dertiende eeuw, in bloei. Het oudste blyk
 der Zeeuwfche Kaapvaart, dat my voorgekomen is,
 vind ik in deeze *Acta* (Tom. I. P. II. p. 150) op
 het jaar 1275. Ik zie (Tom. I. P. II. p. 235) dat
 Graaf Floris zilver uit Engeland komen liet om
 'er hier geld van te munten. Doch van waar de
 Engelschen het zilver hadden, is my onbekend.
 In 't voorbygaan, merk ik dat Floris, (van wien
Melis Stoke, (Bl. 96) zegt, dat men hem in zyne
 jeugd, deedt

ter scolen gaen,

WALSCH ende Dietsch LEREN WEL.)

een goed Leerkind fchynt geweest te zyn; alzo
 men hier (Tom. I. P. II. p. 212) Brieven in 't
 Fransch van hem vindt, die eigenhandig fchynen.

Doch met eenige bevreemding, zag ik, (Tom.
 I. P. III. p. 165) dat Eduard de I, in het Opschrift
 van eenen zyner Brieven, A°. 1296 geschreeven,
 de Stad Zierikzee in Holland plaatst. In 't eerst
 hield

hield ik dit voor eene druk- of schryffeil; doch I.
 bemerkende, dat 'er, ten zelfden tyde, een Brief ^{BRIEF.}
 aan Wouter van Kruiningen en de gantsche Gemeente van Zeeland geschreeven werdt, viel ik in 't vermoeden of niet wel Zierikzee, of liever gantsch Zeeland Beooster-Schelde, van ouds als tot Holland behoorende is aangemerkt geworden. Melis Stoke getuigt (Bl. 243) dat de Vlaamingen wel gewoon waren Regt voor te wenden op Zeeland Bewester-Schelde; doch, zo men hem geloof geeft, behoorde Zeeland Beooster-Schelde, buiten kyf, onder 't gebied der Graaven van Holland. Is 't dan wel vreemd, dagt ik, dat eene Stad, Beooster-Schelde gelegen, in Holland geplaatst wordt. De Graaven van Holland, tot op Floris den V toe, plagten zig geene *Graaven van Zeeland* te noemen. Floris zelf deedt het niet in 't begin zyner Regeeringe, en misfchien niet voor het jaar 1291 of 1292. Men vindt Brieven van hem, ten behoeve zelfs van Zierikzee en van Schouwen in 't gemeen, in de jaaren 1289 en 1290, gegeven, in welken hy zig enkelyk *Graaf van Holland* noemt (By *Boxhorn.* op *Reigersb.* II. Deel, bl. 96. en I. Deel, bl. 301.). Koning Eduard heeft dan, veelligt, Zierikzee, als van ouds, door de Graaven van Holland, onder den naam alleen van *Graaven van Holland*, beregt geweest zynde, voorbedagtelyk in Holland geplaatst. Hoewel my ook niet onbewust is, dat het Land Beooster-Schelde, in oude Stukken, dikwils Zeeland genoemd is.

I. Ik houde Uw' WelEd. met deeze dingen op,
 BRIEF. om eenige rekenſchap te geeven van den tyd,
 dien ik, in het doorbladeren van *Rymers eerste Stuk*
 beſteed heb. Tot nog toe, heb ik dit Werk niet
 naar genoegten kunnen magtig worden. Mogt ik
 Uw' WelEd. nog om het *tweede Stuk* verzoeken;
 ik zou 'er inſgelyks goed gebruik van tragten te
 maaken.

Ik lees by *Martene en Durand (Theſ. Tom. I. c. 1032)* en ook nergens anders, dat de Graaven van Holland Land van de Schotſche Koningen ter Leen hielden. Welk dit Land geweest, hoe het aan de Hollandſche Graaven gekomen, en wat 'er verder van geworden zy, weet ik niet. Zou 't ook, denk ik, van de Schotſche Prinſes Ada, die met Floris den III gehuwd was, afkomſtig weezen? Uw' WelEd., zo bedreeven in onze Oudheden, zal my hier, waarſchynlyk, eenig licht weeten te geeven.

Toen ik de eer hadt, Uw' WelEd. laatst ten haaren huize te ſpreken, werd ik onderrigt, dat het noodig was agt te ſlaan op den naam van *Geertruid*, die ſommigen aan Vrouwe *Petronelle* geeven. Ik zag toen ook de *Diſſertatie* van *Dithmarus* en zyne redenen ter loops. Sedert zie ik dat *Scriverius (Graaven, bl. 119)* van deeze tweeërlei benoeming reeds uit eene oude Chronyk kennis gekreegen hadt, en oordeelde, dat de Schryver de Vrouwe van Floris den I met de Vrouw van Floris den II verwarde. Van twee Schryvers, door *Eccard* uitgegeven, noemt een,
 de

VAN EN AAN JAN WAGENAAR. ¶

de *Lunenbursche Chronyk* naamlyk, (Tom. I. c. 1369, 1372.) de Zuster van Locharius, of de Vrouw van Floris van Holland, geduurig *Geertruid*: doch de andere, de *Annalista Saxo*, zegt (*ad annum 1123*) dat zy genaamd was *Gertrudis sive Petronella*. Ik zou 't nog met deezen laatsten naam houden; doch geef gaarne 't myne om een beter. I. BRIEF.

Met de Historie onzes Vaderlands, heb ik het nu, in 't ruwe, gebragt tot aan Willem den Goeden. De gevallen, onder hem en zynen Zoon, sychynen my naauwlyks eenige behoorlyke famenschakeling toe te laten. Weet Uw' WelEd. my ook eenige aanwyzing te doen van Schryvers of Stukken, die deeze tyden ophelderen. In Uw' WelEd. Register van Hollandfche *Diplomata*, wordt, op het jaar 1314, gemeld van eene Kwytfchelding van Keizer Lodewyk aan Willem III, onder voorwaarden: en op 't jaar 1330, van een Bevel van den zelfden Vorst aan de Friezen, om Graave Willem voor Heere te ontvangen. Zo Uw' WelEd. my een Affchrift van deeze twee Stukken kon laten toekomen, my zou ongemeene dienst geschieden. Ook zou ik het ongeschonden, en zo ras als 't Uw' Wel Ed. goed mogt vinden, te rugzenden.

Ik bid Uw' WelEd. myne vrymoedigheid toe te schryven aan eene opregte begeerte om mynen Landsluiden, door het famenstellen hunner Historie, dienst te doen: eene begeerte, die, zo ze met genoegzaam vermogen tot de uitvoering gepaard ging, waar aan ik twyfele, zekerlyk

8 B R I E V E N

I. goedgekeurd en begunstigd zou worden van alle
BRIEF. edelmoedige Kenners en Liefhebbers onzer Va-
derlandsche zaaken, onder welken Uw WelEd.
uitmunt.

Ik ben, enz.

Amst. Maart,
1746.

T W E E D E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Het waardig M. S. heb ik, met veel smaak,
doorlezen, en vind 'er veel fraais in, dat de
Historie der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten
en des Oosterfchen Krygs, onder Hertoge Filips,
opheldert: ook andere keurlyke byzonderheden.
Spaart de Hemel Uw' WelEd. en my het leeven;
Uw' WelEd. zal, vertrouw ik, bevinden, dat
'er, dikwils, nuttig gebruik van gemaakt is.

Voor de memorie wegens 't Zeventuig (a), ben
ik Uw' WelEd. insgelyks, verpligt. Over de zo-
genaamde *Judicia Dei*, heb ik wel eenige dingen,
in myne *Adversaria*; doch my is geen voorbeeld
bekend van 't gebruik der meesten, met naame
der

(a) [Zie J. WAGENAAR, Amsterdam, III *Stuk*, bl. 23 in
Fol. en X *Stuk*, bl. 78. enz. in gr. 8vo.]

der vuur- en waterproef, hier te Lande. De voor- II.
 beelden, die *Boxhorn*, in zyne *Nederlandsche His-* BRIEF.
torie, opgeeft, zyn algemeen. Doch van Uw Wel
 Ed. bedenkingen over 't Muntregt der Graaven,
 en over de verandering in 't Regt, ter gelegen-
 heid der Kruisvaarten, heb ik gebruik gemaakt.
 De *Disfertatio sub Præsidio Boehmeri* is fraai. On-
 der 't leezen derzelve, is my ingevallen, of onze
welgeboornen ten platte Lande niet wel oorsprong-
 lyk zyn mogten van die *vryen*, die de Landgoede-
 ren kogten of huurden, welken, door Slaaven,
 die 't Kruis hadden aangenomen, bewerkt plagten
 te worden. Uw WelEd. gedagten hier over zou
 ik, by gelegenheid, gaarne verneemen.

Ik vind, in de orde der Resolutien van Holland
 van de jaaren 1566 en 1567 eene zonderlinge ver-
 warring. B. v. 27 January 1566 (p. 1) deliberree-
 ren de Staaten op de Propositie van den Prinse
 van Oranje te Schoonhoven, die eerst 2 Novem-
 ber 1566 (p. 51) gedaan werdt. 8 January 1567
 (p. 3) resolveeren de Staaten Alva te gaan ver-
 wellekomen, die, in Augustus 1567, eerst in 't
 Land kwam. Waar komt dit van daan, Myn Heer?
 't Gene laater geresolveerd is kan immers, in de
 geschreeven' Resolutien, niet vroeger geregistreed
 zyn. Zou men mogen denken, dat zy, die de
 Resolutien, toen dezelve gedrukt stonden te wor-
 den, in orde geschikt hebben, geen agt hebben
 geslaagen, op den styl van den Hove, en dat zy
 de orde, waar in de geschreeven Resolutien waren
 geregistreed, willende verbeteren, dezelve be-

II. dorven hebben? Dit 's my waarfchynlyk; want
 BRIEF. by de Resolutien van 8 January 1567, staat *filo-
 curia Hollandia*, dus moesten zy, na de Resolu-
 tien van 16 December 1567, geplaatst geweest
 zyn, en zy ftaan in 't begin van 't jaar 1567. Uw
 Wel Ed. zou my verpligten, met my, by gele-
 genheid, te melden, wanneer men begonnen heeft,
 de Resolutien te doen drukken.

Ik ben, enz.

Amft. 21 July,

1749.

D E R D E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

De *Zeeuwfche Keur* is overfraai, en geeft veel
 licht aan 't Kampregt, waar over ik eene
 uitweiding maak in het III. Deel der *Vad. Hist.*
 die Uw Wel Ed., hoop ik, zal doen zien, dat ik
 eenigzins van Uw Ed. keurlyke aanmerkingen heb
 weeten te profiteeren.

In een noot op deeze Keure p. 30 werd gegist,
 dat zy na de dood van Koning Willem gemaakt
 is. Doch zou men uit *Art. XV. Lat. XXVII. Belg.*
 niet mogen vermoeden, dat zy nog by zyn leeven
 is gemaakt. Zeker, 't fchynt vreemd, dat 'er van
 een Zoon des Graaven gewaagd wordt, daar de
 Graaf zelf, Floris V, pas drie jaaren bereikte.

Zou

Zou men dan de Keur niet best in A^o. 1254 plaatsen, toen Koning Willem uitlandig, toen Floris zyn Broeder, in Zeeland, en Floris zyn Zoon, maar weinige maanden oud was? III. BRIEF.

De Vad. Hist. behoort, *ut scité mones, lentè festinando* voorttegaan. Met drukken komen wy nu aan de Hoeksche en Kabbeljaauwsche tyden. Ik herinner my dat Uw Wel Ed., laatstelyk hier zynde, vermaande van de Privilegien, volgens welken niet meer dan 't lyf en zekere ponden plagten verbeurd te worden: doch ik vind, by Heemskerk, dat verscheiden' deezer Privilegien gegeven zyn op tyden, dat de Burgertwist, of niet begonnen, of reeds geëindigd was. In 't Noorderkwartier alleen, zyn ze in 1355, 1356 en 1357 gegeven. Maar hier was de Burgertwist, zo ik 't wel heb, zo vroeg nog niet aangevangen. Op wat fundament oordeelt Uw Wel Ed. dat de Hoeksche tweespalt aanleiding tot het verkrygen deezer Privilegien heeft gegeven. Zou 't snoode werk van 1730 ook aanleiding gegeven hebben tot het afschaffen der Confiscatien, in 1732. Ik heb wel gelezen, en, zo ik meen, ook uit Uw Wel Ed. verstaan, dat de Crimineele Ordonnantie van 1570, door Viglius opgesteld is. Sedert vind ik in zyne Brieven twee Plaatsen, waar uit blykt hoe zulks te verstaan zy. *Epist. Cl. p. 586.* „Pleraque, „quæ in [Criminalibus] Ordinationibus continetur, per Secretum Consilium Duci fuere fuggesta.” Hier uit blykt, dat de geheime Raad in welken Viglius President en schier fac totum was,

III. was, 't grootſte deel der Ordonnantie ontworpen
 BRIEF. heeft. Doch de Raad der Beroerten heeft 'er ook
 eenige punten van opgegeven. *Epist.* CXXII. p. 607.
 „ Adverſus Ordinationes Criminales hîc publicatas
 „ multæ paſſim exurgunt quærimoniæ Provincia-
 „ lium & in his potiffimum articulis quos Crimi-
 „ nale Conſilium adjecit ac quibus privilegiis Con-
 „ ſuetudinibusque ipſorum derogatum fuit.”
 Ik blyf, enz.

Amſt. Jan.
 1750.

V I E R D E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Uwe WelEd. aanmerking, wegens het alge-
 meen beloep der Vaderl. Hist. die te wei-
 nig uitweidingen heeft, om eene Volks-Historie
 te zyn, en Scriverius, Goudhoeven en anderen
 noodzaaklyk zou maaken, zo zy niet iets meer
 van 't Vorſtelyke vervatte; ook, veelligt, zonder
 dit laaſte, te ſchraal zyn, verdient, gewiſfelyk,
 haare bedenking, ten hoogſten. Ik weet 'er niets
 tegen in te brengen, dan 1. Dat de Voorrede gee-
 ne enkele *Volks-Historie*; maar eene Historie die
meer het Volk dan den Vorst betreffen zou, beloofd
 heeft. 2. Dat de Vaderl. Hist., zo als zy uitge-
 voerd is, het voornaamſte, meen ik, vervat, dat
 den

den Vorst, in zyn' Perfoon, als Graaf van Hol- IV.
land, aangaat: de *omisfien* uitgenomen, waar van BRIEF.
Uwe WelEd. 'ereenigen meldt. 3. Dat 'er, voor-
al in het IV. en V. Deel, nog al iet meer van de
Vorftelyke Historie te vinden zal zyn, dan men
zig, uit de Voorrede, zou beloofd hebben, zelfs
eenigen hunner uitheemsche bedryven, alhoewel
gedoodverwd en in 't verschiet. Kan dit het gros
der Leezeren niet voldoen; ik hoop dat Uw Wel
Ed., veel heufcher en genereuser, myn ontwerp
niet geheellyk zal afkeuren.

Uw WelEd. aanmerking over 't verzoeken om
niet van de Graaflykheid gefcheiden te worden,
komt my zo gewigtig voor, dat ik 'er, in 't ver-
volg, nog eene bekwaame plaats voor zoeken zal.

Leicester, *met wien men*, gelyk Hooft in zyne
Brieven spreekt, *hier veel te ontmangelen gehad*
heeft, heeft my vry wat spels gebaard. De ver-
schillende leezing, in 't beroemd vertoog van den
jaare 1587, was, door my, nog niet opgemerkt.
't Komt my voor, dat de woorden *voor 't Hof van*
Holland daar geheel niet behooren. Want, zo ik
my niet bedriege, werden de Staaten wel, dik-
wils, *door*, maar nooit *voor 't Hof* beschreeven:
en zy vergaderden ook wel, zonder door 't Hof
beschreeven te zyn. Wegens het Leidfche Werk,
waarin Leicesters leelykheid duidelykst bleek,
fchept men eenig licht uit de vonnissen, die ge-
meen zyn. Doch ik lees, in de Resolutien van
Holland, dat de Confessien der handdaadigen aan
de Steden gezonden werden, met last om dezel-
ven

IV. ven geheim te houden. Ik vermoed, dat uit
 BRIEF. deeze Confessien meer te haalen zou zyn, zo
 Uw WelEd. my eenige aanwyzing wist te doen,
 om daar aan te geraaken. Even voor Leicesters
 komst hier te Lande, werdt Maurits Stadhouders
 van Holland; zo men in 't gemeen geloof, op
 eene Instructie, die *publik* is. Doch ik vind, dat
 's Prinzen Instructie eerst opgemaakt werdt, na
 dat hy den eed reeds gedaan hadt. De Instructie
 die Bor heeft, vind ik ook niet geregistreerd in
 de Resolutien van Holland. Ook geene andere In-
 structie. 't Blyft my, derhalven, duister 1. Of
 Maurits eene Instructie gehad hebbe, en zo ja, gelyk
 klaar schynt, uit de *Resol. Holl. 24 Maart 1587.*
bl. 90. alwaar van eene *voorgaande Instructie* ge-
 waagd wordt. 2. Welke die geweest zy, en of
 de Prins dezelve aangenomen en beëdigd hebbe.
 In dit stuk klaar te zyn, schynt my van gewigt,
 om dat Maurits, naar myn begrip, onze eerste
 Stadhouders geweest is. Zyn 'er niet verscheiden?
 Stadhouders geweest, die geene Instructie gehad
 hebben? Hoe is 't, in dit opzigt, met zyne te-
 genwoordige Hoogheid?

By niemant onzer Schryveren, vind ik 'waar de
 Heerlykheid Granvelle legge. Zou 't ook, denk
 ik, in 't Franche Comté zyn? In 't begin van 't
 Register van Mr. Aert van der Goes, dat is, om-
 trent A°. 1525 en 1530, en ook ergens by Goud-
 hoeven, vind ik gewaagd van eenen Kapitein Ge-
 neraal en Onderstadhouders van Holland, *Castre*
 genaamd. De volkomen naam en afkomst van
 dee-

dezen Heer is my onbekend, en was waardig, IV.
 by gelegenheid, in 't V. Deel, te noteeren, in- BRIEF.
 dien Uwe WelEd. my, hieromtrent, aan meer-
 der licht wist te helpen. Doch ik vreez' uwe goed-
 heid te veel te vergen.

En blyf, enz.

Amst. 19 Dec.
 1750.

V Y F D E B R I E F.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Door bezorging van den Heer Tirion is my ge-
 worden het IV Deel van de Vaderlandsche
 Historie, waar van ik de drie eerste Boeken, on-
 der het drukken, met veel graagte en plaizier ge-
 lezen heb. Dat ik ondertusfchen geene remarques
 aan Uw Ed. op dezelve heb medegedeelt, is geoc-
 casioneert door dien geene van belang my daar in
 zyn voorgekomen.

Ik beken nooit het regte begrip van den zamen-
 hang van den Gelderschen Oorlog te hebben ge-
 had, daar van ik in de Vaderl. Historie een zeer
 pertinent verhaal bevinde, dat my zeer aangenaam
 is geweest. En zo zyn 'er meerdere gevallen, waar
 van nooit zo goeden *denouement*, gelyk' de Fran-
 fchen sprecken, gevonden heb.

Myne wensch is, dat de goede God UwEd.
 ge-

V. gezondheid en rust verleene, om het vervolg op
 BRIEF. gelyken voet te behandelen en uit te geven. Waar-
 in, zo UwEd. zwarigheden ontmoeten, wel
 wat langer tyd tot ontknoping mag geemploieert
 worden; zo om dat de luiden nu een groot deel
 onzer Historie, en wel van de oudste en duister-
 ste tyden aan de hand hebben, om gemakkelyk te
 lezen, en zelfs dit of dat point in de geallegeerde
 Aueteuren te kunnen nagaan, als om dat de ge-
 beurtenissen van den Overdragt der Landen in 1555,
 tot zo verre, en door zo veele, in kort en lang
 verhandelt zyn, dat ik geloof, eenige weinige
 punten alleenlyk nog verburgen te zyn geble-
 ven, en waar van ik dugte, dat UwEd. de regte
 openinge niet zal kunnen erlangen als by singulie-
 re gelukken, daar op men geen staat maken kan.

Ik heb in het naflaan van een Ordonnantie van
 den Hove, waar van mentie gemaakt word, in het
 zogenaamde Repertorium van de Placcaten enz.
 van den Hove, bespeurt dat UwEd. zig bedient
 van den druk in folio van dat Werkje, die veel-
 tyds gebonden word agter den druk van de Hand-
 vesten — van Amsterdam, zo als die zyn uitgege-
 ven in den jaare 1624, waar agter ook de Hand-
 vesten van Weesp, Muyden enz. gevonden wor-
 den. Die druk geloof ik, dat zo exact is, als ee-
 ne latere in quarto, met eene Latynsche letter,
 in den jaare 1643 uitgegeven, waar van ik my be-
 diene, zo om het gemaklyker gebruik, als om dat
 dezelve is gecontinueert tot in den jaare 1642,
 daar die in folio eindigt met jaar 1623, dat zelfs
 daar-

daarin niet ten vollen geëindigt is, en waar agter V.
 gevoegt is een gelyk *Repertorium* — van de Staa- BRIEF.
 ten Generaal van 1584 tot 1642. 't Geen ik no-
 teer met relatie tot den toekomenden tyd; want
 in opzigt van die dagen, waar van UwEd. tot nog
 toe gehandelt heeft, geloof ik indifferent te zyn
 welke druk UwEd. gebruikt. Alleen vertrouw ik,
 dat die latere druk thans meerder bekend is.

Wyders zegt UwEd. pag. 171: *Aan de andere
 Nederlanden werden — met naame aan Vlaan-
 deren enz.* Daar toe allegeert UwEd. geenige auto-
 riteit. Waar een diergelyk Handvest, als het groot
 Privilegie van Holland, en de Blyde Inkomst van
 Vrouw Maria aan Braband verleent, voor Vlaan-
 deren te vinden zy, beken ik niet te weeten, en
 heb ook niets diergelyks in de *Chronologifche* Lyst
 van de Placcaten, Octroien enz. van Braband en
 Vlaanderen gevonden. UwEd. zoude my plaifier
 doen, aan de hand te geven, waar dat Vlaamfe
 Handvest te vinden is, om vervolgens te exami-
 neeren, of het ook gehad hebbe het lot, dat de
 Blyde Inkomst van Vrouw Maria in Braband, en
 haar Groot Handvest in Holland en Zeeland, on-
 dergaan hebben, dat namentlyk haar Zoon Philips
 die niet heeft willen confirmeeren.

My spyt dat de gelegenheid om van de *Privi-
 legia de non alienando* te spreken voorby is, spe-
 ciaal om dat ze in dit Deel voornaamelyk plaats
 zou hebben gevonden, als zynde by verscheiden
 plaatfen verzogt en geobtineert van Philips van
 Bourgondie, en de laatste welke my voorgekomen

V. is behoort tot 1520, wanneer K. Karel confir-
BRIEF. meerde het Handvest, dat Geertruidenberg daarvan
bekomen had, in 1355.

Nopens de Instructie der Heeren Prinsfen van
Orange weet ik niets singuliers. Aitzema meld
iets ter gelegentheid van de Verheffing van Prins
Fredrik Hendrik. Ik twyfel of iemand dier Prin-
sfen eed op een Instructie gedaan hebbe.

Ten besluite wensch ik dat de Hemel UwEd.
en zyne Huisvrouw, dit aangevangen Jaar, on-
der veele zegeningen in gezondheid en voorspoed,
laate genieten, en ten einde brengen, en gely-
ke gaven veele volgende Jaaren in de Godlyke
gunfte.

Blyvende, enz.

F. v. L.

Hage 3 Jan.

1751.

P. S. Ik heb geen tyd om op Granvelle te den-
ken, maar misfchien zal UwEd. daarvan iet kun-
nen vinden in de curieuse Brief van L'Abbé Boi-
sot à Mr. Pellisson, *Contenant un projet d'une Hist.*
du Card. de Granvelle, geïnferceert in de *Hist.*
Litteraire de l'Europe. Vale.

Z E S

Z E S D E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Niets kan my meer animeeren, om, met het aangevangen werk, rustig, voort te vaaren, dan dat het Uw WelEd. eenig genoeg geeft. Van de Privilegien *de non alienando* meen ik dat nog bekwaamelyk zal kunnen gesproken worden, ter gelegenheid der verpanding van Woerden, in 't jaar 1558, aan Hertoge Erik van Brunswyk: de laatste *veraliëneering*, mischien, onder de Graaflyke Regeering.

Den Druk van 't *Repertorium*, waar van Uw WelEd. meldt, kende ik, doch bezat hem niet; waarom ik my met dien, agter de *Handy. van Amsterdam* behelpen moest. Doch nu heb ik ook den Quarto-druk bekomen, dien ik, in 't gevolg, denk te citeeren.

De Handvest voor Vlaanderen, van inhoud als ons Groot-Privilegie, en ook door Vrouwe Maria gegeven, heb ik nimmer gezien. Doch 't gene ik daar van zegge rust op deeze autoriteit, die ik, by wat toeval weet ik niet, verzuimd heb, aan te haalen. In de *Sententie van Karel den V tegen de Gentenaars*, wordt gewaagd van een Privilegie, waar op zy zich beriepen, en welk, in 't

VI. jaar 1477, door Vrouwe Maria, gegeven was,
BRIEF. ten behoeve van Vlaanderen in 't gemeen. Uw
 WelEd. weet, dat deeze Sententie in de *Anal.
 Belgic.* Tom. III. P. II. uitgegeven is. De plaat-
 sen, daar van 't Vlaamsch Privilegie gewaagd wordt,
 zyn p. 488, 497. 501. 507. Ook is 'er een woord
 van, in de *Memoires de Jean d'Hollander*, p. 292.
Vide & Præfat. C. P. Hoyneck van Papendrecht,
 p. 273—276.

Dat men, met drukken, wat langzaamer voort-
 ging zou my ook liefst zyn; schoon eenige Lief-
 hebbers zeer op den spoedigen voortgang van 't
 Werk gesteld schynen. Anderen schynen, weder-
 om, van ter zyde, het vervolgen van 't Werk te
 willen stremmen, te kennen geevende, dat men
 van 't gene na 't jaar 1555 gebeurd is geen waar-
 agtig verhaal geeven kan, zonder de Grooten van
 onzen tyd te kwetsen; 't welk ik my egter niet
 verbeelde: zo om dat ik, misfchien, niet alles
 voor waar en beweezen houde, 't welk deezen
 Luiden waar schynt, als om dat ik niet geloof, dat
 onze tegenwoordige Regeering zig de mislagen,
 onder diergelyke Regeering, te vooren, begaan,
 tot schande behoeft te rekenen. Koningen van En-
 geland, ja Koningen van Frankryk trekken zig
 niet aan, dat de gebreken hunner Voorzaaten,
 zediglyk en onpartydiglyk, beschreeven worden.
 De Spreuk, die **HOOFD** voor zyne Historie dagt
 te zetten, schoon hy 't niet deedt, *Iliacos intra
 muros peccatur & extra*, wordt, denk ik, in aller-
 lei

lei Historien, onder allerlei Regeeringsvorm, be- VI.
 waarheid, en zal waarheid weezen, BRIEF.

Zo lang menschen, menschen zyn.

Mogt ik egter Uwe WelEd. een woord tot onder-
 regting over 't beschryven der tedere punten on-
 zer Historie afvergen, 't zou my tot een fakkel
 op den weg strekken.

Ik kan niet eindigen, zonder Uwe WelEd., op
 't hoogst, te danken, voor Uwe WelEd. genegen
 heilwensch aan my en myne Vrouw, by den aan-
 vang van dit Jaar, gedaan. Ik bidde den Alzege-
 naar, dat hy, in hetzelfde en in veele anderen,
 zyne dierbaarste gunsten, over Uw WelEd., Me-
 vrouwe haar Ed. Egade en waardige Familie uit-
 storte: voorts my Uwe WelEd. goede gunste aan-
 beveelende.

Blyve ik, enz.

Amst. 26 January,
 1751.

Z E V E N D E B R I E F.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

't **I**s buiten myn oogmerk, dat ik Uwer Ed. laat-
 sten van den 26 Januari dezes jaars, die my
 zeer aangenaam geweest is, niet eerder beantwoord
 heb; maar nodige bezigheden, algemeene traag-

H 3 heid

VII. heid des ouderdoms, niet weinig vermeerderd door BRIEF. het koude weder, dat my verhindert heeft, veel tyds op myne studeer- of liever boek-kamer te kunnen pasferen; en eindelyk ook, dat Uw Ed. my overliet om op myne volkomene commoditeit, het gezondene te overwegen, hebben te zamen als geconspireert, om myn antwoord te doen uitsellen. Behalven nog dat het stilletten der Vragtschuiten my ook heeft doen vaststellen, dat 'er vóór het vaaren derzelve niets verzuimt wierde. Was dit laátste anders, zo zoude ik schuldig zyn Uwer Ed. toegevendheid te imploreren. Dog in hoope van neen, ga ik aanvangen te zien, of ik iets ter voldoeninge van Uwer Ed. begeerte kan toebrengen. Zullende eerst nog iets zeggen op dien van den 22 Decemb. des voorleden jaars.

Het eerste blad van het Vyfde Deel der Vaderl. Hist. gevoegt by het tweede, door Uw Ed. aan my gezonden, en 't geen my plaisir gegeven heeft, fourneert my teffens de occasie, om Uw Ed. met een voorbeeld te toonen myn begrip, nopende de *excursus*, waar van ik voormaals gemeld heb, als, myns agtens, nodig, om de eenparigheid van eene Volks-Historie, door de beschryvinge van zonderlinge voorvallen of personagien, een weinig te schakeren. 't Geen niet onaangenaam, dunkt my, kan voorkomen, wanneer de tyd genoegzaam niet anders medebrengt, als een weefzel van allerlei ongevallen, die de Ingezetenenen dier tyden getroffen en gedrukt hebben, en waar in de gevolgen van oorlog, dwinglandy, ver-

vervolging om den Godsdienst, en andere meer- VII.
 dere rampen, beurt om beurt vermeld, naauwlyks BRIEF.
 tyd overlaten, als om door droefheid den Leezer
 te bezwaren, die als moede word, van zig de
 elenden zyner Voorvaderen voor oogen te moe-
 ten houden. Dit alles, gelyk uit het beginfel my
 toefchynt, zal in dit Vyfde Deel ook plaats vin-
 den. De onophoudelyke bezwaarnisfen des Lands,
 die de gedurige Beden van den Keizer deden
 voordragen, komen met weinige veranderingen
 gedurig voor; en zo zal het moeten gaan ook
 omtrent de andere omftandigheden boven ge-
 meld, gelyk de inhoud van het XVII. Boek te
 kennen geeft. Zou dan, ter gelegenheid van 't af-
 fterven van de fchrandere *Margo*, (Vad. Hist. V. D.
 bl. 14) vermeld, niet een kort uitftapje mogen
 plaats hebben, om haar ook in deeze goede His-
 torie te kunnen kennen, door byeenvoeginge van
 eenige omftandigheden, Haar betreffende, en wel-
 ke hier en daar verspreid gevonden worden, waar
 van ik iets noteer op de nevensleggende Me-
 morie?

Ik twyfel zeer, of de Heeren Stadhouders ooit
 eenige Inftuctie, (fchoon vertrouwelyk geconci-
 pieert,) geaccepteert, of beëdigd hebben. Vor-
 sten geboren, en zo groot een deel van de Sou-
 vereiniteit exercerende, konden ze naauwlyks door
 Inftuctien bepaalt worden. Commisfien hebben
 veele Stadhouders gehad, uit welke egter weinige
 particularia te halen zyn.

Sedert mynen laaften op de fituatie van *Gran-*

VII. *velle* gedagt hebbende, vond ik genoegzaam be-
BRIEF. rigt in het Nederd. Geograph. Woordenboek van
Raay, als gelegen, gelyk Uw Ed. gegist heeft, in
Franche Comté, enz.

Uwer Eds. laatste boven gemeld, heeft my ver-
legen gemaakt, door het veel te groot compli-
ment daar in aan my toegeschreven. Dog wat ik
UwEd. voorstelle, Myn Heer, het dient nooit
ergens anders toe, als om UwEd. myne gedagten
te communiceren. UwEd. neme die nooit zo op,
(ik meen het al meer dan eens gezegt te hebben)
als wilde ik eenig voorschrift geven, om opge-
volgt te worden. UwEd. moet zig altoos mainte-
neren by de vryheid van zyn eigen oordeel te
gebruiken.

Ik ben geperfuadeert, dat UwEd. met regt ob-
ferveert, van de *Privilegia de non alienando* zeer
gevoegelyk te kunnen spreken, ter gelegentheid
van de verpanding van Woerden aan Hertoge Erik,
waar omtrent iets gevonden word by *Matthæus de
Nobilitate*.

Ik ben voldaan nopende het Vlaamsch *Diploma*,
waar van UwEd. my onderregt; hoewel ik be-
kennen moet, uit Uwer Eds. woorden sterker op-
vattinge te hebben gemaakt.

Ik vind geen fundament in het gevoelen der
geenen, die oordelen, dat men van 't gebeurde na
1555 geen waaragtig verhaal zou kunnen geven.
Dat sentiment lees ik, naar myn geheugen, voor
't allereerst in den Uwen. De rede erken ik niet
te begrypen, na dat zig zo *veele penmen afgeslooft*
heb-

hebben, om de figuurlyke spreekwyze van den VII. Heer Hooft te gebruiken, om verhaal van onze BRIEF. Nederlandsche Oorlogen te maken tot de tyden van het Bestand toe. Over 't geene na dien tyd, tot het eindigen van het Synode van Dordregt, en over 't geen ter opvolginge van hetzelfde, omtrent de Remonstranten geresolveert en geëxecuteert is, hebben beide Remonstranten, en Contra-Remonstranten, Inlanders en Vreemdelingen, vrymoedig geoordeeld en geschreven, in vroeger en laater tyden, zonder dat zig Hooge of Laage Overheden des gemoeid of aangetrokken hebben, zo dat des aangaande niets te dugten is. Dus is ook van de gebeurtenissen des jaars 1650, 1672, 1684 en 1688, by diverse verhaal gemaakt, oordelende ook naar elk gezind was. Weshalven ik naauwlyks denken kan, dat het herhalen, beknopt voorstellen, enz. van die gevallen offensie zal kunnen geven. De wyze van behandeling, die vrymoedig mag, maar teffens discreet moet, zyn, justificeert het oogmerk van een Schryver. En, wat buitenlandsche Vorsten betreft, ik weet niet of 't een Historieschryver passen zou, zonderlinge drift te gebruiken; maar ik weet zeer wel, dat hem geenzins voegen zou, zo vinnig te schryven als de Auteurs van die tyden zelf gewoon zyn te doen. Meer zou ik kunnen zeggen, dog dat UwEd. zelf t'over bekend is. Diergelyke *suggestien* schynen uit andere *sources* voort te komen. En ik durf UwEd. aansporen, om voort te gaan op de aangevange wyze, op welke ik, tot dus verre nog

VII. niet eene critique van wezentlykheid heb hooren
BRIEF. maken.

't Geen UwEd. op pag. 31 en 32 aanmerkt, nopende den inhoud van de Instructie des jaars 1531, is conform deszelfs inhoud, en ik begryp zeer wel, dat Uw Ed. zig in een breed detail van gerigtelyke zaaken willende inlaten, zig ligtelyk zoude kunnen misnemen.

Myne excuse, in den aanvang van dezen gemaakt, heb ik nu hoognodig, nadien de Schuiten al zo lange hebben gevaren, dat ik nu kan schynen in schuld te staan, gelyk ook de eerste paginaas van dezen wel al 14 dagen, naar myne beste geheugenis, geschreven zyn geweest. Maar tot het nazien van het geen op de Memorie vervat staat, heb ik wat meerder tyd nodig gehad, als my zomtyds gebeuren mag aan myn plaisir te spenderen. Dog ik hoop, dat het geen ik geponeert heb, UwEd. zal perswaderen, dat ik genegentheid voor het Werk, en veel agting voor Uwer Eds. exactitude en liefde tot de waarheid, benevens zyne onvermoeide vlyt, in de uitvoering, hebbe, waar in ik UwEd. courage, en tot alles bestendige gezondheid, van herte wensche, blyvende met alle bereidheid, enz.

Hage, 7 Maart,

1751.

F. v. L.

A G T.

A G T S T E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

By gelegenheid, dat ik my prepareerde, om, tot geleide van het VI. Deel der Vaderl. Historie, welk hier névens gaat, my met een briefje aan Uw WelEd. te adresseeren, zag ik, met verwondering, dat Uw WelEd. jongste aan my, den 7^{den} Maart des voorleeden jaars gedagtekend was, en dat ik reeds voor vyftien maanden antwoord op denzelven schuldig was geweest, daar ik my verbeeldde naauwlyks zo veele weeken agterlyk gebleeven te zyn. Zo kort valt my de tyd, sedert dat de Vaderl. Hist. my verplicht om veele en groote boeken te herleezen, om 'er het weezenlykste alleen uit te trekken, en tot een gevoeglyk Lighaam samen te stellen. Hieraan, gelieve Uw WelEd. myne groote slofheid, voornaamlyk, toe te schryven, en dezelve, naar Uw WelEd. gewoone heuschheid gunstiglyk te vergeeven.

Uw WelEd. reflectien over het vrymoedig en discreet beschryven der tederste punten onzer Historie komen in allen deele met myne gedagten overeen; gelyk Uw WelEd. zal kunnen zien in de Voorrede, voor dit VI. Deel gesteld, in welke ik hoop dat redelyke Luiden niets stootelyks vinden zullen. Uw WelEd. zal ook merken dat ik in die Voorrede

nog

VIII. nog melding maake van 't gene Uw WelEd. my om-
 BRIEF. trent Granvelle aan de hand gegeven heeft, 't welk
 op eene andere plaats geschied moest zyn; doch
 my daar uit het geheugen gegaan was.

De twee Werken, door Uw WelEd., laatst hier
 zynde, my gerecommandeerd, te weeten de *De-
 cif.* en *Resol.* van den Hove gedr. 1751. en *Chais
 sur les Jubilés*, heb ik met aandacht gelezen. Van
 het laatste zal ik weinig zeggen. 't Komt my ge-
 grond en gemaatigd voor. Doch behoorde het niet
 korter te zyn? En blykt het niet te veel, ge-
 schreeven te wezen terwyl het gedrukt werdt?
 Maar het eerste vind ik voor my van een zeer
 nuttig gebruik. Het heeft my onder anderen ge-
 waarfchuwde tegen misvattingen, waarin ik op den
 voorgang van voornaame Schryvers zou vervallen
 zyn. De aantekening op bl. 185 heeft my geleerd
 dat 'er niet een, maar drie Raaden in den Haage
 gebleeven zyn toen de meesten in den Oogst van
 1572 (in gemelden aant. staat aparent by faute van
 den zetter 1571) naar Utrecht geweeken waren.
 N. 264 bl. 146 lees ik dat onze berugte Amster-
 damsche Burgemeester Hendrick Dirksz voor XL^m.
 ∞ borg stelde. Hooft zegt (II. Boek bl. 61) voor
 twintigduizend guldens. Ik heb nagelaaten de fom-
 me te begrooten, (V. Deel, bl. 414) niet wee-
 tende wie gelyk heeft. Uw WelEd. zal (VI. Deel,
 bl. 487) zien dat ik met reflectie op de twyfeling,
Decif. en Resol. bl. 154 Aant. (c) voorgesteld, de
 vrymoedigheid gebruikt heb van te gisfen dat
 door *Staaten Generaal* in 1574 de Staaten van
 Hol-

Holland en Zeeland verstaan werden. My staat VIII. klaarlyk voor die benaaming in deezen zin in de BRIEF. Refol. van Holland van dien tyd gevonden te hebben; doch niet denkende dat zulks my ooit te pasfe zou komen heb ik verzuimd de plaatsfen aan te tekenen.

Zou van het woord *Crot* of *Kroot* bl. 151 *Aant.* (a) vermeld, niet gemaakt zyn het woord *bekroon*, dat is, stoornis, by Hooft en anderen gemeen: ook ons *bekreunen*? Een drukfeiltje of twee heb ik opgemerkt. Bl. 127 *Aant.* (a) staat *Johan* in plaats van *Ignatius Walvisch*, en bl. 203 in den Tekst van N. 380 fchynt *Stiefdochter*, *Stiefmoeder*, of in de *Aant.* (d) *Stiefmoeder*, *Stiefdochter* te moeten zyn. Ik heb deeze dingen aangeroerd, om Uw WelEd. te doen zien, dat ik dit Werk, met lust en ook naar myn vermogen met opmerking gelezen heb, en dat onkundigen ook fmaak konden vinden in kost voor de Regtsgeleerden, daar zulk een fauce van leerzaame aantekeningen over gegooten is. Nu nog een vraagje wegens een punt onzer Historie, waarin ik vertrouw dat Uwe WelEd. my beter dan iemant zal kunnen onderregten.

De Schryver van het *geroemde ofte fameuse Boekje van het Public Gebed*, gelyk Uwe WelEd. ergens fpreekt, zegt I. Deel, bl. 183, en III. Deel, bl. 57, 86, des druks van 1707, dat het Markgraaffschap van Veere en Vlisfingen, fchoon onder de Souverainiteit van Zeeland gelegen, egter een Leen is van Holland, en door de Prinzen van Oranje

van

VIII. van de Staaten van Holland verheeven is gewor-
 BRIEF. den. Dit fchynt my zeer byzonder. Is het waar,
 MynHeer! zo wenschte ik gaarne te weeten van
 waar dit herkomstig mag zyn. Ik meen wel dat
 Veere in 1282 ter Leen gegeven werdt eer de
 Graaven van Holland nog Graaven van Zeeland
 genoemd werden: doch Vlisfingen wordt duidelyk
 een Leen van Zeeland genoemd in een Brief van
 Vrouwe Maria by Boxhorn op Reigersbergen,
 II. Deel, bl. 287. Ik weet deezen knoop niet te
 ontbinden. Doch 't zal Uwe WelEd., vertrouw
 ik, ligt vallen (*b*).

Tegenwoordig ben ik bezig met het naarspoo-
 ren der *menées* gebruikt in de Vredehandeling met
 Kromwel. Ik kryg hier zo veel lichts niet uit
 het *Verbaal van Beverningh* en de *Brieven van en*
aan de Witt als ik wel begeerde. Weet Uw Wel
 Ed. ook wie deeze Brieven en dat Verbaal uitge-
 geven heeft? My verwondert, dat men daar de
 Brieven van de Witt aan Beverningh, geduurende
 die Vredehandeling geschreeven, niet bygevoegd
 heeft. Of stak hier een geheim in, dat men ver-
 borgen wilde houden? Ik kan egter niet denken,
 dat de Raadpensionaris, gelyk men hem beschul-
 digd heeft, Kromwel in den mond gegeven zou
 hebben, dat hy de *Acte van Seclusie* vorderen
 moest. Doch men heeft dit gantsche werk zo be-
 dekt behandeld, dat ik 'er niet regt doorzie. 't Zou
 my

(*b*) Zie VADERL. HISTORIE, VII Deel, XXVII Boek,
 bl. 386.

my lief zyn, zo Uw WelEd. my hieromtrent iets naders aan de hand kon geeven. *Thurloe's Papers* en *Ludlows Memoirs* heb ik. Ook nader ik, met groote schreeden, tot den gewigtigen tyd van 1672. Zo Uw WelEd. my daarvan eenige *Communicable* stukken kon laten gebruiken, 't zou my hooglyk verpligten.

Midlerwyl, enz.

Amst. 26 Juny,

1752.

NEG ENDE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Zeer ben ik vermaakt geweest door Uwer Ed. jongst ontfangene Misfive, ziende dat de vryheid door my genomen UwEd. niet heeft mishaagt. Nopende 't geen UwEd. my vraagt wegens Montbas, heb ik alleen een boekje in 12°. van omtrent 80 bl. volgens den titel gedr. *à Cologne 1673*; zynde *Memoires de Mr. Le Comte de Montbas sur les affaires de Hollande: ou reponses aux calomnies de ses Ennemis*, met eenige Brieven daar agter. Dit is het eenige op zig zelf. Dog gelove dat wel iets zal schuilen in een dozyn of anderhalf volumina met blaauw-boekjes, tot de vorige eeuw behorende, waar onder zeer dikke zyn, en die ik wel bereid ben, zo UwEd. zig de moei-

te

IX. te van het feulletteeren getroost, aan UwEd. te
 BRIEF. laten toekomen. De collectie is zonder veel orde,
 en gewisfelyk zal 'er veel in zyn UwEd. reeds
 bekend. Doch uit dezelve alleen gewigtige waar-
 heden te willen beweren oordeel ik onvast. Even-
 wel zyn 'er onder, die waarheden, elders duister
 voorkomende, ontwinden. Of het der moeite
 waardig zoude zyn, die met eenige attentie te
 doorlopen, zoude UwEd., naar zyne ongemeene
 bedrevenheid, uit den ophef ligtelyk kunnen ont-
 dekken.

De Brieven van den Heere De Groot aan Wic-
 quefort, die gedient hebben, om den eersten Heer
 criminelyk te *persequeren* heb ik onder my, en
 ben bereid dezelve aan UwEd. te leenen.

Wy hebben wel mondeling gehandelt over het
 beschryven van tyden, waar van de nakomelingen
 schrikken de waarheid te horen; gelyk is het ge-
 beurde in 1618 en 1619. 't Zit hem daar niet, dat
 ze uwe gewaande *partydigheid* vreezen; maar de
 opregtste onpartydigheid, en de hoogste modera-
 tie doet hen weedom: want de allerbescheidenste
 pen moet evenwel het gebeurde, naar bevonden
 waarheden, verhalen, zal de Historie zyn *Testis*
temporum, & *Lux veritatis*, gelyk Cicero, onder
 meer andere nuttigheden, haar noemt. En is pri-
 ma Lex historiarum, *Ne quid falsi dicere audeat*. De in-
 de, *Ne quid veri non audeat*, *ne qua suspicio gra-*
tiae sit inscribendo, *ne qua simultatis*, zo komt de
 zaak van zelfs daar op uit, dat met moderatie en
 bescheidenheid, al wat de Memorien der beschre-
 ven

ven tyden mede brengen, nu ook gefchreven mag worden. En, ik durf wel geen Asfurateur zyn, maar ik mag opregtelyk zeggen, dat ik geen Regent ontmoet, tot de publique Kerk behorende, gelyk ze thans alle zyn, en moeten zyn, die het geen in de gemelde jaaren gebeurt is, op zig durft nemen te defenderen. 't Grootfte waarmeê ik gezien en ondervonden heb, dat deftige luiden in hunne verlegentheid, zig behielpen, was, „ Ja wa-
 „ ren de Arminianen meester geworden, zy zou-
 „ den eveneens gedaan hebben”. Waar op dient, *i. contraria facta*, gelyk blykt uit de Placcaten, Resolutien en andere *tentamina*, aangewent in de jaaren 1613, vooral 1614 enz. die Mr. D. Cat uit het Groot Placcaat-Boek studieufelyk heeft uitgelaten; dog ten deele te vinden zyn in het Hollands Placcaat-Boek, dat in 1645 te Amft. uitgegeven is. 2. *Contrariam rationem*, om dat het *principium* der Arminianen tolerantie mede bragt, daar dat der Gomaristen, op het regt van te mogen uitwerpen, gegrond was. En waarlyk, my gedenkt niet, dat ergens, door Regenten, die de Remonfrantfe zyde hielden, gedaan is tegen dat principium van tolerantie. Dat in de Tractaatjes dier tyden, door verfcheiden' deftige Remonfranten, Uitenbogaart zelfs, *omnium coryphæus*, niet uitgesloten, nu en dan te fterk gefproken is, kan waar zyn. Maar wanneer men ziet, by welke gelegenheid de zulke het licht zagen, en waar over ze handelden, meen ik, dat ze zeer excufabel zullen gevonden worden. Ze waren menfchen.

IX. Maar waarom zou iemand, die flegts waarheid ver-
BRIEF. halen wil, zulks niet kunnen doen zonder party-
digheid te tonen? Zodanige zwaarigheden komen, zo
ik vast ftel, van zulken, die, bang voor de waar-
heid, voorzien, dat deeze Deelen zo wel met graag-
te zullen worden geaccepteert als de voorige Dee-
len; en dat ze zo weinig vermogen zullen tegen dit
Werk, als hunne Vaderen vermogten tegen de
Hist. der Reformatie van G. Brandt. Maar ik
fcheide hier af, blyvende, enz.

Hage, 7 Sept.

1753.

F. v. L.

T I E N D E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Voor Uw Ed. aanhoudende aanmoedigingen om
met het werk voort te vaaren ben ik Uwe
WelEd. zeer verpligt. Ook heb ik ze thans hoog
noodig. Nooit ben ik zo moedeloos geweest. Zo
maakt my de tyd na 't fluiten van 't Bestand, tot
welken wy nu met drukken gekomen zyn. Daar
is 'er, onder die my meenen te kennen, die zig
verbeeldt, dat my het onzydig befchryven van
dien neteligen tyd niet te wel te betrouwen is.
Dit fmert my, die meene, zonder eenige zugt
voor de eene of andere partye, aan 't befchryven
der

der gefchiedenissen van dien tyd gegaan te zyn. X.
Moderatie kan ik, ik beken 't gaarne, niet afleg- BRIEF.
 gen. Maar zal *Moderatie*, schoon sommigen haar
Arminiaansch noemen, my tot partydig fchryven
 aanleiding geeven? Ik geloof, dat 'er, onder bei-
 de de partyen, *immoderaaten* geweest zyn, en
 misfchien nog zyn. Deezen zal ik niet voldoen.
 Maar behoef ik my dit voor te stellen? Mag ik
 niet met Huygens zeggen.

Staet uit, Arminiaen,

Die op den Gomarist uw tanden meent te flypen.

En staet uit, Gomarist, die defen meent te grypen,

En krabben d'oude roov van 't feer van Achtien op.

Ik wil zeggen, dat ik de heethoofden, in welke
 party ze ook zyn, veilig mag aanmerken als Lui-
 den welken men niet voldoen kan; schoon men
 hun, misfchien, nog minst mishaagt, als men,
 moderaat fchryvende, noch de eene, noch de an-
 dere party toont voor te staan. Ondertusfchen zou
 de tegenftribbeling, die ik hier over ontmoet,
 welligt maaken konnen, dat het vervolg zeer traag
 voortging, of —, maar laat ik nog wat zwygen.

Ik breek, derhalve, af, enz.

Amft. 29 Sept.

1753.

XI.
BRIEF.

E L F D E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Op Uwe WelEd. aanmoedigende Misfivē van den 7^{den} October heb ik, tot nu toe, uitgefteeld te antwoorden, om dat ik van dag tot dag hoopte Uwe WelEd. te laaten toekomen het IX. Deel der Vaderl. Hist., welk nu eindelyk hier nevens gaat. Gaarne zal ik by gelegenheid het oordeel van kenners en vooral van Uwe WelEd. verneemen over de befchryving der Handelingē van 't Beftand, waarin ik, voornaamlyk uit de *Negotiations de Jeannin*, veele byzonderheden gevoegd heb, die by onze Historiefchryvers niet aangetekend zyn.

Voor Uwe WelEd. zeer beleefde aanbieding van het gebruik der *Memoires van Montbas*, der *Briefven van P. de Groot*, der *Notulen wegens Veere*, en van eenige Volumina Tractaatjes der voorgaande eeuwe, ben ik Uwe WelEd. hooglyk verpligt. Ik zal dit alles, met Uw' WelEd. commoditeit, verwagten, en, by welzyn, in de aanftaande Winteravonden, eens doorloopen.

Uwer WelEd. gegrunde aanmerkingen over de redelykheid om onpartydiglyk de *waarheid*, de *geheele waarheid*, en *niets dan de waarheid* te fchryven, hebben mynen flauwmoedigen geest niet weinig opgebeurd. Ik wil dan zien, of ik, met den

den Winter, wanneer ik wat meer ruimte van XI.
tyd wagte dan my tegenwoordig overschiet, de BRIEF.
pen, die my reeds meer dan eens, uit de hand
gevallen is, wederom kan opvatten.

Ik blyf, enz.

Amst. 6 Nov.

1753.

T W A A L F D E B R I E F.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Belangende het laatste Deel der Historie, en
wel byzonderlyk de twee laatste Boeken ra-
kende het Bestand, kan ik UwEd. communiceren,
dat ik nog over geen stuk van de Historie, zo veel
lofs of approbatie, als over het zelve ontmoet
heb. De klaarheid, welke de orde-schikking der
tyden, die meest uit de *Negotiations* de Jeannin
ontdekt schynt te zyn, heeft verscheide bewim-
pelingen ontwonden. En heeft bloot gelegd 't geen
niet alleen opentlyk voorgewend wierd, maar ook
de geheime raderen, waar over rolde 't geen men
voor de vuist niet weten wilde. Een deftig Heer,
Admirateur, mag ik hem met regt noemen, van
het Werk, heeft my getuut eenige onvoldaanheid
over het geen UwEd. gemeld heeft van het pre-
sent door Barneveld van de Franschen ontvangen;
en zo gestelt, als had hy iets onbetamelyks of er-

XII. ger gedaan. En ik beken, dat my zulks ook ee-
 BRIEF. nigfins verveelt had. 't Is waar, dat hem zulks,
 door zynen vinnigen Antagonist, Auteur van *de
 Gulde Legende van den nieuwen St. Jan*, (welke
 ik meen dat UwEd. inter plura ook doorlopen
 heeft,) ten bitterften verweten, en genoegzaam
 ten fchelmftukke geduid is. Maar ik geheug niet
 dat in zyne Sententie, fchoon bevattende groot
 en klein van al wat men hem te laste wilde leg-
 gen, deswegens iets vervat is, en Hy heeft het
 in zyne Apologie niet onaangeraakt gelaten, maar
 zig, het factum, als waar, belydende, daar op,
 als hem ten vollen geoorloft, gedefendeert. En
 men zie den Amptenaar, die toen Advocaat van het
 Land genoemt wierd, geensfins aan als gelykftaan-
 de met dien, die jegenwoordig Raad Pensionaris
 genoemt word. Deze is thans ontflagen van al
 wat na Regtspleging zweemt, waar toe de Advoca-
 ten Fiscaal federt geëmployeert zyn; daar bevo-
 rens de Advocaten van 't Land zelf Requesten
 fteden, en prefenteerden aan het Hof, of den Raad
 van Holland. En die Amptenaar is in verfcheide
 opzigten naauwer bepaalt als voormaals. Gemelde
 Heer nam het zo op, dat UwEd. zulks te refolu-
 ter mogt gefelt hebben, tot bedenking op zyn
 gedrag, om ook 't geen aan de andere zyde met
 meerder regt te blameren viel, met des te min-
 der fchroom zoude kunnen voorftellen. Buiten die
 folutie, welke Hy jegens zyn eigen ongenoegentje
 deswegens opperde, fcheen Hy met regt te vreden
 te zullen zyn.

Voor

Voor my, ziende Uwer Eds. mistrouwen, of men het herhalen van de waarheid (want nieuw zal het niet zyn;) welke de verdrukke partye toen, met de ernstigste en klemmendste woorden hunnen verdrukkeren te last leyde, zal velen kunnen, vind ik my bedeedst, om UwEd. te veel te animeren; als ware het gemakkelyk iemand aan te sporen, wanneer men zelf niet te dugten heeft. Maar ik kan opregtelyk betuigen niet te weten, wat men *de jure*, (wie kan instaan voor het geen *de facto* gebeuren zou kunnen?) zoude kunnen doen, die in *naturali serie rerum gestarum*, met moderatie verhaalt de zaak zo als ze zig toegedragen heeft, na dat men dagelyks opentlyk ziet verkopen het levendigste dat ooit tegen Prins Maurits en 't Synode van Dordrecht geschreven is: na dat men de Hist. der Reformatie ziet pryzen, en ter stavinge van notabele voorvallen, waar over men zig thans verlegen vind, gebruiken; schoon 'er pogingen gedaan zyn, om ze uit de waereld te helpen: en na dat men ziet, dat uitgezondert de Kerkelyken, de Overheden, Hooge en Laage, meer en meer hunne Protestantische Onderdanen, *cujusvis nominis*, favoriseren.

Maar zeker 't moet *moderaat* zyn. Dat 'er toen immoderaten, zelfs aan de zyde der Toleranten, waren, houd ik zeker. Dat zelfs de wyste en beste onder hen niet altoos even *moderaat* waren, geloof ik zelf. Zy waren menschen. En dit wilde ik wel weten, of eenig mensch; lydende 't geen de Remonstranten dier dagen hebben moeten onder-

XII. dergaan, door geweld, bedrog, bespottinge, be-
 BRIEF. rovinge, zou kunnen uitstaan, zonder bittere klag-
 ten, en zonder verwyten aan de oorzaken zulker
 onwaardige, en naar de waereld zelfs, onedele be-
 handelingen. *Habet & musca splenem & formicæ
 sua bilis inest.* Dan dat 'er nu nog *immoderate* onder
 de Remonstranten zouden zyn, immers die getal,
 naar proportie van derzelve smeltende lichaam,
 maken zouden, wil bezwaarlyk by my in; zo om
 dat ik de zulke niet ontmoet, als om dat de wae-
 reld ook zo diep in dat lichaam is doorgedrongen,
 dat de liefde van veelen te eenemaal verkoud is.
 Maar laat ik hier afscheiden, 't zou sermoen gaan
 gelyken. En ik ben zelfs in te grooten extensie
 geraakt, dat UwEd. zal gelieven in de beste vouw
 te slaan.

Ik blyve, enz.

Hage 20 Febr.

1754.

F. v. L.

D E R T I E N D E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Dat het verhaal der handeling van 't Bestand
 den kenneren niet mishaaft, is my lief te
 verneemen. Doch 't smert my, dat de *reflectie*
 over 't aanvaarden van een Present door Olden-
 barneveld aan deftige Heeren, en vooral aan Uwe
 Wel-

WelEd. eenig ongenoegen veroorzaakt heeft. Ik XIII. moet egter rondelyk bekennen, dat diergelyke ver- BRIEF. klaaringen, my ook, van hier en van elders, ter ooren gekomen zyn. Kan de gunstige aanmerking van den waardigen Heer, van wien Uwe WelEd. gewaagt, my eenigszins verfchoonen, ik mag 't lyden. Alleenlyk hoop ik, dat myn zeggen niet zal aangezien worden als komende uit een gemoed, ook maar eenigszins gelykende naar dat van eenen Schryver der *Gulde Legende van den nieuwen S. Jan. Abfit! longé abfit!* 't Zal ook, in 't X. Deel, wel anders blyken. Maar ik meende, dat de pligt eens onpartydigen Historiefchryvers vorderde, aan te wyzen, om wat reden men misdaad, of fchyn van misdaad, heeft kunnen vinden in een *fait*, dat de Advokaat erkend hadt, en dat hem als misdaad toegerekend is, niet in Pasquillen alleen; maar, *nisi fallor*, in de Sententie, daar men, *in fine*, leest: *Dat noch hy Gevangen, tegen syn Eedt en Instructie, van eenige UITHEEMSCHE POTENTATEN, Heeren en Collegien diversche groote sommen van penningen en presenten heeft ontfangen, sonder aan iemandt, daar 't behoort, daar van kennisse te doen.*

Ik word, door Uwe WelEd. gegronde aanmerkingen, meer en meer bevestigd in myn voorneemen, om de waarheid te fchryven, op eene zedige en bescheidene wyze. Maar 't zou misfchien niet, kwaad zyn, dat ik hier te Amsterdam een Patroon had, onder de Heeren der Regeeringe, gelyk Brandt en anderen fchynen gehad te hebben.

XIII. Die zou my dekken kunnen tegen 't gene ik *de*
BRIEF. *facto* mogt te vreezen hebben; wanneer ik schoon
de jure geen nood hadt.

Uwe WelEd. zal, ongetwyfeld, *Les Negotiations du Comte d'Avaux* gezien hebben. Zou dit Werk egt, en van d'Avaux zelf zyn, gelyk het fchynt?

De Hr. Tirion zal Uwe WelEd. hier by, denk ik, twee of drie afgedrukte Boeken van het X. *Deel* toezenden. De tyd van 't uitgeeven is nog onzeker.

Na aanbidding van mynen geringen dienst, blyve ik, enz.

Amst. 23 Febr.

1754

V E E R T I E N D E B R I E F.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Het X. *Deel*, welk nu het licht ziet, gaat hier nevens. Naarmaate dat de tyden neteliger worden, vind ik myne begeerte toeneemen, om net oordeel van kundige Luiden van allerlei gezindheid, in 't Kerkelyke zo wel als in 't Politike, over myne wyze van fchryven te weeten. Ik durf my niet vleijen, dat ik allen voldoen zou kunnen; maar zou hertelyk wenschen, dat men my van geene partydigheid verdenken kon. Kon ik

ik zo veel eers, by moderaaten alleen, verwer- **XIV.**
ven, ik was voldaan. **BRIEF.**

Sommigen hier zyn 'er zeer op gezet, om de Historie te vervolgen tot dicht aan onzen tyd, en zelfs tot aan de dood van zyne Hoogheid, onzen jongst overleeden Stadhouder. En ik verzamel reeds stof tot de tyden na de Utrechtsche Vrede. 't Zal nog al vry wat moeite in hebben, om aan de Historie dier tyden zo veel ziel te geeven, dat zy met smaak en nut geleezen worde; hoewel 'er, zo ik my niet bedriege, na de Utrechtsche Vrede, zulke gewigtige veranderingen voorgevallen zyn, in den Staat van Europa, en ook in onzen Staat, dat 'er eene goede Historie van te maaken zou zyn, zo men alles wist, en zo men alles zeggen mogt. Maar 't laatste hebben de voorzigtigste Historieschryvers, als zy van zaaken van hunnen tyd spraken, gemyd. Hun voorbeeld zou ik gaarne volgen. 't Kan evenwel nut zyn, dat men wat meer weet, dan men goedvindt te schryven.

Ik blyf, enz.

Amt. 10 May,

1754.

XV.
BRIEF.

V Y F T I E N D E B R I E F .

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

't **Z**al, zo ik meen, wel omtrent tien maanden verleeden zyn, dat ik laatst de vryheid nam van aan Uwe WelEd. te schryven, tot geleide van het X. Deel der Vaderl. Historie. Sedert zal Uwe WelEd. ook het XI. Deel ter hand gekomen zyn, en nu gaat hier by het XII. By ondervinding kennis hebbende van uwe vriendelykheid, in my, van tyd tot tyd, te vereeren met uwe my altoos aangenaame reflectien, over 't gene van dit Werk het licht ziet, heb ik my geleid met de hoop, dat Uwe WelEd. my vooral ook over het X. en het XI. Deel met deeze uwe aanmerkingen zoudt hebben gelieven te begunstigen; doch, tot hiertoe, nog zo gelukkig niet geweest zynde, heb ik zulks eeniglyk toegeschreeven aan uwe menigvuldige gewigtiger occupatien, die ik egter hertelyk wensch, dat Uwe WelEd. nog eens permitteeren zullen, my uwe leerzaame confideratien mede te deelen.

Eenige Predikanten, en anderen, in Holland en in Zeeland, hebben van het X. Deel geoordeeld, dat 'er de Remonstrantsche pen des Schryvers, duidelyk, in te bespeuren was. En dit is my luttel ontschooten. De Remonstranten hebben al lang de
eer

eer gehad, dat al wat moderaat geschreeven wordt, X V. in 't Kerkelyke, of in 't Politike, den naam van BRIEF, *Remonstrantsch* krygt. Maar 't heeft my niet weinig verwonderd, dat de Schryver van de *Onschuld der Remonstranten* (aan welk Werkje de naamlyst der Amsterdammersen (bl. 54) geen' kleinen luister geeft) dien der Vaderl. Historie (bl. 88) kwalyk neemt, dat hy, na Brandt en anderen, verhaalt, dat *eenige bekende Remonstranten* deel hadden aan de conspiratie, en dat men zulks, van der Remonstranten zyde, *niet heeft kunnen ontkennen*. Is dit niet waar? Maar, men weet niet waarom het dus verhaald worde, ten ware het geschiedde, *om haat te verwekken, of om sommiger haat te voldoen en te vleijen*. Dingen, waar van ik zo vreemd ben, als 't licht van de duisternis. Hebben Brandt, de Professor Driberge, ik zwyg van Episkopius en Grevinkhoven, die in substantie 't zelfde geschreeven hebben, dan ook zulke oogmerken gehad? Men zal zig wel wagten van zulks te zeggen. Maar waarom heeft men 't dan op den Schryver der Vaderl. Historie gelaaden? Of heeft men zig zo zeer aan de uitdrukking *de Remonstranten hebben niet kunnen ontkennen* gestooten? Zo moest men, ten minste, gezien of aangehaald hebben 't gene op die uitdrukking volgt; en dan zou men, zonder een Edipus te zyn, wel hebben kunnen raaden, welk het ware oogmerk van de gantsche Periode ware; te weten de Remonstranten, in 't gemeen, te verdedigen, zonder Remonstrantsch te schynen.

In

XV. In 't begin van 't XIII. Deel, welk nu gedrukt
 BRIEF. wordt, komt iet Kerkelyks voor van eene andere
 natuur. Ik neem de vryheid Uwe WelEd. het
 proefblad, daar 't in komt, hier by, toe te zen-
 den; Uwe WelEd. biddende, zo veel moeite te
 willen neemen van het eens na te leezen, en my
 te melden, of 'er, *om eenigerhande reden*, ook
 behoort *iet in veranderd, bygevoegd, of uitgelaaten*
 te worden. Men zal, midlerwyl, het afdrukken
 van dit blad ophouden.

Ik blyf, enz.

Amft. Maart,

1755.

Z E S T I E N D E B R I E F .

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Hier by gaan met dankzegging te rug de Trac-
 taaten en Stukken, die Uwe WelEd. my tot
 myn gebruik hebt toegeschikt. Het Werk van
 Samfon, hier by ook te rug, heb ik gelezen. Daar
 is zekerlyk veel nuts in: doch my dunkt dat ik
 het voornaamste uit authentiker bronnen zal kon-
 nen scheppen. Eenige weinige byzonderheden
 durf ik naauwlyks op zyn gezag aanneemen. Hy
 stelt Mombas geheel in 't ongelyk. Ik denk egter,
 met sommigen, dat 'er nog al iet voor hem te zeg-
 gen

gen is. Die van Utrecht en Woerden behouden **XVI.**
 by hem ook den kwaaden naam, dien hun Lam-**BRIEF.**
 bert van den Bos, Valkenier en Basnage hebben
 gegeven. Maar oordeelt Uwe WelEd. niet dat de
 verdediging van Costerus nog al eenige aanmerking
 verdient? Hy vertelt dat de Witt niet voor van der
 Graaf heeft willen spreekken. 't Gene anderen heel
 anders verhaalen. Hy zegt dat hy zelf eerst na de
 dood van de Witten ter waereld gekomen is.
 (Tom. II. p. 130). Hy moet derhalven nog jong
 geweest zyn toen hy zyne Historie schreef, en
 behoorde, dunkt my, tot bewys van dingen, die
 voor zyn' tyd gebeurd zyn, wel iet meer geciteerd
 te hebben. Hy vertelt net, wat 'er in den Krygs-
 raad van Lodewyk den XIV door de byzondere
 Generaals gestemd is. Van waar kan hy dit wee-
 ten? Doch met dit alles toont hy meer van onze
 zaaken te kennen dan de Fransche Historieschry-
 vers gemeenlyk doen. Ik gis dat hy de Schriften
 van Wicquefort veel gebruikt zal hebben, gelyk
 Basnage ook gedaan heeft.

Het XIII. Deel, welk nu het licht ziet, zal
 Uwe WelEd. hier by ook bekomen. Het XIV.
 wordt ook gedrukt. In 't onderzoeken van het
 fraaije stuk, wegens den moord der Witten, my
 door Uwe WelEd. medegedeeld, heb ik vergeten
 tot myn speculatie aan te tekenen wie de twee op-
 stellers geweest zyn van zeker verhaal, welk ook
 gedrukt is. Zy worden beide aan 't hoofd van
 dat verhaal in uw Exemplaar genoemd. De een
 was, naar my voorstaat, een Schepen van Am-
 ster-

XVI. fterdam. Zou ik Uwe WelEd. mogen vergen om
BRIEF. my by gelegenheid deeze twee naamen eens op
te geeven.

Ik blyf, enz.

Amft. 6 October,

1755.

Z E V E N T I E N D E B R I E F .

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Zo aangenaam als 't my was uit uwen jongften
van zo deezer te zien, dat Uwe WelEd. zig
wel vernederen wilde om de aanbieding myner
eerbiedigfte vriendschap gunftiglyk te aanvaarden,
zo leed was my te verneemen dat uwe zwakheid
niet zal gedoogen, dat ik deezen Zomer 't geluk
kan hebben van Uwe WelEd. hier te ontmoeten,
en dat het schier hoopeloos fchynt, of zulks wel
oojt zal kunnen gebeuren. Uw ongelukkige val,
die van zulke pynelyke gevolgen is, heeft my
zeer aangedaan; en ik wensch van herten dat het
fchoon faizoen, zo ver het nog eenige kragt in
zulk een gevorderden ouderdom hebben kan, iet,
ja veel tot uwe herftelling moge medewerken.

Of de nieuwe uitgave der Brieven van Carleton
meer behelze dan 't gene reeds voor omtrent eene
eeuw van die Brieven in Engeland gepubliceerd
is, in de Collectie genaamd *Cabbala on Myfteries*
of

of *State*, beken ik niet te weeten. Van Carletons XVII.
 Brieven, in die *Cabbala* te vinden, heb ik in de BRIEF.
 Vaderl. Historie gebruik gemaakt: doch gaarne
 zou ik de nieuwe Editie ook eens zien, waar toe
 ik hier myn best doen zal.

Uwe WelEd. oordeel, dat de Luiden die nu zo
 fcherp tegen de Vaderl. Historie uitvaaren, eenige
 particuliere oogmerken hebben, doet my te fter-
 ker naar een uur spreekens met Uwe WelEd. ver-
 langen. Zo 't my derhalven van den Zomer nog
 gebeuren mogt dat ik in den Haage kwame, zou
 ik de vryheid gaarne gebruiken van Uwe WelEd.
 eens te komen begroeten, en te verneemen of
 Uwe Wel Ed. zig zou kunnen verledigen tot een
 kort gesprek over deeze en diergelyke zaaken.

Eenig opkomend belet noodzaakt my deezen te
 bekorten. Ik tekene my met diepe hoogagting, enz.

Amst. 23 May,
 1757.

A G T T I E N D E B R I E F.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Deze is wel eigentlyk gefchikt ter adrefe van
 de nevensgaande Papieren, welke ik aange-
 nomen heb aan UwEd. ten gebuik te zenden:
 dog die zending geeft my te gelyk de occasie,
 van UwEd. dank te zeggen, voor deszelfs over-

K

aan-

XVIII. aangenaame visite, welke ik gewenscht had langer
 BRIEF. te mogen duren; immers dat wy hadden mogen
 afhandelen de stoffe, waar op wy geraakt waren,
 namelyk met wat tydftip UwEd. best zoude ein-
 digen zyne Vaderl. Historie: daar over wenschte
 ik wel wat langer te hebben kunnen overleggen.
 't Geen UwEd. voornemen dienaangaande mogt
 zyn, wenschte ik wel, dat zou kunnen uitgevoerd
 worden, met zo energiquen trant, als het Werk
 doorgaans loffelyk heeft. Dog ik geloof niet dat
 zulks voor eerst veilig geschieden zal kunnen.
 't Geen dit jaar gebeurt is met opzigt tot de Hee-
 ren De Witt, geeft aanleiding te dugten, dat die
 zo *rara temporum felicitas, ubi sentire quæ velis &
 quæ sentias dicere licet*, (vermaard en honderdmaal
 gerepeteert zeggen van Tacitus,) niet zo de over-
 hand heeft, of ze zou wel eens kunnen misfen in
 dit of dat geval, 't geen ik twyfel of gewaagt
 moet worden, want ik ben geheel niet van het
 Poëtisch sentiment van Propertius: (Lib. I. Eleg. 1.)

*Fortiter & ferrum, sævos patiemur & ignes,
 Sit modo libertas, quæ volet ira, loqui.*

Ik begryp het met Cicero (ad Famil. Lib. 4. Ep. 9.)
 wat modester: *Dicere*, zeit hy, *fortasse, quæ sen-
 tias, non licet: tacere planè licet. Omnia enim dela-
 ta ad unum sunt.* Hy schreef dat, na het verslaan
 van Pompejus. Maar ik scheid hier af. Onder-
 tusfchen is waar, dat in tyden van revolutien,
 zelfs goede luiden, in zekere omftandigheden kun-
 nen gestelt zyn, dat ze, schoon niet voor uit lo-
 pen-

pende, in zeker zog geraken, waar door ze, on- XVIII.
willens mede gesleept worden, en die zelve zyn BRIEF.
't, die, zo lang ze leven, ongaarne horen mel-
den, dat ze zig niet zo courageus gedragen, als
gedagt, hebben. Behalven dat men niet zo gefon-
deerde preuves heeft van zaaken, welke zo korts
geleden zyn voorgevallen. En *Couranten*, *Mercur-*
ten, enz. schoon dikwyls waarheden behelzende,
welke men naderhand zelf poogt te verduisteren,
hebben weinig auctoriteit by die twyfelen willen,
waar door de verhalen noodwendig magerer moe-
ten worden.

My heugt niet, of UwEd. voormaals gezien
heeft een vry ampele verzameling van geschrif-
ten, betrekkelyk tot de fustennes der Vorsten, die
de een uit dezen, de ander uit geen en hoofde,
pretendeerden tot de, zo patrimoniele Nederland-
sche, als Bourgondische, goederen, door Koning
Willem den III nagelaten, daar in vertrouwt ik dat
al veel is, 't geen t' uwer kennisse niet gekomen is.
Want of schoon dit geen zaak was, welke het Va-
derland direct betrof, heeft ze egter zo veel in-
vloed gehad op veele omstandigheden, en raad-
pleegingen, der volgende jaaren, dat de memorie
daar van wel wat uitvoerig mogt gemeld zyn.

Nopende de Declaratie van Oorlog in 1702, heb
ik ten dien tyde menigmaal horen aanmerken, dat
men overeen gekomen was, dat die op een en
zelve dag, namentlyk (*ni fallor*) den 15 Mei,
in Engeland en in Holland geschieden zou. De
Hollanders hielden dat trouw, maar de Engel-

XVIII. schen wagtten eerst af de tyding dat het in Hof-
 BRIEF. land gedaan was: welke voorbarigheid ons sedert
 door een Engelsman zeer schamper wierd toe-
 gedreven, en ons meerder onaangenaamheid in
 Vrankryk deed ontmoeten; speciaal om deze daar
 toe vloejende omstandigheid, dat het de eerste
 declaratie van Oorlog was, welke deze Staat voor
 uit aan eenig Koning had gedaan, hebbende voor-
 tyds altoos eerst afgewagt, dat men den oorlog
 aan de Nederlanders had gedeclareert; 't geen my
 niet heugt of juist zo is.

Zulke en diergelyke zaaken kan men mondeling,
 en dan wat breeder verhandelen. By geschrifte
 eischt het veel tyds, die ik nu niet heb, en daar-
 om eindige, met betuiging myner agtinge, enz.

Hage, 14 Juni,
 1757.

F. v. L.

NEGENTIENDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Gestr. Heer!

Uw jongste geëerden van 14 Junii is tot hier
 toe onbeantwoord gebleeven, om dat ik ge-
 hoopt had Uwe WelEd. eerder te zullen kunnen
 te rug zenden de Papieren, door Uwe WelEd.
 my gunstiglyk toegeschikt, die nu hier by, einde-
 lyk, met dankzegging wederkeeren. Ook bekomt
 Uwe

Uwe WelEd. hier by het XVII. Deel der Vaderl. **XIX.**
 Historie. De grove schryffteel van *Zweedsch* voor **BRIEF.**
Deensch, die Uwe WelEd. op p. 43 geremarqueerd
 heeft, is op 't einde verbeterd. Ik sta dikwils ver-
 wonderd over my zelven, als ik zulke feilen, of
 zelf, of door aanwyzing van anderen, ontdekke.
 My heugt, Prins Maurits eens *oudsten Zoon* van
 Willem den I genoemd te hebben, 't geen ik ten
 minsten driemaal overgelezen had, eer ik myn
 misflag merkte. Doch ik troost my, in zulke ge-
 legenheden, met het voorbeeld van den grooten
Salmafus, die, zegt men, eens schreef dat de
 Heiland *te Jeruzalem* gebooren was, en zyn doo-
 ling eerst zag, toen ze hem getoond werdt. De
 naauwkeurige Heer Huidekoper doet, in beide de
 uitgaaven van zyn *Achilles*, een Griek zeggen

Zo ras gy 't Griekfche vuur zoudt zien in onze Vloot.

terwyl by het *Trooifche* vuur meende, gelyk hy
 in zyne *Proeve*, bl. 429 edelmoediglyk erkend
 heeft. Maar fchoon ik my met zulke voorbeelden
 troosten mag; het aanwyzen van diergelyke inad-
 vertentien, is my egter nog nuttiger, om dat het
 my voor het toekomende oplettender maakt, en
 daarom dank ik Uwe WelEd. hertelyk, dat gy 't,
 in dit geval, hebt gelieven te doen.

Hoe ver de Vaderl. Historie behoort gebragt te
 worden, is een problema: de Hr. Tirion is 'er op
 gesteld om ze met den dood van wylen zyne Hoog-
 heid te eindigen. Veelen zyn 't met hem eens;

XIX. anderen niet. Zeker is 't dat men van de laatste BRIEF. tyden zo veel, zo vry en met zo veel zekerheid niet fchryven kan. Maar zal ik den tyd beleeven, waarin ik dit zal kunnen doen? De Historie van de laatste tyden zal noodwendig fchraaler worden; zy zal byna niets dan blöote publique feiten kunnen vervatten: doch misfchien kan 't nog al nuttig zyn die feiten zonder drift en partydigheid, in hun verband, aaneengeschakeld te zien. Ik bepaal my egter nog niet, en wil gaarne afwagten wat de verandering der tyden, en het oordeel van verftandige Liefhebbers der Vryheid en der tegenwoordige Regeeringe, op my zou kunnen uitwerken.

Indien Uwe WelEd. zo goed wilde zyn van my de Gefchriften, de pretensien op de nalaatenschap van Koning Willem den III betreffende, eens toe te zenden, zou zulks my op nieuws aan Uwe WelEd. verpligten.

Eens heb ik van Uwe WelEd. ter leen gehad een verzameling van Resolutien en Stukken de Ridderfchap van Holland betreffende; waar onder ook het Verbaal van Andries de Witt was. Dit Verbaal heb ik ook gedrukt gezien, en 't was my nog van een anderen kant gefchreeven ter hand gekomen. Ik hield het derhalve voor egt, en heb 'er op het jaar 1619. X. Deel, bl. 332 enz. gerust gebruik van gemaakt. Doch nu doen sommigen hun best om my van de onegtheid van dit Verbaal te overtuigen. Wat zyn toch Uwe WelEd.
ge-

gedagten hier over? Is 'er reden genoeg om dit **XIX.**
Stuk voor onegt te houden? **BRIEF.**

Ik kan deezen niet eindigen zonder Uwe Wel-Ed. nogmaals myne hertelykste erkentenis te be-
tuigen, voor de gantsch vriendelyke wyze waat
op Uwe WelEd. my deezen Zomer tot uwent
ontvangen heeft. Ik bidde God dat hy Uwe Wel-
Ed. nog lang in gezondheid spaare, en my nog
eens gelegenheid geeve, om, in een volgenden
Zomer, het zelfde genoeg te fmaaken.

Inmiddels tekene ik my met verſchuldigde ag-
tinge, enz.

Amſt. 4 October,
1757.

T W I N T I G S T E B R I E F .

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Ik moet my zeer by Uwe WelEd. excuſeeren
over het lang onder my houden van de laatst-
toegezondene Stukken, die hier by met hertelyke
dankzegginge voor het gebruik te rug komen. De
reden, waarom dezelve zo lang by my verblee-
ven zyn, is voornaamlyk geweest, dat ik gehoopt
had Uwe WelEd. te gelyk toe te ſchikken het
XIX. Deel der Vaderl. Historie, dat nu haast af-
gedrukt is, en tot in 't jaar 1745 loopt. Uwe
WelEd. heeft het, by welzyn, in drie of vier

XX. weeken te wagten. Heeft Uwe WelEd. ook onder BRIEF. 't oog gekreegen het zonderling boek van den Raadsheer *Idfinga*, geintituleerd *Staatsrecht der Vereenigde Nederlanden*, enz.? Ik heb het doorbladerd, en 't heeft my waarlyk gesmert niet alleen *Emmius*, *Alting*, *Bynkershoek*; maar zelfs den grooten *Grotius* als een weetniet in de gronden van ons Staatsregt te zien tracteeren. Zeker, zo men 't al ligt agten mogt de asfche van zulk een man te hoonen; zal het dan den minsten Regtsgeleerde vryftaan, de gantsche Nederlandsche waereld, die altoos de diepste agting voor de Groots kennis van de gronden van ons Regt gehad heeft, in hem, smaadheid aan te doen? 't Zal my verwonderen zo kundigen oordeelen dat de Heer *Idfinga* ons meer folide kennis van deeze dingen verschaft dan uit *Grotius* *Historie*, *Apologie* en anderen van zyne latere Schriften te haalen is. En 't zal my zeer aangenaam zyn zo Uwe WelEd. my by gelegenheid daar over zyne gedagten eens gelieve mede te deelen.

Eer ik afbreeke, neeme ik de vryheid Uwe WelEd. over het afsterven van den Heere, uwen Broeder, *Maten*, te condoleeren, terwyl ik my met verschuldigd respect ondertekene, enz.

Amst. 12 October,

1758.

E E N.

EENENTWINTIGSTE BRIEF.

XXI.
BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Eerst en vooral betuig ik UwEd. myne verschulde dankbaarheid voor het present van het XIX. Deel der Vaderl. Historie, van 't welk ik bereids een goed deel, met zeer veel genoegen en lust, heb gelezen, gelyk ik het ook door verscheidene heb horen pryzen, vindende het te voldoen aan den loflyken trant der voorige Deelen. Verscheide notabele pointen *ab origine* gededucceert, geven een zeer klaar denkbeeld van de gronden derzelve; zommige zelfs geven my ophelderingen, welke my bevorens ontbroken hebben. Ik beken niet verwagt te hebben dat het zo zaaklyk te voorschyn komen zoude. Waar aan men toegeven moet, dat 'er hier en daar eenige gebeurtenis wat heel beknopt, en als Kronykagtig tusfchen loopt.

Maar ziende dat het Werk reets tot in 1745 gebragt, en dit Deel al in 1729 aangevangen is, begryp ik niet hoe UwEd. het volgende Deel stofferen zal, ten zy, in plaatse van met de verheffing van den laatst overleden Heere Prinsse van Orange te eindigen, gelyk ik meen van UwEd. te hebben gehoord, het zelve ook tot het overlyden van dien Vorst gepousfeert wierde. Of dat het

XXI. Register het overige zoude beslaan. By gelegent-
BRIEF.heid Uwer Eds. intentie dien aangaande te verne-
 men zal my aangenaam zyn.

Ondertusfchen heb ik my zonderling verheugt ,
 over het my medegedeelde Nieuws van Uwer Eds.
 honorabele qualiteit van tot Stads Historiefchry-
 ver te zyn aangestelt , want ik had 'er nog niets
 van gehoord. Veel geluks , veel aangenaamheids ,
 wensch ik , Myn Heer , en Waarde Vriend , Uw-
 Ed. met dien loffelyken tytel. Geloof my , dat ik
 geperfuadeert ben , dat die qualiteit niet gelukki-
 ger zou kunnen geplaatst worden dan in Uwer
 Eds. persoon , die ik hoop dat bestendigen wel-
 stand genieten zal , om dat voornemen ten einde
 te brengen. De bestendige lust en zugt , om vrugt-
 baare zaaken voort te brengen , en , na ernstige na-
 speuringen , uit te werken , welke ik in UwEd. ge-
 vonden en geadmireert heb , doen my deswegens
 alles goeds vast stellen , hoewel ik het als dwaas-
 heid agten zoude , te hopen , dat ik daar van iets
 beschouwen zal , te meer , dewyl ik , door het
 overlyden van mynen Schoonbroeder Maten , van
 Amsterdam als afgesneden ben. UwEd. meld my
 niet , of 'er eenig honorarium groot of klein toe-
 gevoegt is , dat ik egter UwEd. ook wensch te
 mogen volgen. Zyt niet beschroomt , Myn Heer !
 om my te vragen alles waar in UwEd. verwag-
 ten mogt , dat ik eenige opheldering zoude kun-
 nen geven , hoewel het zekerlyk dikwyls zal ge-
 beuren , dat Uwer Eds. verwagting geensfins vol-
 daan zal worden. En zie daar van al aanstonds ,
 hoe-

hoewel tot myn leedwezen, eene preuve. Ik vind XXI.
 in het Groot Handvest van Hertog Aalbrecht niet, BRIEF.
 de woorden *ter goeder schepe*, maar 't zou kunnen
 zyn, dat Uwe korte citatie van 1386 [1387] my
 een ander, als UwEd. heeft willen defigneren, in
 't hoofd heeft gebragt, om dat zo als per excel-
 lentiam gelyk men zegt, geallegeert is, heb ik
 dat nagezien, dat aan Amsterdam, Amsteland en
 Gooiland gegeven is: doch uit de gestelde eenvou-
 dige woorden kan ik niets opmaken.

Wat, *vrye Steden*, in die dagen, betekende, heb
 ik van over lang getragt na te gaan, dog ben
 geenfins voldaan van myne eigene recherche. Want
 het te bepalen tot Steden, welken geen Heer
 hadden, of welke ter Staaten Vergaderinge zitting
 hadden, zoude het getal zo klein maken, dat het
 misfchien niet pasfen zou op de uitzondering.
 't Saifoen is my thans niet gunftig, om veel op
 myne ftudeerkamer in myne papieren te wroeten,
 en daar ik gedagt heb eene kleine aantekeninge daar
 over aangevangen te zullen vinden, zegt ik ver-
 geefs.

Maar de Handvest, dat de Poorters van Amster-
 dam benoorden de Maze in perfoon nog goederen
 gearresteert mogen worden, heeft nog plaats. Ik
 zelf, als Advocaat van de Stad, heb dat gefusti-
 neert, en bepleit met fucces, en zal nazien wan-
 neer, en in welke zaak.

Diergelyke berigten, ben ik zeer genegen Uw-
 Ed. op alle voorftellen te geven, onder eene con-
 ditie, nam: dat by 't antwoord geen haast zy, daar
 ben

XXI. ben ik over, 't is by my, *festina lenté*. Dat is
BRIEF, goed wanneer het met overleg geschied: ik doe
't zo by gebrek van beter te kunnen; is het dan
niet langer goed, men zal het voor goed nemen
moeten, om dat het nog het beste is dat men
wagten kan.

Uwe beschryvinge der Stad, zal UwEd. gele-
gentheid geven, om hier en daar een uitstap te
doen, ter opheldering van 't een en ander point
der oudheid, waar uit men zien zal, hoe onze
Graaven, in waarheid voor den tyd van Dirk den
Vierden kleine Potentaatjes, al mede zyn magtig
geworden door querellen te maken aan Heeren,
die wel zo magtig nog niet als zy, egter van hen
onafhankelyk waren. Waar toe de dwang van
Floris den V tegen Amstel en Woerden gepleegt,
en uit de curieuse Charters daar van overgebleven,
aanleiding geven, en ze ook bewyzen. En zo an-
dere meer. Maar 't is hoog tyd te eindigen, des
groet ik UwEd. van herte, en blyve met zeer veel
agting, enz.

Hage 1 December,
1758.

F. v. L.

TWEE-

TWEEENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Zo ik, toen ik nog in de negotie was, zulk een slof betaaler geweest ware, als ik nu, omtrent Uwe WelEd., buiten negotie, getoond heb te wezen, zou ik, in 't kort, al myn credit kwyt geweest zyn. Ik vind, tot myne schaamte, uwe zeer geëerde Misfive van den 1 December des voorleeden jaars nog onbeantwoord: immers, ik kan my niet herinneren, dat ik dezelve beantwoord heb. Ik verzoek deswege, op 't allernedrigst, verchooning: en ik vertrouw, dat uwe ingeaarde heuschheid zig des niet te zeer gebelgd zal agten, als zy zal gelieven te bedenken, hoe zwaar my, dit jaar, het Register van XV Deelen der Vaderl. Historie op de leden gelegen heeft; daar het nieuwe Werk der Beschryvinge van Amsterdam bygekomen is, 't welk my nu, van tyd tot tyd, op 't Stadhuis voert in een zee van Registers en Stukken, daar ongelooflyk veel uit te haalen is, maar 't is, gelyk Profesfor *Clericus* plagt te schryven, *nil sine magno vita labore dedit mortalibus*. Nog meer. Ik ben, om goede redenen, te raade geworden, binnen weinige maanden, een aanvang der Beschryvinge van Amsterdam, diè in folio en in groot octavo gedrukt staat

te

XXII. te worden, tot een proeve, in 't licht te geeven,
 BRIEF. 't welk my, by aanhoudinge, bezigheid geeft.
 Van ander tusfchenkomend werk, waar van Uwe
 WelEd., misfchien, ook al iet onder 't oog ge-
 komen zal zyn, rep ik niet. Al dit, bid ik, dat
 myne traagheid eenigszins verfchoonen moge.

Nu dringt myn pligt my, om Uwe WelEd., by
 het toezenden der twee laafte Stukken der Va-
 derlandsche Historie, nogmaals te danken, voor
 den menigvuldigen dienst, door Uwe WelEd. aan
 dit Werk gedaan, door de mededeeling van zo
 veele ftukken en aanmerkingen, de oude en laa-
 tere gefchiedenissen betreffende. Mogt met alles
 den Vaderlande eenige wezenlyke dienst gedaan
 zyn; welk een ftof van blydfchap zou zulks zyn
 voor alle edelmoedige Patriotten, die 'er de hand
 toe geleend hebben, en voor Uwe WelEd. in 't
 byzonder!

Nu nog een woordje, tot antwoord op Uwe
 WelEd. Misfive. Omtrent de betekenis van de
 uitdrukking *ter goeder fchepe*, die in het Handvest
 van Hertog Albrecht, aangaande de Uitbreiding
 der Stads Vryheid op honderd gaarden, fttaande in
 den nieuwen druk, bl. 11, en in den naastnieu-
 wen, bl. 6, gevonden word, heb ik my gered,
 zo goed als ik heb gekonnen, gelyk Uwe WelEd.
 zal konnen zien, wanneer het eerfte Stuk van
 Amfterdam uitkomt.

De uitdrukking van *vrye Steden* blyft my nog
 duifter, ten ware men daar door verftaan kan *be-
 flooten Steden*, die door haare muuren en poorten
 kon-

konden geagt worden, tegen aanvallen van buiten, gevryd te zyn.

XXII.
BRIEF.

Somtyds, gelyk Uwe WelEd. raadt, in myn Amsterdam, een uitstap te doen, is myne liefhebbery wel, en zal ook, nu en dan, mischien, gebeuren. Maar Amsterdam bepaaldelyk verschaft zo veel stof, dat het Werk mogelyk groot genoeg worden zal, al houdt men zig dicht aan de Stad. Ook klimmen myne jaaren vast, hebbende ik onlangs vyftig bereikt, en geene reden om den ouderdom te wagten van Uwe WelEd., dien God nog veele jaaren in goeden welstand spaaren wil, enz.

Amst. Nov.

1759.

DRIEENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Met spyt en ongeduld tien of meermaalen gezogt hebbende na Uwer Ed. over-aangenamen van den tweeden September des voorleden jaars, die ongelukkiglyk onder andere geschriften geraakt, schoon meer dan eens door myne handen gegaan, egter voor 't oog gescholen heeft, is zulks oorzaak geweest, dat dezelve dus lang onbeantwoord gebleven is. Maar zeer weinige dagen geleden dien verlorenen gevonden hebbende, wanneer

XXIII. neer ik daar aan niet dagt, herlas ik daar in met
 BRIEF. een volkomen genoegen en verheuginge, dat Uw-
 Ed., verzekert zynde, dat ik waarlyk deel neme
 in uwer Ed. welstand, niet had willen nalaten my
 kennis van zyne bevordering, doe niet lang te vo-
 ren geobtineert, te geven; maar teffens met mer-
 kelyk verveel, dat ik, hoewel die verzekering,
 durf ik betuigen, ten vollen gegrond is, egter
 door myn langdurig zwygen, zo weinig blyk van
 verheugende aandoeninge gegeven heb, dat Uw-
 Ed. zig met rede nopende de gegrondheid myner
 betuiginge zoude kunnen mistrouwen. Egter hoop
 ik dat UwEd. beter van my zal gelieven te den-
 ken. Ik had eenigen tyd te voren gehoort, dat
 UwEd. tot een goed Ampt bevordert was, maar
 men durfde my 't juiste niet verzekeren. Dat was
 my dan nieuw, en geloof my, myn Vriend, ten
 uiterften aangenaam; niet allcen om dat ik het zo
 proper agt voor Uwer Eds. persoon, als eenig an-
 der dat UwEd. zoude kunnen te beurt vallen; maar
 ook, om dat ik het zo nuttig oordeel voor de
 groote Stad, in welker voorspoed ik van ganscher
 herte deel neeme, dat Uwer Eds. yver, penne en
 vernuft daar toe verkozen is. Ik wensch van her-
 te, dat UwEd. het zelve moge bekleden, tot ge-
 noegen en nut van 't Gemeen, en tot eigen rede-
 lyk voordeel en wenschelyke eere, eene langte
 van dagen.

Ik regretteer egter zeer 't verlies, 't geen onze
 Historie, door de menigvuldigheid uwer bezighe-
 den, waar onder ook kleinigheden in haar zelf,
 fchoon

schon wigtig voor die ze betreffen, plegen te XXIII.
 lopen, en die daarom evenwel aandagt vereifchen. BRIEF.
 Maar 't is niet mogelyk alles, dat men wel wen-
 fchen zou, teffens deelagtig te zyn. Hoewel ik
 bevonden heb, zo in my zelf, als in anderen,
 dat men poofen weet te vinden tot het geen men
 enkel doen wil.

't Heeft my voorts aangenaamheid gegeven dat
 UwEd. in het Minut-Register, ter Secretarye be-
 horende, iets goeds gevonden heeft; en dewyl ik
 het daar nuttiger oordeel, dan onder my, zal ik
 het by de eerste gelegenheid aan UwEd. toefchik-
 ken, om aan uwe intentie, van het daar te bren-
 gen, te kunnen voldoen, en alzo het manque-
 ment te heelen.

In het verhandelde over het Traaataje van den
 Heer Boey heb ik zeer klaar, op de eerste lectu-
 re (want ik heb het al ten minften driemaal gele-
 zen) ontdekt, dat niemand anders dan de Aucteur
 der Vaderlandfche Historie dat kon gefchreven
 hebben. De nette verdelinge en orde, de naauw-
 keurige nafpeuringe, en de uitmuntende kundig-
 heid der oudheid, dien Schryver klaar uitduiden-
 de, lieten my geen twyfel dien aangaande over.
 Maar Uw Ed. weet dat we reeds lang omtrent
 dien Raad, waar van onder de Huizen van Hene-
 gouwen en Beijeren gewaagt word, niet t'eene-
 maal eens gevoelden. UwEd. wil dien aangaande
 een foort van bewys hebben, dat ten dien tyde
 hier te lande zeer zeldzaam was. Aanftellinge of
 opregtinge van een nieuw Collegie, hoe ge-

L

naamt,

XXIII. naamt, met een Commissie en Instructie, die des-
 BRIEF. zelfs magt beschreef, en bepaalde, geloof ik niet
 dat men ligt vinden zal. 't Hof zelf, hoewel ruim
 twee eeuwen laater, uit hoofde van een Contract
 met de verdrukke Princes, zulk eene form, met
 grooten omslag bekomen hebbende, bekwam eg-
 ter geen eigentlyke Instructie. Ik heb wel ont-
 moet, dat 'er eene aangehaalt is, als ware ze van
 1434, maar ik heb te meermalen van Heeren
 Raaden van den Hove, die de Oude Registers
 (Memorialen) van den Hove nauwkeurig door-
 kropen hadden, verstaan, dat 'er schyn nog scha-
 duwe derzelve, te Hove, gevonden word. Zelfs
 twyfel ik of die van 1462, door Karel van Bour-
 gondie aan het Hof, of den Raad gezonden, daar
 wel geregistreert is. En moesten de Schepensban-
 ken aantonen, met wat magt zy door de Graaven,
 of andere Overheeren, zyn opgeregt, en voorzien
 zyn geworden om al te doen 't geen zy zig aan-
 matigden, 't zou mager uitkomen. Ik denk, by
 gebrek van zulke bevelingen en bepalingen, dat
 elk Collegie bevoegt is geweest te doen, 't geen
 ik bevind dat het van tyd tot tyd verrigt heeft,
 zonder dat het verrigtte te niet gedaan is. Des-
 ben ik ook niet vreemd van 't gevoelen van den
 Heer Boey, wanneer hy het gezag van het Hof
 op *daaden* fondeert. Die zeggen wil, dat iemand
 niet bevoegt is om te doen, 't geen hy dagelyks
 doet, is verpligt deszelfs onbevoegtheid te pro-
 beren. 't Geen wy *posfessie* noemen, bestaat en-
 kel uit daaden. Die kunnen wel in den beginne,
 zon-

zonder goed regt ondernomen zyn; maar hebben **XXIII.**
ze egter plaats gehad, gedurende een vereischten **BRIEF.**
tyd, zo geven ze ons zelfs volslagen eigendom,
of, naar den aart der zaaken is, gezag, aanzien,
enz. als ons toebehorende. 't Is waar, dat het
Hof al veelmaal iets gedecerneert of gedaan heeft,
waar over de Regenten der Steden t'onvrede wa-
ren. Maar dikwyls klaagden ook de Steden over
't Hof, zonder dat zy by de Staaten in 't gelyk
zyn gestelt. Doch zouden de Steden kunnen bewy-
zen, dat zy gequalificeert waren om elkanderen te
beschryven tot deliberatie over zaaken, die van den
Graaf afhingen? Deden ze meer, 't waren niet
anders dan simpele *daaden*.

Ik zoude nog verscheide remarques te maken
hebben, en een vliegende lust heeft my daar
toe al wel eens bekropen; maar dewyl zulks meer-
der naauwkeurigheid zou vereischen, en ik thans,
gelyk de oude luiden doorgaans, vry in de lang-
wyligheid valle, heb ik het niet durven onderstaan.
Behalven dat ook het nagaan van 't geen ik zou
dienen eens nader in te zien, my eenigfins tegen-
staat. UwEd. hebbe de goedheid, myne bedenkin-
gen ten goede te nemen, en te geloven, dat ik
met zonderlinge en vermeerderende agtinge steeds
opregtelyk blyve, enz.

Hage, 2 Maart,
1761.

F. v. L.

XXIV.
BRIEF.

VIERENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Terwyl ik by my zelven reeds genoegzaam vastgefteld had, dat Uwe WelEds. bezigheden en hooge jaaren my voor altoos verfteken zouden van de eer en het geluk om nog eens, gelyk te vooren dikwils, door Uwe WelEds. letteren onderregt en vermaakt te worden, zonder dat my iet het minfte becroop van de gedagte dat Uwe WelEd. niet goedertierenlyk zou blyven deel neemen in mynen welftand; vind ik my, op de verrukkendfte wyze, verrast, door uwen zeer geëerden van den 2 deezer, zo vol van blyken uwer aanhoudende, ja toeneemende gunfte te mywaards niet alleen; maar die ook duidelyke tekenen draagt van die leevendighcid en kragt, die ik altoos in Uwe WelEds. fchryfftyl geadmireerd heb, en die in zulk een hoog geklommen ouderdom byna zonder voorbeeld is.

Ik heb al meer dan eens berouw gehad van myne vrymoedigheid in Uwe WelEd. te kennen te geeven, dat ik het Minuut-Register, door Uwe WelEd. my geleend, ter Secretarye brengen zou, indien ik het bezat. Maar in plaats van die vrymoedigheid, door ftilzwygen, te ftraffen, gelyk ik naar reden had moeten verwagten, heeft Uwe
Wel-

WelEd. de goedheid van my dit oud en egt Stuk XXIV. tot het gemelde einde toe te zenden; waar voor ^{BRIEF.} ik Uwe WelEd. hooglyk verpligt ben. Ik heb, om te beter aan Uwe WelEds. intentie te voldoen, dit Stuk niet dan met kennis van Burgemeesteren op de Secretarye willen brengen, 't welk eenigen tyd heeft noodig gehad, en de reden is waarom ik Uwe WelEd. niet eerder geantwoord heb. Donderdag den 26 deezer, heb ik het Stuk eerst in Burgemeesters Kamer gepresenteerd, met een eenvoudig verhaal van 't gene daaromtrent tusschen Uwe WelEd. en my voorgevallen was. De drie aanwezende Heeren Burgemeesteren, het Manuscript hebbende ingezien, heeft de Heer President-Burgemeester uit naam van haare Ed. Groot-Agtbaarheden verklaard, dat hun dit Stuk aangenaam was, my ordonneerende Uwe WelEd. daar voor, van Stads wege, te bedanken; gelyk ik doe by deezen: voorts het Stuk netjes te laten binden, daar voor te schryven op wat wyze het wederom aan de Stad gekomen was, en het dan ter Secretarye te plaatsen. Ik sluit hierin een Concept van zulk een Opschrift, om by occasie te verneemen, of zulks naar Uwe WelEds. genoegen is, of om het anders te veranderen naar Uwe WelEd. welgevallen. Ik ben blyde, dat deeze vriendelykheid Uwe WelEds. naam in deeze Stad by onze aanzienlyke jeugd, en by de nakomelingschap, nog lang in gedagtenisse houden zal.

Myn Amsterdam, waar van nu het eerste Stukje het licht ziet, zal my al myn snipperuurtjes kosten,

XXIV. ten, al had ik nog wat tyd van leeven te goede.
 BRIEF. Als het begin der Historie van de Stad eens uitkomt, hoop ik dat Uwe WelEd. my de eer zult doen van het eens in te zien. Het eerste deeltje is veel te dor om 'er Uwe WelEd. op te nodigen.

Op Uwe judicieuse Critique van 't gene over 't gezag van 't Hof, in 't Uittreksel van 't Werkje des H^{rn}. Boey, aangemerkt is, die my zeer aangenaam is geweest, weet ik niets te antwoorden dat my volkomen voldoet. Ik zal 'er hierom het zwygen toe doen. Ik vind, ook nu, gelyk meermaalen te vooren, dat het ligter valt het zwak van eens anders stelling te doen zien, dan zyne eigen naar behooren te staaven. En hoe groot een *Steelman* ik ook schynen moge, ik onderschryf gereedelyk de Spreuk van Horatius,

Facos intra muros peccatur & extra.

Ik blyf, enz.

Amst. 29 Maart,
 1761.

VYFENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Ten regten tyde is my geworden UwEd. Missive gedateert 29 Maart dezes jaars, ik zoude ze overaangenaam noemen, had ik daar in niet gevonden, niet een blyk alleen van UwEd. vriendelyk genoeg over den inhoud van mynen voorgaanden, 't geen my zekerlyk zoude verheugt hebben; maar bovendien dezelve beladen met zo veel complimenten, dat ze de eenvoudige heusheid, welke onze vriendschap nu al behoorde eigen te zyn, merkelyk te buiten gaat. Ei! laat ons die in 't vervolg mogen waarnemen.

Ik wierd op 't lezen van denzelven, of wel op 't artikel Amsterdam, van welks eerste Stukje ik de lecture met veel genoeg geeindigt had, en my teffens verwondert over de wyze, waar op UwEd. die groote Stad, tot steegje en flopje inclus, leert kennen, en teffens de onderscheidene vergrotingen aanwyst, indagtig, onder my te hebben eenige aanwyzingen, zo ik 't zo noemen mag, van gevallen, pest-tyd, dieren-tyd, ampele collectens, op simpele blaadjes gedrukt, en zulks lichtelyk verdwyning onderworpen, benevens eenige weinige aantekeningen van my zelf, by voorkomende gelegenheid gedaan; deze nam ik

XXV. voor, aan UwEd. te zenden, om dat alles in een BRIEF. half uur, of zelfs korter tyd, door te zien was, of 'er iets onder mogt wezen, dat van dienst kon zyn, om daar uit iets, nopende den stand der Stad, in opzigt van het toevallige, te zien. UwEd. gelieve daar uit maar aan te merken myne geneigtheid, om 't geen my mogelyk is toe te brengen, schoon gering. Maar terwyl ik overleg om UwEd. deze papiertjes te laten franco toekomen, om dat ze my geen port waardig schenen, is my ontschoten dat UwEd. van my wenschte te weten, of ik genoeg zoude nemen met het geconcipeerde, om te stellen voor in het Misfive Boek, door my aan UwEd gezonden. Ik verzoek excuse van deze vertraging; vergeten is, tot myn leedwezen, thans by my dagelyks werk. Ik zou ook ten dezen opzigte verklaren, my te verheugen over zo honorabele gedagtenis myns naams, was de zaak wigtig genoeg, om 'er zo ampel van te melden. Maar dewyl 'er niets in voorkomt als 't geen waar is, heb ik 'er ook niets in te veranderen, en ben zeer verplicht aan de Heeren Burgemeesteren, van zo geringen afstand zo gratieus te hebben opgenomen. Had ik wat beters 't zou ook ten dienste der Stad door my gegeven worden; want ik ondervind hoe langs hoe meer, van hoe weinig nut zulke Stukken zyn in handen van particulieren. Is 'er iemand die uit liefhebbery zig iets diergelyks eigen maakt, zyn volger, geen liefhebber of kenner, laat het om een kleintje, op een auctie verkopen. Ik weet wel dat in Griffien en Secre-

ta-

taryen ook zeer veel schuilt, waar van geen werk **XXV.**
 gemaakt word, maar daar komen nog eens tyden, **BRIEF.**
 die goede dingen uit den duisteren hoek in 't ligt
 brengen, en dan werkt het nog eens voor altoos
 ten goede. Maar excuseer, bidd' ik, Vriend, de-
 zen teem, daar ik van agteren zie onverhoeds in
 te zyn gevallen.

Groot plaisir zoude UwEd. my doen, met my
 te melden, of 'er hoop is, dat wy dit jaar, mag
 ik het door Gods goedheid ten einde brengen,
 nog een gedeelte van Uwer Eds. Amsterdam zul-
 len zien, en wat extensie het waarschylyk in het
 geheele bestek hebben zal. De stoffe van het eer-
 ste is niet zo zeer aller gadinge; weinige stellen
 regt vermaak in naspeuringen te lezen, hoe ge-
 makkelyk ze ook mogen gemaakt zyn: Na het
 volgende deel word zeer verlangd, en daar in neem
 ik ook zonderling deel.

Ik blyve, enz.

Hage, 7 Juny,
 1761.

F. v. L.

SESENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Aan het tweede Stukje van myn Amsterdam wordt vlytiglyk gedrukt, en ik hoop dat het nog voor 't einde van 't jaar het licht zien zal. Doch hoe groot het geheele Werk zal uitloopen kan ik niet gisfen, en hangt af van verscheide dingen die nog zeer onzeker zyn. Onder anderen van den smaak der Liefhebberen, die veelligt 't een of ander zouden kunnen begeeren, dat het Werk meer zou kunnen doen uitdyden, dan ik zelf gegist had. Zo veel kan ik 'er van zeggen, dat het naar myne naaste gisfing niet kleiner dan Commelin zal worden.

In den Haage, en vooral in de Memoriaalen van het Hof, mogelyk ook buiten 't gene de Heer Mieris uitgegeven heeft, ter Leen- en Register-Kamer, schuilt zekerlyk nog al vry wat onze Stad betreffende. Doch wie heeft gelegenheid, tyd en vermogen, om alles te zien en te onderzoeken? Myne jaaren klimmen vast. Myne bezigheden verminderen niet. Ik zal my derhalve wel moeten te vreden houden, zo ik in 't beschryven van Amsterdam iet meer kan doen dan men voor my gedaan heeft.

Uwe WelEds. Kort Begrip der Crimineele Senten-

tentien van den Hove heb ik voor deezen gebruikt, XXVI.
 en 'er 't een en 't ander de Stad raakende uit ge- BRIEF.
 noteerd; zo dat voor het verder gebruik bedanke.

Ik eindige na Uwe WelEd. in uwen hoogen ou-
 derdom veel en duurzaam genoeg, gezondheid
 en rust, van geheeler herte te hebben toege-
 wenscht; my tekenende met de bestendigste ag-
 ting, enz.

Amst. 12 Juny,
 1761.

ZEVENENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Ik zie met verwondering, dat ik niets geantwoord
 heb op eene Misfive van UwEd. gedateert den
 12 Juny 1761, en zulks nu byna 2½ jaaren oud.
 UwEd. gelieve zig egter niet te verbeelden, dat
 de source van myn stilzwygen in eenige verkoelin-
 ge is te vinden, 't zy van vriendschap, 't zy van
 weetlust. Van 't eerste zoude alle rede manqueren,
 en dus zoude ze gantsch onredelyk zyn, 't welk
 ik niet hoop, dat UwEd. aan my zal vinden; en
 't laatste zou stryden tegen den aart van stok-oude
 luiden, die doorgaans zo nieuwsgierig zyn, als
 kinderen, die nu eerst eenig begrip van 't ver-
 schil van zaaken beginnen te krygen. En myne
 hoo.

XXVII. **BRIEF.** hooge jaaren, en 't verval van myn gehoor toenemende, geraak ik zeer buiten de conversatie met menschen. Dus is lezen het groote divertisement van myn stil en geretireert leven, dat niet uit voornemen, maar uit zulke omstandigheden vloeit. Te mogen wat nieuws horen, van 't geen de oude gevallen onzes Vaderlands betreft, en wat wy dien aangaande te wagten hebben, is my eene zonderlinge verquikkinge; om welke te voldoen, ik, al lagchende zou mogen zeggen, wel twee boeken te gelyk te willen lezen. Want lezen vermoeit my niet, maar zulks tot wat laat toe doende, doet het mynen slaap wel wat te kort, om dat het den geest wat te veel schynt te verlevendigen, dan dit getroost ik my, liever als ledig te zyn, of te zitten snappen over 't geen 'er dagelyks omgaat, dat alhier zo weinig gebeurt, dat 'er zelfs geen stof toe zyn zou, want het dient al iets zeldzaams te zyn, eer het een praatje voor 't gemeen word. Dog tot besluit kan ik zeggen, door de Goddelyke goedheid, zo veel gezondheid en welstand, tot dus verre te genieten, als men van een ouderdom van ruim 84 jaaren hoopen kan, die my egter vermaant te denken, dat ik op het toekomende tydlyke niet te hopen hebbe. Neem, bidd' ik, deze uitweidinge ten goede. Ik ga over om te zien, of Uwer Eds. gemelde Misfive thans nog eenig antwoord vereischt.

Dat naziende vind ik niets, dan 't geen de Beschryving van Amsterdam betreft. Deeze aangaande meld UwEd. dat vermoedelyk op de Leen- en Regis-

gister-Kamers nog wel wat zoude schuilen Amster- XXVII:
 dam betreffende. Ik geloof wel, ja; dog denke, BRIEF
 minder dan men verwacht. Is 'er iets van eenig
 gewigt, daar van zal UwEd. het wezentlyke, zo
 ik geloof, ook ontmoeten in de Hollandse Reso-
 lutien, tot welke ik niet twyfel of UwEd. heeft
 volkomen accés. 't Andere zou mischien uitko-
 men op kleinigheden, waar mede zommige mee-
 nen, dat UwEd. zig al te weinig ophoud; zo dat
 UwEd. eerder schynt te schryven de Historie van
 het Land, als wel van eene byzondere Stad,
 schoon kleine gevalletjes den Stedelingen ook ver-
 maak geven, en zomtyds gevolgen van gewigt uit-
 leveren. Dog van deze laatste foort, ben ik ge-
 persuadeert, dat UwEd. goed gebruik gemaakt
 heeft. Egter kan ik nog niet oordeelen, of Uw-
 Ed. nopende de laatste met regt gecritiseert word;
 die dingen vind men meest in de aantekeningen,
 welke goede fatsoenlyke Burgers houden, voor
 hunne Kinderen, om ter memorie te strekken.
 Pest-tyden, ongemeene Diertens, en derzelve
 schielyke veranderingen, harde Winters, heete
 Zomers, enz. hebben te met bewyzen gegeven,
 van de Volkrykheid, of schaarsheid van Inwoon-
 ders, of ook van de welgesteldheid derzelve. On-
 dertusfchen heb ik met verdriet de Aanmerkingen
 op het derde Stuk gezien. Egter kan het geheel
 UwEd. aanleiding geven, om wel te distingueren.
Fas est, & ab hoste doceri. En my dunkt daar in
 iets, of van eene vyandige, of nydige hand, te vin-
 den. Ik heb het met UwEd. Werk zelf nog niet
 ver-

XXVII. vergeleken, om specialer van elke critique te oorbRIEF. deelen. En twyfel of eene andere Historie, welke ik met lust onderzoekte, my vooreerst zulks zal toelaten; zo al myne dagen nog wat mogten verlangt werden. Dat Uwe, schoon klimmende jaaren, mogen duren in Gods gunst, en UwEd. dit Werk met lust moge ten einde brengen, wensch ik hertelyk; want ik weet niet, wie men vinden zou, om het, op uwen aangevangen trant, op te vatten. Ten overvloede (Uwer Eds. bestek niet wetende) voeg ik hier nevens het Plan, dat wylen de Heer Vlaming zig had voorgestelt, zeker, niet bekrompen, of 'er iets in mogt zyn Uwer attentie waardig, UwEd. gelieve het anders maar als scheurpapier te handelen.

Het geschrevene herlezende, vind ik het zo weinig van esentie, dat ik het zoude agterhouden, diende het niet om UwEd. blyk te geven van myn aanhoudend denken aan, en agtinge voor UwEd., al ben ik een zo flordig debiteur gebleven, waar van ik zeer vriendelyk excuse verzoeke, terwyl ik UwEd. verzekere, met veel confideratie te blyven, enz.

Hage 29 Augusti,
1763.

F. v. L.

A G T.

AGTENTWINTIGSTE BRIEF.

XXVIII.
BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Ten uiterften aangenaam is my geweest Uwe WelEd. Misfivē van den 29 der voorleeden maand, en te aangenaamer, om dat ik naauwlyks had kunnen hoopen, dat Uwe WelEds. hooge jaaren Uwe WelEd. zouden hebben toegelaaten, my met fchrift van uwe altooswaardige hand te begunftigen. Nu zie ik, met verwondering, dat de lust om over 's Lands zaaken te denken, en te fchryven, nog by Uwe WelEd. blyft duuren, hoewel 't my fmert, te verneemen, dat gebrek aan goed gehoor, Uwe WelEd. een groot gedeelte van 't aangenaame der converfatie beneemt. Heuglyk is 't, ondertusfchen, in zulk een toefland, met genoegen te kunnen leezen. De goede Hemel gunne Uwe WelEd. nog lang dat genoegen, en maake van haar welbesteed leeven geen einde dan in zyne blaakendfte gunfte! Of 't iet mogt toebrenge, tot onderhouding van zulk een genoegen, zal Uwe WelEd. het vierde Stukje van myn Amsterdam worden toegefchikt, tot Uwe WelEds. byzonder gebruik, alzo 't nog wel een of twee maanden zal aanloopen, eer het kan uitgegeven worden.

Ik heb federt eenige maanden, met goeden fpoed, aan dit Werk gearbeid; en zo de Voorzienig-

XXVIII. nigheid my nog drie of vier gezonde jaaren **ge-**
BRIEF. liefst te verleenen, hoop ik het onder de knie te
 hebben. Ik dank Uwe WelEd. hooglyk, voor haa-
 ren genegen wensch, tot dat einde: ook voor het
 Plan van den Heere Vlaming, waar van ik tog
 ook eenige affchriften, onder zyne papieren, ge-
 vonden had. Doch myn bestek verschilt veel van
 het zyne. Zyn voorhof is, dunkt my, veel te
 ruim, naar 't gebouw dat hy stigten wil. Ik vind
 werks genoeg, aan 't gebouw alleen, dat is, de
 Stad, in een helder licht, te vertoonen; en breng
 al wat het gebouw omringt slegts flauw en in 't
 verschiet voor 't gezigt. Het tooneel der Stad, in
 't *eerste* Stuk, in 't gros hebbende opgetimmerd,
 verreken ik, in de *vyf* volgenden, die de *Historie*
 vervatten, wat 'er, op dat tooneel, door alle ty-
 den, door de ingezetenen in 't gemeen, vertoond
 is; daarna beschouw ik de byzondere deelen van
 het Tooneel, te weten, de gebouwen, Wae-
 reldlyken en Geestelyken; voorts, den handel der
 byzondere Personaadjen, Neeringen, Handwer-
 ken, binnen- en buitenlandschen Koophandel en
 Scheepvaart; daarna de Voorregten der Stad in 't
 gemeen, en der Poorteren en Regenten in 't by-
 zonder, en eindelyk, waarmede ik denk te flui-
 ten, de Ampten van Regeeringe, van de meesten
 tot de minsten. En onder dit laatste Hoofdstuk,
 zal eerst te pas komen, onderscheidenlyk te spree-
 ken van de twee of meerderlei *Raaden*, die, in
 de oude Handvesten en Keuren, voorkomen, en
 die myn *formidable Antagonist*, de *noodige Aan-*
mer-

merker, en zyn voorganger, de Lettercourantier, XXVIII. Luzac, reeds in de *Historie* wilde verhandeld BRIEF. hebben, daar 't, dunkt my, zo weinig zou hebben gevoegd, als of de beschryving van eene Kerk of van een Gilde, by gelegenheid dat de eene of het andere, in 't verhaal, gelyk als *in transitu*, genoemd waren.

Die fraaije *noodige Aanmerkingen* (c) schynen my zo weinig reflectie te verdienen, dat ik voor heb, om 'er, in openbaaren druk, nooit eenig gewag van te maaken. De Schryver zegt, dat hy, myn Schrift, met andere geagte Schryvers vergeleeken hebbende, bevonden heeft, dat ik mislagen begaan heb; en hy haalt geen een eenigen Schryver aan, die met my verschilt. Hy legt my, met byvoeging zelfs van groote NB., dingen te laste die volstrekt valsch zyn. Tot een staal strekken deeze vier, die my gereedst invallen. Hy zegt (bl. 7.) dat ik de oorzaaken niet melde, waarom sommigen, in 't jaar 1564, misnoegd waren op de Regeeringe; daar ik die oorzaaken (bl. 271. in folio, bl. 135. in octavo) stukswyze, optel. Hy zegt (bl. 11.) dat ik de Roomsche Regenten NB. *Burgervaders* noem. 't Is zo niet. Ik noemze nergens zo. Hy zegt (bl. 12.) dat ik, van de vervolging der andere Steden spreekende,

Am-

(c) J. W. heeft hier het oog op een Stukje in folio van 4 a 5 vellen, ten deezen tyde, zonder naam van plaats of drukker, uitgegeven, onder den titel van *Nodige Aanmerkingen ter opheldering van de Beschryving van Amsterdam &c., betrekkelyk tot het III. Stuk dezer Beschryving.*

M

XXVIII. *Amsterdam 'er zeer geestig weet binnen te houden* *
 BRIEF. daar ik, op die plaats zelve, (bl. 207. in octavo
 bl. 308. in folio) en alomme in 't *derde* Stuk, de
 vervolging, die te Amsterdam geschiedde, uit-
 voeriglyk verhaal. Bl. 14. zegt hy, wederom met
 een NB, dat ik de *party des Princen van Orange*
 de *Staatsche party* noem, even of ik den naam
 van 's *Princen party* voorbedagtelyk vermyd had;
 maar ik gebruik die benaamingen beide, zonder
 onderscheid, gelyk bl. 322. in oct. en bl. 324. in
 folio en elders te zien is. Gelyk *Spaanschgezind*
 en *Koningsgezind* het zelfde was, zo was agt ik
Staatschgezind en *Prinsgezind* toen ook het zelfde.
 Doch ik verg Uwe WelEd. geduld te veel,
 met dus lang op zulk een Schrift stil te staan. Ik
 breek dan af, den Almogende biddende, dat hy
 Uwe WelEd. lang in goede gezondheid bewaare,
 en in Uwe WelEd. gunste hem, enz.

Amst. 6 September,
 1763.

NEGENENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *

Wel-Edele Gestr. Heer!

Uw' WelEd. minzaame bejegening, ten huize
 van — en de beleefde aanbieding, om
 de confideratien van eerlyke Koopluiden, op het
 Pro-

Project van een meer of min gelimiteerd Porto XXIX.
 Franco, wel te willen weten, doet my de vry- BRIEF.
 heid neemen, om deeze aan Uwe WelEd. te
 adresfeeren, op hoop, of 'er eenig nut door mogt
 kunnen gedaan worden aan eenige takken van den
 kwynenden Koophandel, door wylen zyn Door-
 lughtige Hoogheid, met zo veel reden, aangemerkt
 als de *Hartader van de Republik*. Ik word hiertoe
 te meer geanimeerd, omdat men hier vernomen
 heeft, dat, op het Request der Muskovische
 Handelaaren, door hunne Hoog Mogenden, gun-
 stig *fiat* gegeven is. Uwe WelEd. gelieve dan de
 volgende aanmerkingen aan te zien, als, zo ver
 my bekend is, volkomen overeenkomstig met de
 waarheid: ook is 'er geen byzonder nut van eenige
 Perfoonen, Steden of Provinciën in beoogd, dat
 niet volkomen bestaanbaar is met, of zelfs con-
 tributeert tot het nut van 't Vaderland in 't gemeen.

't Lydt geen tegenspraak, dat een onbepaald
 Porto Franco van alle Waaren de Scheepvaart
 en Koophandel zou doen herleeven en bloeijen.
 Maar om dat de toestand van 's Lands finantien,
 en de groote moeiljykheid om den Staat, op eene
 andere wyze, van de noodige inkomsten te voor-
 zien, zulks, mischien, niet zouden kunnen ge-
 doogen, zou 't aparent vergeeffsche moeite ge-
 daan zyn, hier op te willen aandringen. Men
 moet ook toestaan, dat een onbepaald Porto
 Franco zeer ruineus zyn zou voor veele Fabri-
 quen; waarom zyne Hoogheid, hoogl. mem., in
 de bekende Propos. van 27 Aug. 1751., ook ver-

XXIX. klaard heeft, dat zyn oogmerk was de *de Commer-*
 BRIEF. *cie te favorifeeren, zo veel zulks behoudens het be-*
hoorlyk opzigt op den welstand der inlandsche fabri-
quen en manufactuuren geschieden kon. Op deezen
 grondslag bouwende, moet men, agt ik, erken-
 nen, dat zulke Koopwaaren, welker in- en uitvoer
 de fabriquen bevoordeelt, of ten minsten niet
 benadeelt, vooral, behoeven te jouifeeren van
 een abfolut Porto Franco, of van de confidera-
 belste vermindering van regten, die de Hooge
 Overheid zal gelieven te vergunnen. En onder
 deeze Waaren, is gewisfelyk te tellen het Hout,
 dat tot Scheeps- of Huistimmering, of tot Kuipery
 gebruikt wordt; mids men men 'er alleenlyk van
 uitzondere gezaagd Hout van alle foorten,
 (behalve deelen, balken en riemen) en zulke
 Duigen, die tot Vaatwerk geprepareerd zyn:
 want de vrye invoer van zulk Hout, als, hier te
 Lande, gewoonlyk gezaagd wordt, zou onze
 Houtzaagmolens, en de vrye invoer van gepre-
 pareerde Duigen ons Kuipers Handwerk groote-
 lyks benadeelen. Maar 't vry invoeren van alle
 ander Hout, strekt tot faveur van veele hand-
 werken en fabriquen. 't Vry uitvoeren zelfs van
 't Hout in 't gemeen benadeelt de fabriquen niet,
 ja 't bevoordeeltze veeleer: 't welk ik nu alleen
 van het Kuipers Hout en de ruwe Duigen toonen
 zal, om niet te lang te zyn.

Voor 't jaar 1725, was hier confiderable ver-
 zending van Kuipers Hout, en vooral van Dui-
 gen, naar Vrankryk, Spanje, Portugal, de Spaan-
 fche

fche en Portugeefche Eilanden en andere Gewes-
 ten, die nu zo goed als weg is. De verhooging
 van de regten op 't in- en uitvoeren der Duigen is
 hier van eene voornaame oorzaak. En wat is 't
 gevolg geweest? Considerable vermindering in den
 aanvoer van Duigen; groot nadeel voor de Admi-
 raliteit; voor de Koopluiden in deeze Kraam;
 voor Arbeiders, Schuitevoerders en zeer veele
 geringe luiden, die aan deeze volumineuse nego-
 tie hun brood winnen. De buitenlanders haalen
 nu de Duigen, daar ze vallen, of daar men 'er
 markt van houdt, gelyk te Hamburg, te Dant-
 zig, te Stettyn en elders; 't welk de pryzen hoog
 opjaagt. Te vooren, plagt hier de algemeene
 markt te zyn, en de Hollandfche Koopluiden kon-
 den de markt van inkoop zetten. Nu moetenze
 vreemden volgen, en hooge pryzen besteeden;
 waarom ze weinig durven inbrengen. Hieruit is
 ontstaan, dat onze Kuipery, sedert 1727, 20, 30
 ja 40 perCent meer voor 't Hout betaald heeft,
 't welk zeer nadeelig geweest is voor de Kuipers
 niet alleen; maar voor allen, die Vaatwerk ge-
 bruiken. Stel deeze Koopmanschap nu eens vry,
 op 't in- en uitvoeren, en men zal, met reden,
 mogen hoopen, dat de verzending herleeven zal:
 de aanvoer zal vermeederen; onze Koopluiden
 zullen de markt van inkoop buiten 'slands, beter
 dan nu, kunnen zetten; de pryzen zullen daalen;
 onze Kuipery zal floreeren, en 't Vaatwerk zal
 goedkooper worden, 't welk voor Brouwers,
 Wynkoopers, Azynmakers, Zeepzieters, Ree-

XXIX. ders tot de Haring- en Walvischvangst, Landluf-
 BRIEF. den, die boter maaken, en vooral ook voor de
 Oostindische Compagnie, die veel Vaatwerk ge-
 bruikt, zeer voordeelig zal zyn. Wat dunkt Uwe
 WelEd., behoort zulk een Artikel niet van een
 Porto Franco te gaudeeren, daar Negotie en Fa-
 briquen beide door bevoordeeld worden, daar
 geen handwerk by lydt, noch geen het minste
 product van ons Land? want boomen, bekwaam
 tot Kuipers Hout, vallen hier te Lande niet.
 't Product van de Hoepen wint 'er zelfs by. Zo
 't Vaatwerk goedkoop is, zal 't meer gebruikt
 worden. En veel Vaatwerk; veel Hoepen.

Maar terwyl ik hier van de Hoepen reppe, zal
 ik met een woord aanmerken, dat men den uit-
 voer daarvan verboden heeft, om de prys laag
 te houden, ten voordeele, voornaamlyk, van de
 Haring-vaart, die veel Hoepen slyt; en dat ze-
 kere Provincie, zo ik verneem, dit verbod zoekt
 te doen intrekken, om dat zy geen belang by de
 Haring-vaart heeft, en daarentegen verscheiden
 Griendlanden, die Hoepen voortbrengen. Men
 zegt, dat eenige Regenten eigenaars van eenigen
 deezer Griendlanden zyn.

De handel in Graanen en Oliezaaden, die van
 veel meer belang is dan de Houthandel, vooral
 voor Amsterdams, behoorde ook wel wat meer
 gefavoriseerd te worden by het nieuw Project;
 en het kan, insgelyks, geschieden, zonder eenige
 Traficq te benadeelen. Tegenwoordig zyn de
 Graanen, dat is Tarwe, Rogge, Garst, Mout,
 Ha-

Haver, Erweten, Boonen en Boekweit, op het **XXIX.** inkomen zwaar belast; doch op het uitgaan vry **BRIEF.** gesteld. Het eerste is geschied, ten voordeele van de producten der Provinciën, vooral van Zeeland, Utrecht, Friesland en Stad en Lande, het andere, om den uitvoer van Graanen te faciliteren. De Oliezaaden, gelyk Lynzaad, Koolzaad en Hennipzaad zyn, op het inkomen, niet extra belast, maar op het uitgaan zeer zwaar; beide zekerlyk tot faueur van de Olieslageryen, die men in verscheiden Provinciën heeft, en vooral in Holland. Wat de Graanen betreft, naardemaal, in de meesten derzelve, ook sterke verzending is naar buiten 's lands, vooral ter gelegenheid van eenig misgewas in Vrankryk, in Spanje, in Portugal, in Duitschland en elders, zo zou, zekerlyk, die verzending merkelyk gefaciliteerd worden, zo men de Graanen op het inkomen, of geheel vry stelde; of zeer weinig belastte; of permitteerde dat de Koopman de regten, op het inkomen betaald, geheel of grootendeels te rug trok, wanneer de Graanen wederom naar buiten gevoerd worden: welk laatste, omtrent sommige Waaren in Engeland, met goed succes, gepracticeerd wordt. De verzending van Graanen dus gefaciliteerd wordende, zou de aanvoer ook meerder zyn, en men zou, hier, gelyk van ouds, considerable markten van Graanen kunnen hebben. De eenige zwaarigheid hier tegen is het Intrest der Provinciën, daar veel Graanen geteeld worden. Zulke inlandsche Graanen schynen merkelyk

XXIX. te moeten daalen in prys, wanneer den aanvoer
BRIEF. van buitenlandsche Graanen gefaciliteerd wordt; want schoon de buitenlandsche Graanen zwaare vragten, premie van Asfurantfie, en andere onkosten draagen, die de inlandfche niet te draagen hebben, draagen de inlandfche overal; daarentegen, verſcheiden foorten van belastingen, van welken de uitlandsche vry zyn. Doch deeze zwaarigheid wordt merkelyk opgeligt, en verdwynt miſchien geheel, door deeze aanmerking, dat men vertrouwt door 't wegneemen, of merkelyk verminderen der inkomende regten, de verzending naar buitens Lands ſterk te zullen zien toeneemen; 't welk te wege brengen zal, dat zelfs ook de inlandfche Graanen, dikwils, beter markt aantreffen zullen, dan zy zouden kunnen doen, als 'er weinig of geen trek naar buiten was. Om niet te zeggen, dat toch de meeste verzending is in buitenlandsche Graanen; waaruit volgt, dat het zwaar belasten deezer Graanen den in- en uitvoer van dezelve wel kan doen afneemen; maar de inlandfche Graanen merkelyk niet meerder doen gelden: hebbende de bevinding al lang geleerd, dat niet de confumptie binnens Lands, maar de ſtaat der gewaſfen buitens Lands de prys der Graanen zet. Doch moeten, om deeze of gene confideratien, de Graanen op 't inkomen nog eenigzins belast worden, dan verlangen alle eerlyke Koopluiden, en de Amſterdamsche in 't byzonder, dat 'er eene volkomen egaliteit mag plaats hebben in 't heffen van dien laſt, in de byzondere Pro-
vin-

vincien , en in de byzondere Steden van elke **XXIX.**
 Provincie , vooral van Holland ; waaraan nu groot **BRIEF.**
 gebrek is.

Aangaande de Oliezaaden schynt het vreemd , dat zy op het uitgaan zo zwaar belast zyn , om de Olieflagers te favorifeeren ; daar men de Graanen vry laat uitgaan , schoon deezen ook , door Styfzelmaakers , Pelders , Branders , Brouwers , Bakkers en anderen gebruikt worden. Deeze zwaare belasting heeft alle verzending van Oliezaaden byna impracticabel doen worden : en wat is 't gevolg ? de aanvoer is verminderd naar evenredigheid ; en de Olieflagers moeten zo veel of meer voor 't Zaad betaalen dan zy zouden behoeven te doen , als de belasting op 't uitgaan weggenomen , of zeer veel verminderd , de verzending gemakkelyk gemaakt , en derhalve ook de aanvoer sterker geworden , was. Brabant en Vlaanderen , die veel Lynzaad van hier zouden trekken , gaan nu in de Oostzee ter markt ; en laten dit Zaad , en , by die occasie , meer andere Waaren , naar Oostende of Duinkerken voeren , tot merkelyk afbreuk van de Commercie van Holland en Zeeland , en van de Scheepvaart van zulke Provincien , wier Schepen veel op de Oostzee vaaren. 't Welk alles zwaarder schynt te moeten weegen dan het belang der Olieflageren , dat toch geheel of grootendeels ingebeeld is. Want zy krygen meer voor de Olie en Koeken , naar gelang dat zy meer voor 't Zaad geeven. En men kan niet zeggen dat men hun het debiet , van Olie en Koeken

XXIX. buitens Lands belet als men hun 't Zaad al duur-
 BRIEF. der mogt maaken, door 't op den uitvoer vry of
 byna vry te stellen gelyk de Graanen, om dat 'er,
 sedert het opregten van Oliemolens buiten 's Lands,
 't welk van tyd tot tyd toeneemt, toch byna geene
 verzending is in onze Olie en Oliekoeken. Het
 Intrest van verscheiden Provinciën, daar Oliezaaden
 gewonnen worden, vordert ook dat men den uit-
 voer daar van vry stelt. Deeze producten schyn-
 en meerder te zullen moeten waardig worden als
 de verzending aangemoedigd wordt. Nu gelden ze
 reeds zo veel dat men langs hoe meer Land met
 Oliezaad bezaaid, en dat, onaan gezien de invoer
 van buitenlands Zaad weinig, de uitvoer extra
 zwaar belast is: dit gewas moet, derhalve, den Eige-
 naaren of Bouweren der Landeryen nog beter reke-
 ning geeven, als de uitvoer eens vry gesteld wordt.

Zie daar, Myn Heer, eenige aanmerkingen over
 voornaame takken van onzen Koophandel, die
 zouden kunnen gefavoriseerd worden zonder be-
 nadeeling of zelfs tot bevoordeeling der Trafi-
 quanten, en tot zeer wezenlyk voordeel voor
 't Land in 't gemeen. Ik beveelze aan Uwe WelEd.
 keurig oordeel, waarin ze, zekerlyk niet meer,
 maar ook, vertrouw ik, zo veel zullen weegen
 als zy waardig zyn: de reden, en zelfs de liefde
 tot myn Vaderland, verbieden my iet anders van
 deeze bedenkingen te verwagten.

Kan ik Uwe WelEd. hier van eenigen dienst zyn;
 gebied vryelyk hem, die na eerbiedige groete, enz.

Amst. Maart,

1754.

DER.

D E R T I G S T E B R I E F .

Aan den Heere * * * *

Wel-Edele Geftr. Heer!

't **I**s my zeer leed geweest, dat ik de eer niet heb kunnen hebben om Uwe WelEd. in den Haage te komen opwagten; en te meer, om dat Uwe WelEd., gelyk ik uit eenige algemeene uitdrukkingen van — verstaan heb, zig eenigszins heeft gelieven te openen omtrent het oordeel, welk luiden van aanzien vellen over een werk, by welks *fata* ik reden heb my te *interesfeeren*. Ik heb uit hem, die vreesde het vertrouwen van een gemeenzaam gesprek te zullen schenden, niet zo veel licht kunnen krygen als ik wenschte, en dit doet my de vryheid neemen om my direct aan Uwe WelEd. te vervoegen, op hoop dat Uwe WelEd. my aan cenig nader berigt zal kunnen helpen, of ten minste, naar Uwe WelEd. ingeearde heuschheid, my de gebruikte vryheid niet kwalyk neemen.

Het groot oogmerk van de Vad. Hist. is *waarheid* met *befcheidenheid*, doch *onpartydiglyk* te vertellen. Is 'er nu, in het XIV Deel, iets verhaald, ftrydig met de *waarheid*: de Schryver *behoort* het te herroepen, zo dra 't hem beweezen worde; en ik ben verzekerd, dat hy 't *wil* en *zal* doen.

Over de vereischte *befcheidenheid* in 't fchryven,

XXX: ven, verschillen de oordeelen. De Schryver, hoe
BRIEF. zeer hy zig ook de bescheidenheid voorstelle, is
onderworpen aan misflagen en onvoorzigtigheden.
Hy zal zig gelukkig agten als ze hem aangewezen
worden, en 'er zig, in 't vervolg, zorgvuldiger
voor zoeken te hoeden.

De *onpartydigheid* meent hy vooral te moeten
in 't oog houden. Zonder deeze, wordt de His-
torie *nutteloos* en *veragtelyk*. Hy heeft voorzien,
dat sterke of hevige liefhebbers van de voorleeden
Constitutie onzer Regeeringe hem van partydig-
heid zouden beschuldigen, en hy heeft 'er reeds
bevinding van gehad. 't Gene hy ten nadeele
van Oldenbarneveld, en van eenige Remonstrant-
sche Conspirateurs, tegen 't leeven van Pr. Maurits
verhaald heeft, is hem zo kwalyk genomen, dat
hy 'er by monde en in openbaare Schriften, over
aangetast is. Sterke en driftige liefhebbers der
tegenwoordige Constitutie (van welke ik hoop, dat
alle braave luiden, hoe *gemaatigd* ook, thans
waare liefhebbers zyn) zullen, waarschylyk, dit
XIV Deel mispryzen, immers in eenige opzig-
ten; want ik agt dat 'er ruim zo veel voor-als
tegen de tegenwoordige Constitutie uit te haalen is.
Doch de Schryver, het behaagen aan allen voor
onmogelyk rekenende, heeft alleenlyk gehoopt,
dat hy de *gemaatigden*; zulken, die wisten, dat

Iliacos intra muros peccatur & extra

zou kunnen voldoen. De eerstgenoemde foort
van driftigen heeft, in dit XIV Deel, nu smaak:
doch

doch de laatstgenoemde zullen, mischien, in het **XXX.**
 XVII, daar de Revolutie van 1702, en vervol- **BRIEF.**
 gens, even onbewimpeld en onzydig, beschree-
 ven zal worden, te gast gaan: en schoon eenigen,
 die, hier, voor uitsteekende liefhebbers der te-
 genwoordige Constitutie gaan willen zo my berigt
 is, van dit XIV Deel zeggen, dat *het partydig is*
voor de Witten, heeft egter, volgens rapporten,
 een diergelyk Regent eener voornaame Holland-
 sche Stad verklaard, dat hy nooit meer overtuigd
 is geweest van de noodzaakelykheid der Stadhou-
 derlyke Regeeringe dan door dit XIV Deel. An-
 deren hebben beweerd, dat het verhaalen van be-
 dryven der voorgaande Stadhouders, welken men
 gebrekkelyk zou kunnen noemen, schoon zy in
 de Vad. Hist. dien naam niet draagen, de beste
 weg is om de nuttigheden deezer Regeeringe,
 die ook niet verzwegen moeten worden, te doen
 opmerken, en zagtelyk ingang te doen vinden in
 gemoederen, die nog meer of min vooringeno-
 men zyn tegen deeze Regeeringe. En daartoe
 dient, meenenze, de Vad. Hist. Doch waar toe, zal
 Uwe WelEd. mogelyk denken, strekken nu deeze
 reflectien? Om Uwe WelEd., ware 't mogelyk, op
 te wekken om my, in vertrouwen, te melden,
 of de Vad. Hist. en vooral dit XIV Deel ergens
 gezondigd heeft tegen de regels der *befcheidenheid*
 of *onpartydigheid*: en vooral, of 'er iet in ver-
 haald wordt strydig met de *waarheid*. Zo van dit
 laatste bewys kan gegeven worden, durf ik Uwe
 WelEd. verzekeren, dat de onwaarheid, die alleen
 by

XXX. by gebrek van getrouwe Memorien in dit werk kan
 BRIEF. ingesloopen zyn, in een volgend Deel, wederspro-
 ken worden zal. Zo 't dan Uwe WelEd., onder
 haare gewigtiger occupatien, niet te veel moei-
 te kosten mogt, my met zulk bewys te verplig-
 ten, vertrouw ik, dat 's Lands Historie, het Ge-
 meen, en het Vaderland, welk ik weet dat Uwe
 WelEd. lief hebt, merkelyken dienst geschieden zou.
 Ik blyve, enz.

Amst. April,
 1756.

EENENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *

Wel-Edele Geftr. Heer!

Hooglyk blyf ik Uwe WelEd. verplicht, voor de
 vriendelyke en vertrouwelyke mededeeling
 van 't gene Uw WelEd., op het Subject van het XIV
 Deel der Vad. Historie, ter ooren gekomen is.
 Uwe genegene onderrigting zal my, hoop ik,
 t'eenigen tyde aanleiding geeven, om my wat
 nader, en met de vereischte voorzigtigheid te in-
 formeeren op het gene Uw WelEd. my aan de hand
 geeft. 't Verveele Uw WelEd. ondertuschen
 niet, dat ik haar melde, dat het gene byzonders
 wegens het Geldersche werk van den Heere R. P. F.
 verhaald is, steunt op *Aantekeningen* van een kun-
 dige hand, waarin geene eenzydigheid te bespeu-
 ren

ren is, en die onder een voornaam Lid der Re- XXXI.
geeringe van deeze Provincie berusten. 't Wordt BRIEF.
ook genoegzaam bevestigd, in de *Memorien van
Temple*, die, reeds in 1693, hier, vertaald uitge-
geven zyn. 't Schynt, 't is waar, wel wat vreemd,
dat Haarlem van den Raadp. verschilde; doch voegt
het een' Historieschryver wel, deeze vreemdheid,
daar toch wel meer voorbeelden van gezien zyn,
door gisfingen, weg te neemen? Moet hy niet
maar verhaalen 't gene hy in geloofwaardige Stuk-
ken gemeld vindt? En is hy wel verplicht reden
te geeven van alle zonderlinge verschynfels, die
in die Stukken voorkomen? Wat de Misfivē van
Koning William, die na des R. Ps. dood, en ten
minsten veertien jaar na 't gebeurde, moet geschree-
ven zyn, en deeze zaak betreffende, behelzen
mag; kan ik niet bevroeden, om dat ik ze nooit
gezien heb.

Kan wyders, de Haagsche Magistraat, schoon
vrienden van de Wit, zig niet omtrent de ge-
vangen poort vervoegd hebben, om te weeten wat
'er verrigt werdt, en door wie; en om, ware 't
mogelyk, nog eenige orde te stellen? Zy heeft
het, zekerlyk, niet gedaan om zig met zulk een
Schouwspel te vermaaken: doch dat wordt in de
Vad. Hist. ook niet gezeid.

Gaarne zou ik Uw WelEd. vriendelykheid beant-
woorden, met haar iet mede te deelen van 't
gene hier in 't gemeen gedagt en gesproken wordt
over de tegenwoordige Conjoncturen: doch ik zie
zelden gezelschap, en kom, behalven op de Beurs,
op

XXXI. op geene publike Plaatsen. Ik vind my, derhalve,
 BRIEF. onbekwaam, om Uw WelEd. hierin eenig plaisir te
 konnen doen. Dit alleen kan ik zeggen, dat men,
 federt de Oorlogsdeclaratie, die 't Gemeen voor
 een blyk van aggresie neemt, veelen hoort be-
 weeren, dat onze Staat altans nu niet tot secours
 verplicht is. Koopluiden en Schippers keuren ook,
 volgens gewoonte, in die Declaratie, af, dat onze
 Schepen, Contrebande goederen voerende, daarby
 voor goeden prys verklaard worden, tegen het
 VII. Artikel van het Tractaat van 1674, dat hier
 onlangs op nieuws uitgegeven is. Naar het Avis
 van Holland heb ik verscheiden Luiden gevraagd,
 die 'er my niets van konden of wilden zeggen.
 Eindelyk, ben ik evenwel geïnformeerd, dat het
 op neutraliteit omtrent de twee oorloogende Mo-
 gendheden, onverminderd de Alliantien, zou uit-
 komen. Zo dit zo zyn mogt, dan kan ik niet
 zien, dat dit Avis zo kwaad is, dat 'er de andere
 Provincien niet in zouden kunnen bewilligen.
 Neutraliteit, zo men ze veilig bewaaren kon, zou
 veele kosten spaaren: en de Alliantien, schoon
 men agt dat zy nu niet gereclameerd konnen wor-
 den, worden egter gereserveerd voor een toeko-
 menden tyd.

Doch ik ben beschroomd om UwEd. langer met
 zulke geringe reflectien op te houden, en blyf, enz.

Amst. 25 May,

1756.

T W E E.

TWEEENDERTIGSTE BRIEF.

XXXII.
BRIEF.

Aan den Heere A. CALKOEN (*).

Wel-Edele Geftr. Heer!

Ik kan naauwlyks uitdrukken met hoe veel genoegen ik ben aangedaan geweest op het ontvangen en doorlezen van uwen geëerden van 27 Aug. uit Bologne gefchreeven. Ik beken dat ik my heb durven vleijen met de hoop op een letter fchrifts van Uwe WelEds. waardige hand; maar hoe zou ik zulk een uitvoerigen, heufchen en vriendelyken Brief heb konnen verwagten? Ik dank'er Uwe WelEd. van geheeler harten voor, en ik bedien my van eenigen ledigen tyd, die my tegenwoordig overfchiet, om Uw WelEd. met deezzen andermaal voor eene wyle te onderhouden, in vertrouwen dat ik Uwe WelEd. niet zeer verveelen zal.

Lief was het my te zien, dat het reizen een geest, reeds zo zeer vervuld met regtschaper Liefde voor het Vaderland, dat Vaderland hooger doet agten, en meer doet beminnen dan te voren. Hoe veel grond geeft dit niet om te verwagten, dat het reizen nut doen zal, niet alleen aan Uwe WelEd. zelve, maar ook aan het Vaderland, welks heil immers best bevorderd wordt

door

(*) *Secretaris der Stad Amsterdam.*

XXXII. door zulken die het waarlyk hoogagten en bemin-
 BRIEF. nen. Zy, die andere Landen, andere Zeden, altoos hooger schatten dan hun Vaderland, en de Zeden hunner Medeburgeren, schynen niet zeer geschikt te zyn, om hun Vaderland, en hunnen Landsluiden dienst te doen. Immers, zullen zy zich in 't gemeen weinig laten gelegen zyn aan 't gene zy kleinagten; en niet veel zorg hebben voor iet daar zy niet veel zugt voor hebben.

Maar het toeneemen der Liefde voor het Vaderland, onder 't reizen door vreemde Gewesten, is zeer bestaanbaar met de vereischte opmerking op 't gene vermoedelyk ook hier en daar beter dan in ons Vaderland gevonden wordt. Dit zal, stel ik vast, uwe aandacht niet ontflippen. Zyn 'er geene Republyken meer in Italie, daar de Vryheid hoog gewaardeerd en vlytiglyk gehandhaafd wordt? Zo 't Venetie of Genua niet zyn, zullen 't, misfchien, het kleine Lucca, en het kleiner St. Marino nog wezen. En zo de maximes deezer Republyken al niet met nut in ons Vaderland in te voeren zyn, haare zugt tot Vryheid kan mogelyk voorbeeldelyk zyn, en die zugt leevendig houden in een borst, waar in zy reeds ontstoken is.

Ik verwonder my dat de liefde tot Geleerdheid zo algemeen en sterk is te Bologne. My staat voor, in latere Reisbeschryvingen, min breede getuigenissen desaangaande geleezen te hebben: doch misfchien is zulks, in weinige jaaren, veranderd.

Ik

Ik feliciteer Uw WelEd. met de occasie, om, XXXII. door middel van uwen Reisgenoot, den Profesfor ^{BRIEF.} Bartoli, van de Oudheden van Italie de beoogde kennis te bekomen. Wat zal 'er niet al te zien zyn in, en om het *otiosa Neapolis*, gelyk Horatius het noemt, voor iemand, die, gelyk Uw WelEd. *in otio negotiosus* zoekt te zyn. Zal *Caprea*, daar Augustus rustte, en Tiberius zo veel kwaads deedt, niet eens bezogt worden? Of zal het oud-nieuwe *Herculaneum* te veel van uwen tyd wegneemen? 't Zal my benieuwen of men daar eindelijk eenige leesbaare Manuscripten van belang vinden zal. Zo *S. Januarius* bloed van Uwe WelEd. bezigtigd wordt, zal 't u mischien gaan als Horatius, die van iet diergelyks, dat, ten zynen tyde, juist ook in 't Koningryk Napels vertoond werdt, dus zingt

————— De hinc Gnatia lymphis
Iratis extracta dedit risusque jocosque:
Dum flammâ sine thura liquescere limine sacro
Persuadere cupit: credat Judæus Apella,
Non ego —————

Lib. I. Sat. V.

'Te Rome zullen de Antiquiteiten en Zeldzaamheden van alle soort Uwe WelEd. lang een aangename bezigheid verschaffen kunnen. Doch dat 'er een Conclave te zien zal zyn, wordt onwaarschynlyker, om dat zyne Heiligheid schynt toe te neemen in gezondheid. Immers zo schryven de Nieuwspapieren. Maar sommigen van die hebben

XXXII. ons ook onlangs verteld, dat Syracusa door eene
BRIEF. aardbeëving geheel verdelgd, anderen, dat 'er
niet één huis ingestort is. Uw WelEd. zal beter
weeten, dan wy hier, wat van de waarheid zy.

De staat van den Oorlog in Duitschland zal
Uwe WelEd. ongetwyfeld bekend zyn. Nu loopen
'er sedert eenigen tyd alomme gerugten van eene
kort aanstaande Vrede. Hier hoort men niet meer
van augmentatie van troupen spreekken, daar, zo
my door een Heer van aanzien gezeid is, Haare
K. H. nu zelve tegen is. Welk een roem zou
't niet zyn voor de Republyk, en voor de Re-
geering van Amsterdam in 't byzonder, zo de
Vrede eens getroffen werdt, zonder dat de Staat
eenig deel hadt behoeven te neemen in den oor-
log! Het gaat, 't is waar, den Koopman en den
Reeder wél, schoon zy sterk blyven klaagen over
de Engelsche roveryen; doch de Fabriquen staan
byna stíl, om dat Duitschland niet trekt: en dat
de Commercie en Navigatie tamelyk floreeren, is
alleen te danken aan de heilzaame resolutie tot neu-
traliteit. Maar de Vrede zou, is te hoopen, de
Fabriquen wat doen herleeven, en de Commercie
en Navigatie over 't geheel niet doen afneemen.
Zy zou ook de inwendige rust in 't Land verzeke-
ren, die toch in oorlogstyden meer of min wan-
kelt. Vaarwel, waarde Heer! leef gezond, en reis
voorspoedig, enz.

Amst. 7 October,

1757.

DRIE-

DRIEENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere A. CALKOEN.

Wel-Edele Geftr. Heer!

O nlangs wederom de vryheid neemende om my, ten uwen huize, naar Uwe WelEds. welstand te informeeren, verftond ik, dat Uw WelEd. ordre gegeven hadt om uwe Brieven op Marfeille te adresfeeren, waar uit ik besloot, dat Uw WelEd. niet voorhadt naar Rome te keeren, en het Conclave te zien. 't Moeit my, dat 's Pausen verhuizing, die wy hier dagten, dat te vroeg geschieden zou, nog te lang agtergebleeven is, en dat Uw WelEd. dus geene gelegenheid hebben zal, om de plegtigheid der Verheffinge van eenen nieuwen Paus te zien.

De Overtogt van de Pruisfifchen en Hanoverschen over den Ryn, zo digt aan, of over, het territoir van den Staat, veroorzaakt by veelen vry wat ongerustheid. Zo de Geallieerden in 't Kleeffche met de Franschen slaags raaken, hoe ligt kan 't gebeuren, dat de eene of de andere party op onzen bodem gedreeven word! en zo dit gebeurde, hoe geredelyk zou men 'er zig van bedienen om den Staat in te wikkelen in den oorlog! Dat hier toe nog gewoeld wordt, is af te neemen uit de Pasquillen, die federt eenigen tyd in de voornaamste Steden, en ook hier, gestrooid

XXXIII. worden, en waarin de onbeschaamdheid zo ver BRIEF. gaat, dat 'er verscheide Heeren met naame in aangewezen, en als Loevesteinsch en Franschgezinden gebrandmerkt worden, met een wensch, dat ze allen uit de Regeering mogen worden gezet.

Wat ondertusfchen de beweeging aan den Ryn betreft, anderen denken, dat de Franschen by Wezel sterk genoeg zyn, om de Geallieerden wederom over den Stroom te rug te jaagen, of dien zelve te pasfeeren, en dus eene diverfie te maaken. Vast gaat het, dat de beide Legers niet lang in 't Kleeffche campeeren kunnen.

Ondertusfchen nadert Uw WelEd. het Vaderland in kommerlyker omftandigheden dan het was toen Uwe WelEd. het voorleden jaar verliet. Doch de Hemelfche Voorzienigheid kan deeze donkere wolken ras doen verdwynen.

Op den raad van Heeren, voor welken ik billyke hoogagting hebben moet, heb ik een *Kort Begrip van 's Lands Historie*, ten dienfte der Jeugd in de Schoolen en Huisgezinnen, by vraagen en antwoorden, ontworpen, 't welk nu gedrukt wordt. Ik hoop dat de jonge Heer, Uwe WelEd. Zoon, 'er in tyd en wyle, eenig nut en vermaak uit zal kunnen trekken.

Gisteren werdt my gezegd, dat Uw WelEd. binnen twee maanden t'huis verwagt werdt. Evenwel heb ik niet kunnen nalaaten, deezen, van hoe geringen inhoud ook, te laaten afgaan, om Uwe WelEd. te verzekeren van myne aanhoudende wenschen naar uwe behouden overkomst, na dat Uwe

Wel-

WelEd. zyne redelyke begeerte, om Landen en XXXIII.
Luiden te leeren kennen, zal voldaan hebben; en BRIEF.
om my te gelyk met de opregtste hoogagting te
ondertekenen, enz.

Amst. 8 Juny,
1758.

VIERENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere G. MEERMAN (*).

Wel-Edele Geftr. Heer!

Met schuldige erkentenis herinner ik mij de
M heuschheid, waarmede Uw WelEd. mij
deezen Zomer tot uwent ontving, en my een
schat van raare Editien vertoonde, die hier te Lan-
de mogelyk weinig wedergade heeft.

Ook is my dikwils in de gedagten geweest dat
Uw WelEd. my toen vermaande om het geringe,
dat ik by het examineeren en collationneeren van
twee of drie drukken van den *Spiegel onzer Behoude-
nise* aangetekend had, aan Uwe WelEd. mede te
deelen: doch myne aantekeningen naarziende, vond
ik ze van zo weinig belang, dat ik waarlyk be-
schroomd was om ze onder uwe keurige oogen te
brengen: nu ik egter op nieuws van Uwentwege
daar toe aangeziet word door den Hr. Burgvliet,
heb

(*) Raad en Pensionaris der Stad Rotterdam.

XXXIV. heb ik niet onwillig willen fchynen om aan Uwe BRIEF. WelEd. begeerte te voldoen, hoe weinig alles, wat ik zeggen kan, ook om 't lyf hebbe.

In 't jaar 1740, kreeg ik drie exemplaaren van den *Spiegel* in handen. Twee derzelve, waar van het eene *defect* was, waren dezelfde editie. Het derde was de Kuilenburgsche editie van 1483 van *Johan Veldener*.

Het beste, of compleetste exemplaar van de twee behoorde toen aan den Heer Aalst van der Hoolck de Bruyn, Hoofdofficier van Haarlem, die 't, zo my berigt werdt, gevonden hadt in een mand met oude papieren, gekomen uit den boedel van den Heer de Vries, Burgemeester van Amsterdam.

Men zeide my, dat het een eerste Druk van den *Spiegel* was: en myn voornaam oogmerk was dit te onderzoeken. Ik onderstelde dat *Scriverius* in den *Laurenkrans* van den eersten Druk sprak: ten minsten van één der eersten, en daarom besloot ik myn exemplaar te vergelyken met het gene hy van het zyne zegt.

De gedaante, platen, druk-inkt, bleeker in de platen dan in 't werk, van myn exemplaar, kwamen volkomen met zyne beschryving van het zyne overeen.

Myn exemplaar hadt geene scheitekens behalven een . (punt) hier en daar aan 't einde van een volzin. 't Hadt wyders geene *folien*, geene *custodes*, geene *signaturen*, geen titel, geen naam van fchryver noch drukker, noch plaats daar 't gedrukt was.

De

De letters waren meest allen elk afzonderlyk, **XXXIV,**
 en sommigen twee aan elkanderen, gegooten. **BRIEF.**

De druk was allenthalve ruw en slegt. De Prologhe en 't Werk begonden met een slegten rooden kapitaal letter. De regels stonden hobbelig, en de gesneeden letters onder de platen nog slegter dan de drukletters. De regels eindigden niet altyd met syllaben: maar in Cap. I. stont, by voorbeeld, op 't einde van een regel *alle* en in 't begin van den volgenden *en* dat is *alleen*: ook *ni* en *et* dat is *niet*.

't Boek was, in klein folio, aan een zyde bedrukt. Twee bladen lagen in malkanderen met de bedrukte zyden tegen een: zo dat de witte zyden op elkanderen geplakt konden worden, 't welk egter niet bleek gedaan te zyn geweest. De Prologhe en de inhoud der Kapittelen van 't Werk waren op doorgaande regels, maar 't Werk zelf in twee kolommen gedrukt. De snee der Platen was diep, en scheen wel op tin gedaan te zyn.

Doch dit exemplaar vergelykende met het gene Scriverius uit het zyne aanhaalt, bevond ik terstond dat het dezelfde Druk niet was. Zie hier eenige *variantes* van de eerste regels der *Prologhe*.

Ik las	reg. 1	leren	Scriverius	lerē
—	3	totter	————	tott'
—	—	leringhe	————	lerīge
—	5	v'gaderen	————	v'gaderē
—	6	leringhe	————	lerīge
—	—	en	————	ē

XXXIV.	Ik las <i>reg. 6</i> ontfanghē sellen <i>Scriverius</i> of fange sellē		
BRIEF.	— 7 nutter	————	nutt'
	— 9 eyghē	————	eigē
	— — moghen	————	mogē
	— 11 dat is	————	dz is

Ik fla nog verscheiden *variantes* over die in deeze weinige regels voorkomen.

't Bleek derhalven klaar dat de Drukken onderscheiden waren; maar welke is de oudste van de twee? Ik gis die van Scriverius. 1. Om dat de spelling met *gh*, die in het Exemplaar, door my onderzocht, voorkomt, zo ik my niet bedriege, jonger is dan die met de enkele *g*, welke in 't Exemplaar van Scriverius gevolgd wordt. 2. Om dat myn Exemplaar meer drukfouten hadt dan dat van Scriverius, zo ver zulks uit het klein gedeelte, welk hy 'er van uitgegeven heeft, is af te nemen. En drukfouten zyn een gemeen gebrek van tweede of volgende drukken. Ik las *reg. 10* wesen *voor* weten. *Reg. 6* dat gheen dat gheen dinc *voor* dat gheen dinc. *Reg. 16* te *voor* dit. *Reg. 23* niet wtgefet *voor* wtgefet enz. 3. En voornaamlyk, om dat Scriverius Exemplaar veel meer verkortingen heeft, dan het andere.

De ruwheid van den *Spiegel*, door my bekeken, zou my egter doen denken dat hy niet lange na den eersten in de weerd gekomen was, indien de bevinding niet geleerd hadt, dat ook oude Drukken lang naderhand nagemaakt zyn geworden, 't welk Uwe WelEd. beter dan my bekend

kend is. Ik las onlangs nog met verontwaardiging XXXIV. in het *Journal des Sçavans* van May dezes jaars, BRIEF. dat men de *Decamerone di Bocaccio* van 1527, en den ouden *Servetus de Trinitatis erroribus*, hadt nagemaakt. En ik dagt toen, wie weet of 'er ook geene *Spiegels onzer Behoudenisse* voor oude en origineele gaan, die maar jonge en flegte namaakfels zyn? Doch hoe goed is 't, dat keurige oogen, gelyk die van Uwe WelEd., dit bedrog weeten te ontdekken!

Wegens den Druk van 1483 zal ik niets zeggen, dan dat ik daar in III. Capittelen meer vindt dan in den voorgeselden. Ook heeft deeze Druk *signaturen*, en is veel beter uitgevoerd.

Zie daar het weinige, dat ik over deeze Editien van den Spiegel hebbe aangetekend. Ik verlang zeer dat Uw WelEd. zyne gedagten over de vinding der Drukconst, en de oudste Drukken, eens aan de geleerde waereld zal gelieven mede te deelen.

Zo die Konst te Haarlem gevonden is, heeft zy 'er niet lang gebloed. Immers Dirk Volkertz Koornhart vindt, gelyk Uwe WelEd. bekend is, in zynen tyd, geen eene Drukkery te Haarlem. Men zou ook zeggen, dat het Drukken hier te Lande nog in de zestiende eeuw zeer ongemeen moet geweest zyn, om dat Viglius Zuichemus ab Aytta goedgevonden heeft het, in 't jaar 1534, nog zo omstandig in een Brief aan zynen Frieschen Vriend Wyarda te beschryven, (Vide *Anal. Belg.* Tom. II. P. I. p. 156.) Doch ik vrees Uwe Wel-
Ed.

XXXIV. Ed. reeds te lang te hebben opgehouden. Ik breek BRIEF. dan af, en teken my met verschuldigde hoogagting, enz.

Amst. 11 October,
1757.

VYFENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Sedert eenige dagen my alhier opgehouden hebbende, is my toegesonden UEds. geëerde en zeer aangename Misfive. En ik ben ten uyerste verplicht voor 't gecommuniceerde nopens de verschillentheid der twee Editien van 't Spiegel onser Behoudenisfe. En ik ben 't volkomentlyk met UEd. eens, nopens de outheid van de eene boven den anderen. Dog ik meene te kunnen bewysen, dat 't Latynsche *Speculum* ouder is dan een van beyde der Duytschen. 't Blykt onder anderen uyt de Latynsche spreukjes, dewelken onder de houtfneêplaten in 't Latyn gevonden worden, en meede gegraveert zyn. Immers, byaldien die platen eerst geappropriert waren geweest voor uwe Nederduytsche Editie, souden die spreukjes, zo wel als de daer onder gedrukte text, in onse moedertale geconcipieert zyn geweest. Dog de prætenfe fustenuue van de vinding der Drukconst door Laur. Coster begint hoe langer hoe meerder zyn credit

te

te verliezen. En al 't geen ons Seitz daer van ver- XXXV.
 telt, en in de Vaderl. Hist. overgenomen is, zyn BRIEF.
 loutere suppositien, en de Chronologie wegens
 Costers vindingen en onderneemingen is een Ro-
 manesque vinding, daer ik 'er eene vry wat waer-
 schynelyker ter eere van Guttenberg kan tegen-
 overstellen. Immers, zoo als ik my herinnere UEd.
 mondeling geïnformeert te hebben, 't is wel niet
 tot een formeele demonstratie, maer tot zeer plau-
 sible argumenten te brengen, dat de gedrukte text
 in 't Spiegel van veel later datum is, als de pla-
 ten, en mischien lang na 1470 gedrukt, 't geen
 niet te verwonderen is, dewyl dieselfde platen
 nog gebruykt zyn in de Cuyleburgsche Druk van
 1483. Zoo dat, indien 'er al ietwes van aen Cos-
 ter toekomt, zyn 't alleen de platen, en zulks,
 zoo men al toegeeventheid gebruyken wil, heeft
 Costers inventie daer in bestaen, dat hy letters
 in hout of andere stoffe heeft weeten te gravee-
 ren. Maer dit scheelt immers dag en nagt van
 drucken met mobile Letters. Ook zyn alle de
 andere bekende Stucken, behalven 't Spiegel, een-
 voudige houtfnee Platen met daer in gegraveerde
 Letters, die 't nog te bewyzen zoude staen, dat
 van Costers maeksel waren. Hoe zoude ook Fust,
 (die 't van Guttenberg geleerd heeft) zoo onbe-
 schaemd zyn geweest, dat hy in alle zyne Wer-
 ken, sedert 1457 uitgegeeven, gesteld zoude heb-
 ben, dat de Drukconst in *Duytschland* was uit-
 gevonden. En zoude dan, als de zaek anders ge-
 leegen was, niet de eene of andere Hollandsche
 Druk-

XXXV. Drukker of Chronyfschryver zulks tegengepro-
 BRIEF. ken hebben? Maer neen. De Hollandsche Divi-
 fie Chronyk, zelfs in de eerste Editie van 1517,
 brengt de uitvinding der Drukkonst niet onder 't
 Hoofddeel der inlandfche, maer der uitlandsche
 zaeken. Dog ik verbeelde my dat de zaek genoeg-
 zaem uitgemaekt is, en de lauerkrans van 't hoofd
 van Coster moet worden afgetrokken: federt dat
 de Heer Profesfor Schöpflin in de Archiven van
 Straetsburg gevonden heeft authentique Processtuk-
 ken, waer uit blykt (zoo als zyn Ed. my over
 14 dagen gefchreeven heeft,) dat Guttenberg reeds
 de Drukkonst had uitgevonden A°. 1436 te Straets-
 burg. Zoo Coster nu al eens met mobile lette-
 ren gedrukt mogte hebben (waer van nog tittel
 nog jota blyk is) zoo bewyze men ons, dat hy
 zulks geëxerceert hebbe voor A°. 1436. Want by-
 aldien 't daer na geschied is, al hadde hy 't dan
 niet gedaen door raporten, dog uit eigene vin-
 ding, zoo is en blyft Guttenberg echter de eerste
 vinder. Deeze Processtukken zullen door deezen
 doorgeleerden Profesfor worden in 't ligtgegeeven,
 na 't afdrukken van 't 2de Deel zyner *Alfatia illus-*
trata, 't geen binnen een jaar weezen zal. En ik
 moet zoo lange met myn Specimen wagten, voor
 eerst om daer ligt uit te fcheppen, en ten anderen
 om dat ik nog zeer veele informatien wachte, en
 ik hebbe hoop, om 17 gedrukte Werken van Fust
 en Schoiffer te bekomen; van welk recueil geen
 weergae is, nog in de Paryfche, nog Weensche, Va-
 ticaensche of andere Bibliothecquen, die moge-
 lyk

Iyk ook al eenig ligt zullen geeven. Alzoo ik ver- XXXV.
 fcheide observatien moet doen nopens de Drukken BRIEF.
 van Fust, daer zeker Veers van Schoiffer, staen-
 de agter de *Institutiones Justiniani* van 1468, aen-
 leiding toe geeft. In 't kort, ik hoope verscheide
 nieuwe observatien te zullen kunnen mededeelen,
 en een lyst van 41 of 42 Stukken, by Fust en
 Schoiffer gedrukt, daer pas de helft van aen Mait-
 taire, Marchand enz. bekend is geweest. Tot dit
 alles behoort tyd, en meerder moeite als men denkt,
 dog als my iets voorkomt, laete ik ondertusfchen
 niet na 't te noteeren. Verzoeke excufe, dat ik
 UEd. zoo lange in deszelfs gewigtige beezigheden
 gestoort hebbe, dog ik weete, dat UEd. zig ook
 fomtyds in diergelyke speculation delasfeert. En
 hebbe wyders de eere my met veel achting te noe-
 men, enz.

Hage 12 October,
 1757.

G. MEERMAN.

ZESENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *.

Wel-Edele Heer!

Schoon ik my zeer in Uwe WelEd. gehouden
 rekene, om dat het haar wel gelieft heeft,
 zig te vernederen om my een gedeelte haarer ge-
 dagten over de Vaderl. Historie mede te deelen;
 en

XXXVI. en ik daarom , uit erkentenis , gaarne myn oorbRIEF. deel , over den voornaamen inhoud van het waarlyk *zonderling* Werk van den Heer Idsinga , onbewimpeld voor Uwe WelEd. zou openleggen , vind ik my egter , by gebrek van volkomene kennisfe van den ouden en laateren ftaat van Groningens Regeeringe , daar toe zeer onbekwaam . Ik heb ook het ongemeene Werk , tot nog toe , niet meer dan doorbladerd , en hier en daar gelezen . En of ik vooreerst wel lust krygen zal , om zulk een een langdraadig en duister opstel van vooren tot agteren te befteudeeren , is my zeer twyfelagtig . De ruiteryke wyze , waarop groote mannen daarin behandeld worden , zonder dat my nog bewys voorgekomen is , dat zy zulk eene behandeling verdienden , moedigt my ook weinig aan . Zwetters , en fmaaders van anderer arbeid zyn de luiden niet , daar doorgaands meest van te leeren is . Uwe Stad en Burgery , die , buiten eenige reden , onheusch en onbefcheiden behandeld worden , hebben ook geen ftof om zig van den fchryftrant dezes Mans zeer te bedanken . Gaarne beken ik , egter , tot hiertoe , met den Heer Idsinga , in den waan geweest te zyn , dat 'er op Groningens Vryheid , (uwe heuschheid belge zig niet , dat ik my dus vry uitdrukke ,) dat is , onafhankelykheid , in de middeleeuwe , niet veel te roemen valt ; hebbende ik my altoos verbeeld , dat de Stad , met haar vermogen , ook haare Vryheden en Voorregten heeft zien toeneemen , even als de Hollandfche Steden meer Privilegien verkreegen hebben , naar ge-

gelang dat zy, in magt toegenómen zynde, den XXXVI.
 Graaven meer onverpligte dienften deeden. Doch BRIEF.
 ik zie niet, waarom men dit den Burgeren van
 Groningen niet, in zediger ftyl en met befchaaf-
 der uitdrukkingen, zou hebben kunnen zeggen,
 dan uw *Raadsheer in den Hove Provinciaal* goed-
 gevonden heeft.

Maar zyn voornaam oogmerk daar latende,
 ziet men klaarlyk, dat zyn by-oogmerk, (of moet
 ik dit zyn voornaam oogmerk noemen?) is de een-
 hoofdige Regeering aan te pryzen. Doch dit doet
 zyn Ed. zo duister en bewimpeld, dat men dik-
 wils niet weet, wat hy leeren wil. Zeg my eens,
 zeer geagte Heer, of de Heer Idsinga leert, dat,
 in de tegenwoordige constitutie, de Stadhouder
 begreepen moet worden te ftaan boven, of on-
 der, of gelyk met de Staaten? Ik vraag niet,
 welke van deeze drie ftellingen waar zy; maar wat
 Idsinga daarvan leert. Ik meen, in zyn Werk, zo
 wel als onlangs in een Boekje van den tyd, gele-
 zen te hebben, dat de Souverainiteit, na 't af-
 zweeren van Filips, aan 't Volk vervallen, en door
 't Volk aan de Staaten en den Stadhouder opge-
 draagen is. Hier fchynt hy de Staaten en den Stad-
 houder gelyk te ftellen. Maar, om dat hy de Staa-
 ten, doorgaands, zo niet altoos, voor den Stad-
 houder noemt, zou men hier uit wederom giften,
 dat hy eenige foort van meerderheid, ten minften,
 onderftelde in de Staaten. Doch doet zyn Ed. dit;
 waarom beduidt hy ons dan (p. 59) dat het gezag
 des Stadhouders zig, zelfs ten tyde der Graaven,

XXXVI. *boven alle anderen* uitstreckte? Waarom noemt hy BRIEF. dit *eene aanmerking van de gewichtigste gevolgen?* Waarom wil hy HOORT, die zig *onderdaan* des Stadhouders noemde, (p. 95) schynen te verdedigen? Waarom leert hy (p. 51) dat de titel van Koning, Hertog, Graaf, Stadhouder, geen onderfcheid stelt in de magt, die een Prins heeft over zyn Volk, en (p. 55) dat zy, die eerst *Misfi* waren, naderhand *Landsheeren* geworden zyn? Schynt dit alles niet te strekken om den Leezer te doen denken, dat hy den Stadhouder stelt boven de Staaten? Maar zo hy dit doet; waarom spreekt hy niet uit de borst? waarom zegt hy niet duidelyk, wat hy meent? Doch misfchien zal dit, zo wel als veele andere opgezette deelen van zyne webbe, hierna afgesponnen worden.

't Werk is, wyders, vol van uitleggingen, die duisterder zyn dan de Tekst. Wat zal deeze Heer de Unie fraai commentarieeren, wanneer hy 't zo doet, als hy de woorden *voor zo lang de oorlog duurde*, in de Opdragt der Hooge Overheid aan Prinse Willem (p. 337) verklaard, of liever verduisterd heeft! Wat deelt hy ons, by gelegenheid, ook mooie vertellingkjes mede! gelyk *Alva's* galanterie (p. 182), en Jonker *Sisfinga's* dronk (p. 301.) 't Sprookje van den Gouden Wagen (p. 37), en de legenden van Engelbrecht van Nasfau van de korven met Geld, en van het Zoethout en de Kaneel, in plaats van brandhout gebruikt (p. 38), zouden ook, dunkt my, beter figuur maaken in *Fortunatus borze en zynen wenschhoed*, dan in een def.

deftig Regtsgeleerd Werk. En nogtans wordt het **XXXVI.**
van Goor wel duidelyk op zyn brood gegeven, dat **BRIEF.**
 hy de twee laafte fraaije vertellingen, in zyne
Historie van Breda, heeft overgeflaagen.

En is 't dan wel vreemd, dat de Schryver der
Aanm. over Gundling, wegens eenen, myns oor-
 deels, verſchoonlyken misflag (p. 26), jammer-
 lyk verbotmuild wordt; en dat men 'er uit be-
 fluit, dat hy *nooit een eenigst ſtuk, waarop onze*
Staats Vryheid rust, kan gelezen hebben? Maar zou
 de Heer Idſinga wel willen, dat men zulke gevol-
 gen trok uit zyne misflagen? Als men, by voor-
 beeld, by hem (p. 330) leest, dat Alva de Staa-
 ten, in 't jaar 1572, te Dordrecht beſchreef, daar
 men weet, dat zy in den Haage beſchreeven zyn,
 ſchoon de omgekeerde Steden te Dordrecht byeen-
 kwamen; moet men dan zeggen, dat hy *nooit een*
eenigst ſtuk van de Historie dier tyden *kan gelezen*
hebben? Als men hem (p. 343) hoort zeggen, dat
 Barneveld helde om de Souverainiteit van 't Land
 aan Frankryk te brengen, moet men dan beſlui-
 ten, dat hy zelfs de Sententie van dien ongeluk-
 kigen Staatsdienaar, waarin hem niets diergelyks
 te laſt gelegd wordt, *nooit kan gelezen hebben?*

Nog eene aanmerking valt my in. De Heer Id-
 ſinga, die de oude Nederlaudiſche Vorſten in 't al-
 gemeen zeer hoog verheft; ſpreekt egter, met de
 meeste agting, van *Floris den V*, *Filips den Goe-*
den, en *Karel den V*. Hier van kon ik, in 't eerst,
 de reden niet bevroeden: doch bedenkende, dat,
 onder en door deeze Vorſten, Geregtshoven op-

XXXVI. geregt zyn, giste ik, dat dit misfchien de reder
 BRIEF. geweest is, waarom zy van deezen *Raadsheer* zo
 hoog boven anderen gepreezen worden. Immers
 op bl. 25 blykt reeds, dat Filips hierom zeer van
 hem geroemd wordt.

Zie daar, Myn Heer, myne gedagten over dit
 nieuwe Werk onbewimpeld voor Uwe WelEd.
 opengelegd, en blyf met waare hoogagtinge, enz.

Amft. 14 October,
 1758.

ZEVENENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Om aan Uwe WelEds. begeerte, naar myn ver-
 mogen ten minften eenigszins te voldoen,
 zal ik hier beknoptelyk byeenvoegen 't gene ik
 my, aangaande de wyze waarop de bekwaamfte bui-
 tenlandfche Ministers van den Staat gewoon zyn
 hunne aantekeningen en verbaalen te formeeren,
 heb konnen te binnen brengen.

De Misfiven, die van tyd tot tyd gefchreeven
 worden, en die apparentelyk in de tegenwoordige
 deputatie aan haare Hoog. Mog., aan haare Ed.
 Gr. Mogende, en aan Burgemeesteren van Amfter-
 dam, *mutatis mutandis*, gerigt zullen moeten zyn,
 zonder te fpreken van de fecrette Misfiven, die
 aan den Griffier en Raadpensionaris gerigt worden;
 dee-

deeze Misfiven zyn van een uitsteekenden dienst, XXXVII. om daar uit een verbaal te formeeren: en fom-BRIEF. mige Ambassadeurs hebben zig vergenoegd met de minuten van die Misfiven, in de plaats van een verbaal, over te leveren: 't welk ik egter geloof dat zeldzaam gebeurd is.

Doch behalven van de Misfiven, hebben de meesten veel behulp gehad van een Journaal, waarin zy van dag tot dag aantekenden 't gene hun merkwaardigs voorkwam: op de breede *marge* van zulk een Journaal nota maakende van de Misfiven waarin zy 't voorgevallene gerelateerd hadden, en van de Resolutien, Memorien en andere Stukken, die zy ontvangen, of overgegeven hebben, en die best in een of meer Portefeuilles naar orde van den tyd bewaard, en door letters en numero's onderscheiden worden.

't Kan niet ondienstig zyn, behalven dit Journaal, nog een particulier Journaal te houden, waarin men zekere *particularia* en *secretissima* aantekent, die dikwils niemant onder de oogen komen, dan na het overlyden van den opsteller. Zulk een Journaal heeft de Ambassadeur Witsen gehouden van zyn gezantschap in Engeland, in 't jaar 1689.

't Spreekt van zelf, dat het best is zulke Journaalen niet in gebonden boeken, maar op losse bladen te schryven.

De meeste verbaalen, die ik gezien heb, zyn opgesteld geweest overeenkomstig met de Misfiven, die aan de hooge Vergaderingen geadres-

XXXVII. feerd, en derhalven onder de Leden dier Vergaderingen gemeen, geweest zyn.

In genoegzaam alle die verbaalen wordt de orde van tyd alleenlyk gevolgd, en zy zyn dus aan te merken als eene Historie van 't gene gedurende het Gezantschap gehandeld is, zo verre het eenige relatie heeft tot de commissie der Gezanten. Doch ik heb ook een verbaal gezien van een zeer geagt Ambassadeur, die nog leeft, waarin niet de orde van den tyd gevolgd, maar de zaaken onder zekere Hoofden gebragt waren, en alles wat omtrent elke zaak voorgevallen was agtereen werdt afgehandeld. Ik heb deeze methode in dit verbaal zeer geadmireerd, schoon men ze mischien in deeze deputatie, daar 't maar op weinige hoofdzaken schynt te zullen aankomen, niet zal behoeven te volgen.

Zie daar, Myn Heer, wat ik heb kunnen bedenken. 't Is gering, ik beken het. Men mag 'er van zeggen 't gene iemant der Ouden by eene andere gelegenheid zeide, dat het geschreeven is *non ut aliquid diceretur, sed ne taceretur*. Ik vond my inderdaad verplicht om te toonen dat ik op Uwe WelEds. vraag niet zwygen wilde, hoe weinig ik ook wist te zeggen. Neem dan den wil voor de daad, en geloof dat ik met de opregtste hoogagtinge ben, enz.

Amst., 12 Maart,

1759.

A G T.

AGTENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

UwEd. weet reeds, dat ik bezig ben met een *Naleezing over de oorsprong van ons Rym*. Ik zou daar in gaarn beweerden, dat wy 't *Rym* niet schuldig zyn aan de Franschen. De Duitſche Otfridus is veel ouder, dan de Troubadours, die *le Dictionnaire de Trevoux* op 't midden der XIIde Eeuw plaatst. Op die wyze is ten minsten onze Melis Stoke (want Kolyn houdt UwEd. niet voor echt,) even oud. Ook heeft Melis Stoke reeds een *trant*, die eerst drie Eeuwen daar na (zie Boileau, *Art. Poët.* I. 117.) door Villon in Vrankryk is gebragt, en zelfs nog zeer gebrekkelyk, zynde eerst naderhand door Malherbe voltooid. 't Zelfde is met de Tooneelstukken. De Schryvers van *l'Histoire du Theatre François*, stellen in de Voorreden, den oorsprong van 't Fransch Tooneel op 1402, en toen hebben wy onze Rederykers ook gehad. Ik weet niet, hoe oud de stukken zyn, die wy van hun hebben: doch zy kunnen ten minsten niet slechter zyn dan de *Mystères*. Toen ook Hooft en Vondel hun Treurspelen gemaakt hebben, geloof ik niet, dat de Franschen zo goede hadden. En was 'er ten tyde van Antonides een Fransch Heldendicht, dat haalen kon by den

XXXVIII. Yftroom? 't Was de pyne waard een Parallel te BRIEF. maaken van Fransche en Hollandsche Dichters, elk op zyn jaar. Doch ik heb hier daar toe de boeken niet, en ken hier ook niemand, die my daarin de hand kan bieden. Ik neem dus de vryheid my te adresfeeren aan den Nederlandschen Livius, en ik doe dit met te meer gemoedigheid, om dat het de eer van ons Vaderland raakt.

Dewyl de *Naleezing* reeds genoegzaam gereed legt, zal UEd. my zeer verpligten met een spoedig antwoord. Ik zal zulks in 't Werk zelf niet ontveinfen, en UEd. zeer geobligeert zyn. Gelieft onderwyl zonder complimenten verzekerd te zyn van de waare en gedistingueerde hoogagting, waar mede ik de eere heb te zyn, enz.

Hamburg, 4 Dec.

1761.

J. J. MAURICIUS.

NEGENENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere J. J. MAURICIUS (*).

Wel-Edele Geftr. Heer!

Uwe WelEd. zeer geëerde, van den 4 deezer, zou eerder beantwoord geweest zyn, ware ik niet belet geworden, door de bezigheden van myn beroep, die, tegen 't einde van 't jaar, altoos menigvuldiger plagten te zyn, en my nog de

(*) Resident van haare Hoog Mogende, te Hamburg.

de handen vol werks-geeven. Nu een uurtje kon- XXXIX.
nende uitbreeken, meld ik kortelyk dat ik, met BRIEF.
Uwe WelEd., van gedagten ben, dat wy het Rym
niet verschuldigd zyn aan de Franschen, zo men,
door *Franschen*, verstaat zulken, die byna die
Taal schreeven, welke men tegenwoordig de *Fran-*
sche noemt. Doch het *Frank-Duitsch* Rym is ze-
kerlyk ouder, dan my eenig Nederlandsch of Hol-
landsch Digter bekend is, en veelligt is dit Frank-
Duitsch de aloude Landtaal van ons Vaderland ge-
weest. Uwe WelEd. heeft, vermoed ik, reeds
kennis aan de *Zegezang* der negende Eeuwe, in
zulk rym geschreeven. *Beatus Rhenanus*, die ten
tyde van Keizer Karel den V bloeide, is, zo ik
my niet bedriege, de eerste, die gewaagd heeft
van een Evangelie in zulk rym, welk hy zegt,
zeshonderd jaaren voor zynen tyd, geschreeven
te zyn. De taal van hetzelfde was het Frankisch
van dien tyd, gelyk in den aanvang blykt:

Nu wil ich scriban vnser heil

Euangeliono deil

So wiet nu hiar bigunnen

In FRANKISGA zungun.

Van dit Rym, dat veel meer naar ons Neder-
landsch zweemt, dan naar het Fransch, zo als
men 't, sedert eenige Eeuwen, gesproken heeft,
schynen onze oudste Rymers de konst, zo 't ee-
ne konst heeten mogt, geleerd te hebben. Melis
Stoke, de oudste Hollandsche Rymer, dien ik
ken, bloeide onder Floris den V, dat is, over 't

XXXIX. midden der dertiende Eeuwe, (Uwe WelEd. BRIEF. fchryft, by verzinning, zo 't fchynt, twaalfde Eeuwe). Doch toen hadt men, al omtrent honderd jaaren, Rymers gehad in 't *modern* Fransch, gelyk onder anderen uit *Pasquier, Recherches de la France*, Livr. VII. Chap. III, te zien is. Zy fchynen 't rymen geleerd te hebben van *Leonius* of *Leoninus*, die 't, te Parys, in 't Latyn, begonnen hadt, omtrent den jaare 1150. (Zie *Pasquier*, Livr. VII. Chap. II.) En veelligt zyn ze 'er te eerder toe gekomen, om dat de Gedigten van dien tyd veel gezongen werden; en om dat men oordeelde, de welluidendheid, in dezelve, beter te kunnen bewaaren, wanneer men, in 't flot van twee of meer regels, dezelfde klanken deedt hooren.

Maar hoe konfteloos waren deeze Fransche Rymen! Onze Hollandschen waren ook ver van fraai. De Rederykers zelve waren bloote rymers, en gaven genoegzaam geen agt op zang of maat. Ik twyfel, ondertusfchen, of Uwe WelEd. dezelve niet te vroeg ftelt. Uit de *Memoires van Olivier de la Marche* blykt wel, dat ze 'er, ten tyde van Filips van Bourgondie, dat is, omtrent 1440 waren. Doch de Tooneelftukken of Kamerfpelen van deeze Rederykers waren in 't Fransch opgesteld. De Hollandsche Rederykers fchynen laater opgekomen te zyn. Te Amsterdam, vind ik ze niet, voor omtrent 1518.

Tot het maaken van een *Parallel* van onze Digtters en de Franschen, waar toe Uwe WelEd. my

noodigt, vind ik my inderdaad onbekwaam; zo, XXXIX.
om dat ik niet veel kennis heb aan de nieuwen, BRIEF.
die na Vondel gekomen zyn, als om dat ik
vrees, dat die Parallel, indien ik ze maaken moest,
niet zeer tot eer van onze Natie zou uitvallen.
De Treurspelen van Vondel zyn geleerd, grootsch,
zielroerend. Maar zyn die van *Corneille* niet ge-
schikter? Vondels Joannes is een regtschaapen
Heldendigt. Maar waar zyn meer zulke Neder-
landsche Heldendigters? Heeft men zig niet al,
sedert honderd jaaren, gegeven aan 't vertaalen
van Treurspelen en Heldendigten, en verzuimd
zyn eigen talent aan te kweeken? Wat Hollandsch
Hekeldigter heeft by Boileau kunnen haalen? Kort-
om, ik ben in dien waan, dat regt goede Digters
onder ons altoos zeer schaars geweest zyn, en dat
derzelver getal veel te gering is, om tegen de
Franschen te kunnen opgewoogen worden.

Uwe WelEd. ziet, uit deeze ronde opening van
't gene ik, in dit opzigt, denke, hoe weinig ik
in staat ben, om aan Uwe WelEds. prysfelyk oog-
merk te voldoen, schoon het my niet ontbreekt
aan zugt om mynen Landsluiden hunnen lof te
geeven, daar ik met waarheid kan. Ik verdien
derhalven in geen deele dat Uwe WelEd. eenige
loffelyke melding van my maaken zou, in uw Werk,
waar naar hier zeer verlangd wordt. En ik twyfel
niet, of de Heer Huydecoper, die zo veel toege-
bragt heeft tot opbouwing van onze Taal- en Digt-
kunde, zal Uwe WelEd. aanmerkingen aan de hand
kon-

XXXIX. kunnen geeven, die veel beter aan Uwe WelEds.
BRIEF. oogmerk zullen kunnen voldoen.

Ondertusfchen agt ik my zeer aan Uwe WelEd.
verplicht voor de gunstige gedagten, die Uwe Wel-
Ed. van my betuigt te hebben, en teken my met
ongeveinsde estime, enz.

Amst. 19 December,
1761.

VEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere J. J. MAURICIUS.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Om naar myn gering vermogen, en de tegen-
woordige ongelegenheid des tyds, die my
belet zo veel gebruik van myn boekvertrckje te
maaken als wel vereischt werdt, aan Uwe WelEd.
Geftr. begeerte te voldoen, zal ik kortelyk ter
nederstellen, wat my, omtrent den tyd, wanneer
de Fransche Spreekwyzen en Woorden in onze
Taal, en byzonderlyk aan 't Hof der Graaven,
in de mode geraakt zyn, is voorgekomen.

De oudste Stedelyke Keuren en Privilegien der
dertiende Eeuwe waren of Latyn of zuiver Duitsch,
zonder met Fransche bastaard-woorden vermengd
te zyn. Maar geduurende de kindschheid en min-
derjaarigheid van Floris den V, begon de vermen-
ging onzer taale met de Fransche reeds door te
dringen. Vrouw Aleid, zyne Moei en Voogdes,
was Graavin van Henegouwen, daar men Fransch
sprak.

spak. Zy deedt, gelyk Melis Stoke (bl. 96 der XL. Uitgaave van Alkemade) spreekt, het kind BRIEF.

ter scolen gaen

WALSCH ende DIETSCH leren wel.

Melis zelf, die veertig jaaren laater schreef, gebruikt reeds nu en dan een basterd-woord. Toen het Huis van Henegouwen, in 't jaar 1299, aan de regeering kwam, werdt dit gebruik van tyd tot tyd algemeener. De woorden *Privilegien* en *Gratien* namen de plaats in van de woorden *Handvesten*, *Regten*, *Vryheden*. Doch de verbastering nam geweldiglyk toe zodra Filips van Bourgondie de regeering van Holland aanvaard hadt, en vooral na de opregting of hervorming van den Raad of het Hof van Holland in den Haage; *ordonneeren*, *arresteeren*, *hanteeren*, *deliberatie*, *gedeputeerden*, en duizend diergelyke woorden overstroonden de taal in de plaats van *lasten*, *bezetten*, *bedryven*, *raade*, *boden of zendeboden* enz. De Amptenaars, veeltys vreemden, konden de zaaken, van welken zy spreken of schryven moesten, niet, of naauwlyks doen verstaan in de Landtaal, om dat zy gewoon waren hunne denkbeelden, in 't Fransch, uit te drukken. De Regtspleeging, die gehecllyk naar de Fransche leest geschoeid werdt, nam meer bastaard-woorden aan, dan eenige andere weeten-schap of bedryf. De taal van 't Hof drong eindelyk meer en meer door in de Steden, doch minst in zulken, die weinig verkeerung met het Hof hadden: tot dat, ten tyde van Filips den II, het schry-

XL. fchryven van Bastaardtaal een fieraad der Rederyk-
BRIEF. konst werdt, en Spieghel zelf, die anders wel be-
 ter wist, om zig naar den fmaak zyns tyds te voe-
 gen, nog in den jaar 1580 fchreef:

Moyfes ende David jent
 En veel der Kerken pylaren
 Hebben u deucht bekent,
 Want gy zyt exelent
 Wys ende eloquent,
 Syt ons nu ook ontrent,
 In defen nieuwen jare.

Hoe hy, Koornhart, en andere Leden der Amster-
 damsche Kamer, *in liefde bloeiende*, en nader-
 hand Hooft en Vondel, zig op het zuiveren en
 verbeteren onzer Taale hebben toegelegd, is te
 bekend, dan dat het Uwe WelEd. Geftr. zou be-
 hoeven herinnerd te worden.

Zie daar, Wel Edele Geftrenghe Heer, wat my
 tot antwoord op Uwe WelEds. vraage te binnen
 gekomen is. 't Zou laetdunkendheid fchynen, zo
 ik my vermat Uwe WelEd. Geftr. voor te hou-
 den, dat het veel te flegt is, om 'er ergens in
 't openbaar gunftiglyk van te gewaagen. Liever
 wil ik Uwe WelEd. Geftr. in haare hooge jaaren
 gezondheid en kragten toewenfchen, om haaren
 nuttigen arbeid tot een gelukkig einde te brengen,
 terwyl ik, met dankzegging voor het laatst uit-
 gekomen ftaal van Uwe WelEds. vernuft en naar-
 ftigheid, en fchuldige hoogagting, blyve, enz.

Amft. 13 Maart,
 1764.

E E N.

EENENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Ik ben UwEd. zeer verplicht voor de spoedige en leerzaame voldoening aan 't geen ik de vryheid had genomen UwEd. te verzoeken. Ik geef alleen in bedenken, of men de vermenging der Fransche of Frankische taal (zynde een mengmoes van Celtisch, *Rustica Romana*, en Frankisch) met de onze niet hooger zoeken moet. Onze Landen hebben, zo 't my waarschylykst dunkt, voor Dirk, die men den *Eerste* noemt, reeds onder 't Frankische Ryk behoord, en de Frankische Koningen hebben de Graaven aangesteld, mooglyk meest eigen Onderdaanen en Hovelingen. In 't laatst der VIII^{ste} Eeuw, of 't begin der IX^{de}, wanneer Dirk de Eerste zyn Giftbrief ontfangen heeft, zal men zekerlyk in Vrankryk nog dezelfde taal gesproken hebben, die men in 't Traçtaat van 841, by Lipsius, *Epist. Cent. III. ad Belgas, Epist. XLIV. p. 43.* vindt.

Verder bepaalt zich myne gedaane vraage niet alleen tot ons Land, maar ik verzoek ook Uwe gedachte te weeten omtrent andere Landen. Karel de Groote heeft, met de overbrenging van 't Ryk naar Duitschland, ook zyn taal medegebragt. Hy was wel een gebooren Duitscher, doch aan 't Fran-

XLI. Frankifche Hof opgevoed. Verder vind ik by de BRIEF. inftelling van de Engelfche Order van de Kousfeband, Fransche woorden, ten blyke dat men aan 't Hof Fransch fprak, 't welk ook met een Koning van Engeland, die zich ook van Vrankryk fchryft, reden heeft. Zo UwEd. de goedheid gelieft te hebben van my iets by te zetten, 't welk tot myn oogwit hier in ftrekken kan, zal UwEd. my verpligten, en ik zal 'er UwEd. de eere van geeven. Zo UwEd. 't zo veel waardig rekent, om myn Werkje, zo verre 't afgedrukt is, eens te zien en door te leezen, zal 't my zeer aangenaam zyn UwEds. oordeel daar over te weeten, kunnende, zo ik in die woeste zee op een klip geftooten mogt hebben, 't dan nog in een Voorreden verbeteren. De Titel van 't Werkje zal zo niet blyven, en uit de Inleiding zal UwEd. zien, dat myn voorneemen was 't by Kapittels, als een *Ana*, te fchryven. 't Meest, waar over ik my beklag, is, dat ik hier geen gelegenheid heb om met kundige Vrienden te raade te kunnen gaan. Nu moet ik alles zelf opwroeten, en de historie der Middel-eeuw is nooit myn leesoeffening van verkiezing geweest. Ik heb de eer met byzondere achting altoos te zyn, enz.

J. J. MAURICIUS.

Hamburg, 20 Maart,
1764.

TWEE-

TWEENVEERTIGSTE BRIEF.

XLII.
BRIEF.

Aan den Heere J. J. MAURICIUS.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Uit Uw WelEds. *Vaarwel*, en *Dichtlievende Uitweiding*, die my ruim zo zeer *Taal- en Oudheid-kundig*, als *Dichtlievend*, voorgekomen is, en die ik, met zeer veel smaak, gelezen heb, bespeur ik klaarlyk, dat Uwe WelEds. oogmerk zig zeer veel verder uitstrekt, dan ik my verbeeld had. Ik ben, met Uwe WelEd., volkomenlyk overtuigd, dat het Frankisch zig, zeer veel vroeger dan de veertiende eeuw, met onze Landtaal, vermengd heeft, zo 't anders onze Landtaal zelf niet geweest is. Doch het hedendaagsch Fransch, gevormd uit een mengfel van Frankisch en bedorven Latyn, schynt, in Frankryk, niet voor de elfde eeuw, ingevoerd geweest te zyn; schoon het toen nog geweldig veel van het latere Fransch verschilde. In Italie en Spanje, daar 't Latyn, van ouds, gemeener geweest was, is, zo 't schynt, vroeger verbasterd en zo de Landtaal geworden. Onder de brieven van *Alcuinus*, (p. 995.) vindt men 'er een van Elipand van Toledo, geschreeven omtrent het einde der agtste eeuw, die Latyn heet; doch waar in men reeds zweemfels ziet van het hedendaagsch Spaansch; gelyk Fleury te regt heeft aangemerkt. (*Hist. Eccl. Tom. X. p.*

XLII. 22. *Edit. de Brux.*) In de negende eeuw, waren
 BRIEF. het *Romanum Rusticum* en het *Tudescum* nog de
 twee eenige volks taalen in het Ryk van Karel
 den Grooten; waarom de Latynsche Homilien,
 die de Bisfchoppen hadden, in deeze twee taalen
 moesten worden overgezet; gelyk dezelfde Schry-
 ver toont, Tom. X. p. 129, 399. Doch ik ver-
 beeld my, dat het *Romanum rusticum* de volkstaal
 in het tegenwoordig Frankryk, daar het Latyn
 met de overwinningen der Romeinen, meest door-
 gedrongen was, zal geweest zyn, en het *Tudes-
 cum* de volkstaal in het tegenwoordig Duitschland,
 en daar te Lande; daar de Romeinen zig zo vast
 niet gevestigd hadden, schoon, met vry wat ver-
 schil, en met byzondere Dialecten. Toen Paus
 Urbaan de II, op 't einde der elfde eeuw, de
 Kruisvaart predikte, riepen de Franschen, die 't
 kruis aannamen, *Deus lo volt, Deus lo volt*, dat
 allengskens *Dieu le veüt* geworden is. (*Orderic.
 Vital. Libr. IX. p. 724.*) En zulk een zweemfel
 van 't Hedendaagsch Fransch was toen in Frank-
 ryk de Volkstaal. Uwe WelEd. merkt te regt
 aan, dat men, toen de Ridderorde van den Kous-
 feband in Engeland ingesteld werdt, dat is, om-
 trent 1350, aldaar, immers ten Hove, nog Fransch
 sprak. Die taal, of eigenlyk het Normandisch,
 was aldaar ingevoerd, sedert den tyd van Willem
 den Overwinnaar, en dus omtrent drie eeuwen
 oud. Doch Uwe WelEd. zal uit RYMERI *Foe-
 dera apud Rapin de Thoyras. T. III. p. 224*, ook
 wel bekend zyn, dat Eduard de III zelf, in 't
 jaar

jaar 1362, beval, het Engelsch, een mengfel, XLII. denk ik, van 't Anglofakfisch, Deensch en Nor-BRIEF. mandisch, in de plaats van 't Fransch, in de Regtbanken en publyke Acten, te gebruiken.

Om nu een enkel woord van Uwe WelEds. *Uitweiding* te zeggen; ik verheug my zeer, in Uwe WelEds. yver voor de eer van de Natie, en ik erken gaarne, dat de Romeinen wat sterk gezwetst hebben, van hunne overwinningen in Germanie. Doch ik neem de vryheid om Uwe WelEd. in bedenking te geeven 1. of evenwel Germanie, zo ver het, ter linkerzyde des Ryns, lag, en in twee deelen, het eerste en tweede Germanie genaamd, onderscheiden was, niet, inderdaad, door den tyd, geheellyk in de magt der Romeinen geraakt, en als eene Provincie beheerscht geworden zy? In 't voorbygaan, merk ik aan, dat Uwe WelEd. (bl. 213 not. 44) deeze twee Germanien voor ons tegenwoordig Hoog- en Nederduitschland schynt te neemen. Doch uit Ammianus Marcellinus, Lib. XV, Cap. IX. p. 105, blykt, dat zy beide ter Linkerzyde des Ryns gelegen waren, en dat het eerste zig van Straatsburg tot Mentz, en het tweede van Keulen benedenwaards heeft uitgestrekt. 2. Of de Romeinen hunne overwinningen ook zelfs niet over den Ryn hebben uitgebreid. Immer, zyn de Overynsche Friezen hun eenen tyd lang onderworpen, en verpligt geweest, eene schatting van Ofsenhuiden op te brengen. Tacit. Ann. IV. 72. In laater tyd, heeft ook Corbulo de Friezen overheerd, met eene sterke bedwongen,

XLII. en van eene wethouderschap voorzien. Tacit. Ann.
BRIEF. XI. 18 en 19. Het *pene Stipendiaria Provincia* van
Vellejus Paterculus stoot Uwe WelEd. met reden.
Doch zo men 't op de Germaniën ter Linkerzyde
des Ryns pasfen mogt, daar de Sicambren en
Caninefaaten woonden, en daar ook Sueven ge-
woond hebben, zou 't minder stootelyk schynen.
Tiberius, negenmaal door Augustus naar Germa-
nie gezonden, heeft immers de Sicambren en
Sueven, met beleid, onderworpen aan 't Roomsche
gebied. Tacit. Ann. II. 26.

Uwe WelEd. merkt (bl. 94) aan, dat Velleda,
door sommige nieuwe Schryvers, eene waarzeg-
ster genoemd wordt. Maar Tacitus noemt haar
(Hist. IV. 61) ook *fatidica*, en zegt, dat zy den
voorspoed der Germaanen en 't uitroeijen der
Legioenen voorspeld hadt; het eigenlyk werk van
eene waarzegster.

Een enkel schryf- of drukfeiltje is mischien te-
kenenswaardig; gelyk in de aant. (39) op bl. 16.
endosfeerende aan, voor *adresfeerende* of *domiciliee-
rende by*; en op bl. 17. *Shafterbury* voor *Shaftes-
bury*, op dezelfde bladz. in de tegenstelling tus-
schen een *Poëet in de gemeene taal* en een *Poëet*,
zal mischien, de eerste een *Profa schryver* moe-
ten zyn. Op bl. 273, in den Tekst en in de
Aant. (14) schynt *mout* voor *hop* gesteld te wezen.

Ik verlang naar de ophelderingen, die Uwe
WelEd. (bl. 357 Aant. (64) over het *Patriciaat*
en *Consulaat*, in de middeleeuwe, doet hoopen.

Voor 't overige, twyfel ik niet, of Uwe Wel
Eds.

Eds. *Uitweiding*, die veel meer behelst, dan zy XLII. belooft, zal, aan de Liefhebbers van onze taale BRIEF. en oudheden, zeer veel genoeg geven. Indien my iets wezenlyks voorkomen mogt, dat in Uwe WelEds. ontwerp te pasfe kwam, zal ik het my tot genoeg en tot eer rekenen, Uwe WelEd. het zelve mede te deelen; terwyl ik met waare hoogagting blyf, enz.

Amft. 28 April,
1764.

DRIEENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

De Heer Mogge van Renesfe, (dat UEd. mogelijk en waarfchynelyk zal bekend zyn,) by uitterften wille een aanzienelyke fomme aan de Stad Zirikzee gemaakt hebbende, ter ftichtinge eener Hooge Schoole, heeft die Regeeringe deswegens zich by haar Ed. Moog. geaddresfeerd: hare Koninglyke Hoogheid, glorieufer gedagtenis, hier van onderricht, heeft daar over en tegens, ten voordeele van de Univerfiteit van Leiden, (die dat voorrecht met uitsluitinge binnen Holland en Zeeland zoo wel verdiend meende verkregen te hebben,) aan de Staten van Zeeland gefchreven. Haar Ed. Groot Moog. de Heeren Staten van Holland hebben dien eigen weg inge-

XLIII. flagen, op redenen en gronden van geen gering BRIEF. gewicht; met dat gevolg, dat deeze zaak eenigen tyd onbeslist en onafgedaan is gebleeven. De Heeren van Zirikzee nu onlangs nieuwe en ernstige pogingen hebbende gedaan tot het voorzetten van 't verzoek, is het op nieuw in een nadere overweging gekomen, by de Staten, en het zal, zeer waarschynelyk, het voorwerp van een nader onderzoek moeten zyn ter aanstaande Dachvaart. D'eer hebbende van lid van deeze en dus ook van de hooge Regeeringe te wezen, heb ik voor en tegens alles nagegaan, (volgens myn plicht,) wat daar toe gemeenschap had. Men meende aan dezen kant, dat men nooit zal kunnen bewyzen dat Zeeland daar over geraadpleegd is, noch zyn toestemminge aan de Univerfiteit van Leiden; en zyne Doorlugtige Hoogheid, glorieuſer gedagtenis, dit Privilegie op naam van Philippus den II, zonder genoegzaam iemand daar in te kennen, hebbe gegeven: en op die gronden meent men, dat men volkomen meester zoude zyn om in dit geval onbepaald te kunnen handelen, als buiten alle verplichtingē gebleven zynde. Ik meende den draad gevonden te hebben, die dit kluwen zoude ontwarren in Hooft; die noemende, en de afgezonden van Holland en Zeeland optellende, ter vredehandelingē van Breda, in derzelver last doet invloeyen: *De oprichtingē der Hooge School te Leiden worde bevestigd en de Papierē weder geleverd, die 's Lands voorspraak van den Ende ontnomen zyn:* maar ik vond in een aantekeningē der Vaderl.

Histo-

Historie; dat van *Meteren hier*, (sprekende van die XLIII. eigen bezendinge) een breedvoerige last bybrengt, BRIEF. noch by *Bor*, noch by de *Staten van Holland te vinden*, aan wiens egtheid men twyffelde; ten minsten of die by de *Staten was goedgekeurd*, en dit dompelde my als voren in de eigen twyffelingen: In den jare van het Ontzet van Leiden ontmoette ik in de *Vaderl. Historie*, dat de *Prins, Edelen en Steden den Leijenaren aanboden de Hooge School of &c.* en beneden ettelyke Resolutien der *Staten van Holland*, bygebracht van 2, 4 en 7 January 1575, wier inhoud mogelyk veel licht zoude kunnen geven. Ik helde nu aan dezen dan aan dien kant over; met reden duchtende, dat ik hier de *Unie en haare grondwetten*, daar de *Souverainiteit van myn eigen Provincie* mogte te kort doen, (van hoe weinig invloed en gewicht ook myn stem mogte zyn,) by mangel van het nodige licht en ophelderingen: alles overwogen, ben ik te rade geworden, my openhartig maar teffens in vryheid by UEd. te vervoegen, met vrindelyke beede, indien UEd. my iets daar over weet of mochte aan de hand geven, my dit niet te willen onthouden: vleie ik my, en misse ik niet in de verbeeldinge, die ik van UEd. imborst, uit UEd. Schriften, by my heb opgemaakt, zal de oneenzydigheid, die my bezielt en aangezet heeft, UEd. dit vrindelyk verzoek te durven doen, my het zelve doen verwerven, is het anders in UEd. vermogen.

By deze gelegenheid, mag ik niet afzyn, UEd. myn uitterst genoeg, dat ik genoten heb, en

XLIII. ik mag 'er gerust byvoegen myn dankbaarheid, BRIEF. die ik UEd. meene verschuldigd te zyn, te betuigen, over en voor UEd. doorwrochte Schriften, en voornamentlyk die fierlyke, waare en met onwraakbare bewyzen en stukken gestaafde *Vaderlandfche Historie*: misfe ik niet, zoo moet en zal de nakomelingschap UEd. den waren lof, daar in verdiend, breeder en ruimer geven, dien ik in 't voorbygaan slechts aanstippe. Ik blyf, enz.

JAN GUEPIN.

Vlisfingen 23 der Louwmaand

1765.

VIERENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN GUEPIN, (*).

Wel-Edele Geftr. Heer!

Schoon ik, waarschynlyk, weinig of niets zal kunnen voegen, by het gene Uwe WelEd. Geftr. opgespoord en bedagt heeft, voor en tegen het geschil over het uitfluitend regt der Hooge Schoole te Leiden, met betrekking tot Holland en Zeeland beide, wil ik my egter niet onttrekken van, rondelyk, myne gedagten te openen, over 't genoemde geschil; en dus, ten minsten eenigzins, te beantwoorden aan de gunstige gevoelens, die

(*) *Schepen en Raad te Vlisfingen.*

die Uwe WelEd., in haare zeer geëerde Letteren XLIV. van den 23 der voorleeden maand, van my toont BRIEF. te hebben opgevat.

Zo men 't octroi der Univerfiteit van Leiden in-
ziet; gelyk het, in 't *Groot-Placaatb.* III Deel,
bl. 538, uitgegeven is, kan men niet twyfelen, of
deszelfs oogmerk is, die Univerfiteit te maaken
tot de eenigfte in Holland en Zeeland *sonder*, ftaat
'er, *dat wy nochtans willen eenige andere gelycke
Schoolen TOT EENIGER TYDT, in Hollandt ofte
Zeelandt, gefondeert ofte opgerecht te worden, 't
welck wy voor ons ENDE ONSEN SUCCESSEU-
REN, exprefelycken verboden hebben, ende verbie-
den by defen.* De vraag is alleenlyk, of dit Octroi
wettig, en van kragt zy? Eenige uitheemfchen
hebben, 't is waar, aan de wettigheid van dit
Octroi getwyfeld, als *a non principe*, of, door ie-
mant, die hier de hoogfte magt niet hadt, opge-
regt. Doch 1. Filips de II werdt, voor dat hy,
in 't jaar 1581, afgezwooren werdt, in Placaa-
ten, Octrojen en andere openbaare ftukken, dik-
wils, aangemerkt, als de hoogfte magt hebbende,
hier te Lande. En 't Octroi in gefchil fpreekt uit
zynen naam. 2. Prins Willem, de eigenlyke
fchenker van het Octroi, hadt in en na 't jaar
1572, toen de meeste Hollandsche en Zeeuwsche
Steden zyne zyde gekooren hadden, in beide de
Provincien, het hoog gezag in de Regeering,
welk hem, in 't jaar 1574, door Holland, en in
't jaar 1575, door Holland en Zeeland beide, op-
gedraagen werdt. Hy heeft, in deeze hoedanig-
heid,

XLIV. heid, verscheiden Octrojen gegeven, zelfs al in BRIEF. 't jaar 1572, aan welker wettigheid, nimmer, by onze Landzaaten, getwyfeld is. Waarop zou men het oorspronkelyk regt der Steden Vlisfingen en Veere, om ter Dagvaart van Zeeland geroepen te worden, vestigen; zo men de wettigheid der Octrojen van Prinse Willem, in en na 't jaar 1572 verleend, begon in twyfel te trekken? Al hadt hy dan 't Octroi ten behoeve van Leiden verleend, *zonder genoegzaam iemand daarin te kennen*, gelyk Uwe WelEd. schryft, dat men, in Zeeland, meent, zie ik nog niet, dat 'er reden genoeg zou zyn, om de wettigheid van dit Octroi in twyfel te trekken. Zeker in de Octrojen voor Vlisfingen en Veere van de jaaren 1572 en 1574, heeft, behalve de belang hebbende Steden, geen Lid van Zeeland dan Zierckzee bewilligd. Maar zou 't al waar zyn, dat men, gelyk in Zeeland gedagt wordt, *nooit zou kunnen bewyzen*, dat die Provincie *geraadpleegd is* over, of haare *toestemming gegeven heeft* tot de opregting der *Univerfiteit te Leiden*? Ik geloof het tegendeel. En ik vestig myn gevoelen op de volgende redenen. Toegeftaan zynde, gelyk billyk is, en in 't jaar 1575 van Prinse Willem gevorderd werdt (Vaderl. Hist. VII. 17.) dat zyne Doorl. geene Oktrojen aan Steden of Genootschappen verleenen mogt, dan by Raade der Staaten; zo valt de vraag alleenlyk, of de Staaten beide van Holland en Zeeland, op het Octroi in geschil, niet geraadpleegd zyn?

In de *Resolutien van Holland* van den 2, 4 en

7 Jan.

7 Jan. 1575. bl. 1, 4 en 8, blykt klaarlyk, dat de Prins zyn oogmerk aan de Staaten van Holland, toen te Delft vergaderd, heeft doen voordraagen, en uit eenen brief, door de gemelde Staaten, aan zyne Doorlugtigheid, den 7 January, afgezonden, ziet men hunne uitdrukkelyke bewilliging. De Prins was toen in Zeeland, en schynen 'er geene Gedeputeerden uit die Provincie, op de Dagvaart te Delft, tegenwoordig geweest te zyn. Doch men kan niet twyfelen, of zyne Doorlugtigheid heeft het ontworpen Octroi voor die van Leiden, aan de Staaten van Zeeland voorgesteld, en zy hebben 'er gereedelyk in bewilligd. En vraagt men, waarom men hier aan niet twyfelen kan? Ik antwoord. 1. Om dat men niet vindt, dat eenig Lid van Zeeland zig, op de Dagvaart te Dordrecht, op het einde der maand January 1575, noch op eenigen der volgende Dagvaarten in Holland, die, door Zeeuwfche Gedeputeerden, zyn bygewoond, gekant heeft tegen het gemelde Octroi. 2. Om dat, in 't Octroi zelf, welk wel haast publyk werdt, uitdrukkelyk wordt gezeid, dat het gegeven was, *by rype deliberatie ende advis — van de gemeene Staten van Holland ende Zeelandt.* Maar zou men dit hebben durven zeggen als 'er Zeeland niet in gekend was? 3. Om dat ook, op de Statuten voor de Leidsche Universiteit, door de Professooren ontworpen, eer dezelve, op den tweeden Juny 1575, werden vastgesteld, ingenomen was *het advis van de Gedeputeerden van de Staten van Holland en Zeeland;* gelyk, met ronde woorden,

in

XLIV. in de Inleiding dier Statuten , gelezen wordt. 4.
BRIEF. Om dat de Gedeputeerden van Holland en Zeeland op de Bredasche Vredehandeling, onder anderen, hadden aangenomen te bevorderen, dat het Oċtroi voor de Leidsche Hooge Schoole, van 's Konings wege, bekragtigd werdt. Want schoon men dit, myns weetens, nergens leest, dan in het ontwerp hunner Instructie by Meteren (§. 96) uit wien Hooft het heeft; en ik, in de *Vad. Hist.*, van dit ontwerp geen gebruik heb durven maaken, volgt hier uit niet, dat, in het zelve, niet de punten in 't gros begreepen zouden geweest zyn, welken men voor hadt, op de Koningschen te bedingen, in geval, men elkanderen nader hadt kunnen komen te Breda. 5. Men voege hier nu nog, in de laatste plaatse, by, dat de wettigheid van het Leidsche Oċtroi, niet alleen in beide de Provinciën, maar ook, door verscheiden' Mogendheden buitens Lands, omtrent twee eeuwen agtereen, erkend geweest is. Wat reden kan 'er dan zyn, om de wettigheid van dit Oċtroi, welk, zo 't wettig is, zekerlyk uitfluitend is, tegenwoordig, in twyfel te trekken, om dat van de bewilliging van Zeeland niet blyken zou; daar bekend is, hoe schraal zelfs de aantekeningen van de handelingen der Staaten, in dien kommerlyken tyd, geweest zyn. Doch van eenige tegenkanting van Zeeland is, gewisfelyk, nog veel minder blyk, en 't vreedzaam bezit en genot van 't Oċtroi geeft Leiden een bevestigd regt.

Zie daar, WelEd. Geftr. Heer, wat my, tot
 vol.

voldoening aan uwe begeerte , te binnen gekomen XLIV.
 is. Kan het Uwe WelEd. van eenig nut zyn , in BRIEF.
 haar onzijdig onderzoek, 't zal my hooglyk ver-
 heugen. Ondertuschen, is 't my lief, dat myn
 uitgegeven Schryfarbeid aan Uwe WelEd. niet on-
 gevallig geweest is, en my de aangename gele-
 genheid verschaft heeft, om te betuigen, dat ik
 met schuldige agtinge blyve, enz.

Amst. 5 February,
 1765.

VYFENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *.

Wel-Edele Gestrenge Heer!

Om op de voorgestelde Vraagen, met de ver-
 eischte naauwkeurigheid , te antwoorden,
 vind ik my niet in staat. 't Gene ik wegens de In-
 undatien in 't jaar 1672 in de *Vad. Hist.* heb aan-
 getekend, is ten deele , naar my voorstaat, ont-
 leend, uit een Collectie van Brieven en Stukken
 my uit den Haage gesuppeditoerd. Doch ik twy-
 fel, of men zelfs daarin uitvoerige en naauwkeu-
 rige berigten zal vinden. Het verdere was getrok-
 ken uit de aangehaalde Aantekeningen der Pen-
 sionarissen Vivien en Hop, waarvan ik Affschrif-
 ten bezitte van eene nette hand. Doch die Aante-
 keningen zelve zyn niet zo naauwkeurig als men
 ze verlangen zou. Ik wil my egter uit hoogagting
 voor

XLV. voor den Heere Vraager niet onttrekken van ten **BRIEF.** minften iets op het gevraagde te antwoorden.

1. De kleine Sluizen en Verlaaten door welke de inundatien gemaakt zyn, zyn veelen in getal geweest, en voor my niet te specificceeren. De grooten heb ik in de Vaderl. Hist. XIV. D. bl. 94 genoemd, te weeten

Die by Heusden aan de Maaze.

Die by Gorinchem aan de Waal.

Die by Schoonhoven aan de Lek.

Die by Gouda aan den Ysfel en voornaamlyk de Goejanverwellen-Sluis, ten einde het Water de groote Wierikken.

Die by Bodegrave en by Alphen, zynde de Goudsche-Sluis in den Ryn, en

Die aan den Hinderdam in de Vegt, in welker plaats naderhand de Sluis te Muiden gelegd is.

2. Alle de Polders die geïnundeerd geweest zyn, met naame aan te wyzen, is voor my niet doenlyk.

Vivien tekent op 22 Juny aan, dat het Water door de geopende Sluizen te Dalem sterk invloede; 't Land van Arkel en Heukelom heeft derhalve onder gestaan. En dit wordt bevestigd om dat Spyk naderhand deswegens remissie verzogt heeft.

Delfland en Rynland zyn ook op veele plaatfen geïnundeerd geweest, gelyk uit de Aant. van Hop en Vivien op 24 Juny, 6 en 16 July blykt, en vooral de Landen onder 't Waterschap van Woerden bezuiden den Ryn, zo door 't fluiten van de
Sluis

Sluis te Bodegrave, als door 't leggen van een Dam XLVI. aan de Goudsche Sluis, door den Prins van Oran-BRIEF. je, gelyk my uit 's Prinzen Misfive van 19 July gebleeken is.

Zo zal 't ook omtrent de Vegt gelegen geweest zyn. Ter wederzyde van den Amstel is 't Land ook, door het doorsteeken der Polderkaaden, onder Water gezet, midsgaders door het doorsteeken van de Ringdyken der Diemer- en Bylemermeeren enz". gelyk ik in myn *Amst.* II D. XIX Boek heb aangetekend.

3. De inundatien zyn op veele plaatfen geconecteerd geweest door het doorsteeken der naaste Polders. Doch waarschynlyk zal hier omtrent, zo wel als omtrent de byzondere geinundeerde Polders meer lichts te krygen zyn, uit de Requesten om remissie, die naderhand rykelyk van wege de geinundeerde Landen geprefenteerd zyn, en uit de Rapporten by Gecommitteerde Raaden op die Requesten uitgebragt.

4. Ik weet niet of 'er tegenwoordig kans zy om alle de Schansen en Sterkten die de avenues defendeerden aan te wyzen.

De Hoofdkwartieren zyn bekend. Silvius heeft in 't vervolg op Aitzema een kaart geplaatst, die in le Clercq's Historie overgenomen is, waarin veele byzondere posten van defensie getekend staan; doch ik weet niet hoe veel staat 'er op te maaken zy. 't Blykt uit het aangetekende in de Vaderl. Historie, dat men byzondere zorg gedraagen heeft voor 't verzekeren van den hoogen Ryn-

XLV. Ryndyk, de bekwaamste avenu voor den vyand
BRIEF. uit Utrecht, om in 't hart van Holland te dringen. De Prins hadt zyn hoofdkwartier aan de Sluizen te Bodegrave: hooger was de post aan de Nieuwerbrugge. Aan de andere Rivieren lag ook manschap, op en aan de hooge wegen. Doch ik weet daarvan niet meer dan ik in de Vaderl. Historie aangetekend heb.

5. Ik besluit, dat de Dam aan de Goudsche Sluis waarlyk gelegd geweest is, uit de misfive van zyne Hoogheid van den 19 July, die in de Not. van Vivien van den 20 aangehaald wordt. Costerus spreekt 'er van als voltrokken. (Hist. verh. bl. 165, 169, 219.) Doch p. 170 ontkent hy daarin de directie van den Prins.

6. Het project om den Lekdyk boven Schoonhoven door te steeken, meen ik dat van wege den Staat niet werktellig gemaakt is. Men schynt geoordeeld te hebben dat het Opperwater het Land te hoog onder water gezet zou hebben, daar, volgens het zeggen van den Heer 's Graavenmoer (by Costerus Hist. Verhaal, bl. 176.) men 't Land maar een voet beogde te inundeeren: doch de Lekdyk is, naderhand, door den vyand doorgestoken, zo Commelin, Amft. bl. 1207, 1211 aantekent, en Costerus, bl. 296.

Amft. ———

1767.

SESENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *.

Wel-Edelè Heer!

De Vaart der Hollanderen en Zeeuwen op de Westindien schynt, in, of kort na 't jaar 1581, begonnen te zyn. Immers de Staaten van Holland verklaarden, in dat jaar, wel te mogen lyden, dat die Vaart, door byzondere Perfoonen, ondernomen werdt. (*Resol. Holl. 10, 14 Juny, 7, 22 July 1581. bl. 266, 280, 318, 376*). In 't jaar 1597, hadden Gerrit Bicker Pietersz., Schepen en Raad der Stad Amsterdam, en Jan Cornelisz. Leijen, van Enkhuizen, ieder eene Compagnie opgerigt, die, met Octroi der Staaten van Holland, of der Staaten Generaal, Schepen uitzonden naar Westindie, en zig eerlang samen verenigden. (*Resol. Holl. 3 Sept. 23 Dec. 1597. bl. 388. 603.*) Zy schynen, in de *Registers der Vroedschap* deezer Stad N^o. $\frac{8}{9}$ 8 Nov. 1599. f. 284.) de *Gecombineerde Compagnie negocierende op Genoa*, dat is, *Guinea*, genoemd te worden. Ik weet niet, of zy, zo vroeg reeds, op Guiana, toen de Wilde Kust genaamd, en gelegen tusfchen de Rivier Orenoque en de Rivier der Amazonen, en byzonderlyk op Esfekebe gevaaren hebben. Doch 't zou egter zeer wel zyn kunnen. De Laat schryft,

Q

in

XLVI. in zyne *Nieuwe Weereld, of Beschryving van West-BRIEF, indie*, die, in 't jaar 1625, in 't licht kwam, (bl. 463) dat onze *Nederlanders, eenige jaaren herwaards*, de Rivier der Amazoonen hadden *begonnen te frequenteeeren*, en dat die *van Vlisfingen op dezelve twee Fortjes en Woonplaatsen gelegd hadden*. De Rivier Wiapoca, die Westelyker loopt, was, volgens zyn getuigenis, (bl. 465) al voor 't jaar 1608, *door de onzen*, bevaaren: en *een van onze natie* hadt daar, schryft hy (bl. 466), *veele jaaren* voor 't uitkomen van zyn Werk, *verscheiden reizen* gedaan. Meer Westwaards, langs de Kust, hebben de onzen ook gehandeld, met naame op de Rivier Corretine, tusfchen de Rivieren van Suriname en Berbice gelegen. De Laat schryft 'er van bl. 474: *Op deeze Rivier Corretine, hebben onze Nederlanders gehandeld, en ook volk gehouden, veel jaaren geleeden: de Hoog-Mog. Heeren Staaten Generaal hadden daar Oëtroi van verleend*. Van Esfekebe zegt hy, wat laager, dat *de onzen die Rivier, eenige jaaren herwaards, hebben bezogt*. En uit eene andere plaats (bl. 487), fchynt te mogen afgenomen worden, dat zy, fomtyds, met agt, negen of meer Schepen, aan de Orenoque en de Esfekebe geweest waren. Een Nederlander, *Ifac du Verne* genaamd, was, volgens De Laat, bl. 490, in 't jaar 1608, geweest aan 't Eiland Trinidad, welk voor den mond der Orenoque legt.

Men voer, in 't begin der Zeventiende Eeuwe, van hier, op Guiana, of de Wilde Kust, om dat de Spanjaards aldaar geene Sterkten hadden. Doch
de

de handel gaf nog weinig voordeel. (Zie Meteren, XLVI. XXVIII. Boek, F°. 527. b. c.). Ook zondt men BRIEF. 'er geene Volkplantingen van belang, 't welk, zelfs uit het ontwerp tot de opregting eener Westindische Compagnie, in 't jaar 1604 gemaakt, af te neemen is. (Meteren, *ubi supra*). De Laet zegt egter niet, dat de Zeeuwen aldaar alleen hebben gehandeld. Doch wie 'er ook, op deeze Kust, moge gevaaren hebben, en hoe sterk en lang; na 't opregten der Westindische Compagnie, in 't jaar 1621, mogt niemant naar plaatsfen, binnen de Limiten van derzelve Octroi gelegen, en dus ook niet naar Guiana, noch naar Esfekebe in 't byzonder, Schepen uitzenden, al hadden ze 'er zelfs, voorheen, Octroi toe gehad. De Zoutvaart op Punto del Rey, die, voornaamlyk door Hoorn en Enkhuizen, gedreeven werdt, (Zie *Resol. Holl.* 5—21 Dec. 1606. *bl.* 331. 6 Maart, 17 July, 1607. *bl.* 67, 216. Velius, Hoorn, *bl.* 286. Dr. van 1648) bleef alleen vry voor de Compagnien, die 'er voorheen toe geotrojeerd geweest waren. (*Groot Placaatboek*, I. Deel, Col. 567, 577). Doch deeze vryheid duurde slegts tot in 't jaar 1622. Haare Hoog Mog. bevalen toen, dat de Zoutvaart niet zou mogen geschieden, dan uit den naam der Compagnie. (*Groot Placaatboek*, I. Deel, Col. 579). In de jaaren 1632, 1633, 1635, en 1637, werdt de handel op een gedeelte der Landen binnen de Limiten van 't Octroi wel open gezet; doch, naar de Wilde Kust, niet verder Oostwaards, dan tot

XLVI. aan de Orenoque , en dus niet naar Esfekebe.
BRIEF. (*Groot Placaatboek*, I. Deel, Col. 603, 607).

Zo nu particuliere Zeeuwsche Koopluiden, na dien tyd, op Esfekebe gevaaren hebben, hebben zy 't gedaan, of 1. uit den naam en met verlot van de Compagnie; doch waarvan zy dan blyk zouden moeten toonen, 't welk my niet voorgekomen is. Of 2. onder oogluiking der Compagnie, 't welk geen regt geeft, dan zo lang de oogluiking duurt. Of 3. ter sluik en zonder kennis der Compagnie, 't welk hen aan de pœnen, by 't Octroi gesteld, zou onderworpen gemaakt hebben. Hunne woningen, zo zy 'er eenigen op Esfekebe gehad hebben, heeft men hen konnen laten behouden; doch dit gaf hun geen regt, en vooral geen uitfluitend regt, om derwaards te vaaren en te handelen.

Ik blyf, enz.

Amst. November,
1768.

ZEVENENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Deedt niet de gemaekte vriendschap my stoutmoediger worden, ik zou de vryheid niet durven gebruiken, UwEd. met myn schryven lastig te vallen; dan op deze vertrouwende, en hoop-

pen-

pende dat ik UwEd. in gene noodiger bezigheden XLVII. flooren zal, is myn allernedrigst verzoek of de BRIEF. zelve my ook eenige elucidatie zoudt kunnen en gclieven te geven omtrent de ligging van de twee na te noemene huizen, of liever Stegen, in Amsterdam, my voorkomende in twee Transportbrieven van den jare 1484, en 1488, die ik, in eene zaak van eenige importantie, gebruiken moet.

In de eerste Brief komt een huis voor gelegen in den *Wyntmolen straet*, en met een gangetjen uitkomende in *Claes Smits stege*; in de tweede, een huis in de *Wymelzyde*, uitkomende in de *Watersteeg*.

Wat de *Wyntmolen straet* betrefte, uit deszelfs beschryving kan ik my een genoeg duidelyk begrip daer van maken, en deze beschryving doorgaende, zou, na myn gedagten, dit huis moeten gelegen zyn tusfchen *den Dam* en de *St. Jacobs straet*, om dat, volgens UwEds. stelling, dat gedeelte van den tegenwoordigen Nieuwendyk, in 't laetst der XV^{de} Eeuw, (en dus 1484), bepaeldelyk de *Windmolen straet* wordt gezegd, terwyl 't ander deel, dat van de *St. Jacobs straet* tot de *Haerlemmer sluis* strekte, reeds den naam van *Nieuwendyk* bekomen hadt. De vraeg is dan maer of achter deze *Wintmolen zyde*, dat is, achter de spatie strekkende van *den Dam* tot de *St. Jacobs straet* toe, de *Smidssteeg* zy gelegen geweest? Van de *Watersteeg* zal ik straks spreken.

Hoe duidelyk UwEds. beschryving is, 't is voor vreemdelingen, als ik, altyd moeilyk zich een

XLVII. geographisch denkbeeld te maken van straetjes en BRIEF. steegjes die ver af zyn.

Wat de *Smidssteeg* belange, in uwen *Naem- en Plaetswyzer*, I. Deel, I. Stuk, vinde ik III. B. 18. de *Smidssteeg* aen de *Westzyde* van de *Nieuwe zyds Achterburgwal*, en 'er volgt op No. 19 *Nieuwendyk*, waer uit ik besluit dat deze Steeg op den *Nieuwendyk* uitloopt; maer nadien UwEd. ons op dat zelve No. 19 wyst tot III. L, alwaer ik vinde *Nieuwendyk VAN DE OUDE TOT DE NIEUWE HAERLEEMERSLUIS*, besluit ik weder (*an bene vel male tu judica*) dat deze Steeg op dit aengedeuide van den *Nieuwendyk* uitloopt; en dan profueert hier uit (zoo ik niet misfe) dat dit gedeelte van den *Nieuwendyk* dat aen de oude Sluis grenst, (van de Nieuwe behoef ik niet te spreken, om dat die jonger is, en dus hier niet in confideratie komt,) in 't laetst der XV^{de} Eeuw, dat is, A^o. 1484, niet meer de *Windmolen zyde* heetende, ook hier niet kan bedoeld zyn, en dat deze Steeg, dus de *Smidsteeg* in quæstie ook niet zyn kan. De vraeg is dan nochmaels, of 'er mooglykheid is te definieeren waer deze Steeg ligge, of lag? te meer daer ik geen *Smidstegen* vinde dan IV. A. II. IV. B en V. C. 38. g. in de *plaetswyzer*; doch onder deze kan het Steegje in quæstie niet wezen onder deze nummers, om dat ik uit dien zelve *plaetswyzer* zie, dat de *Stegen*, die onder die nummers staen uitgedrukt, lange na 1484 gesticht zyn, ook liggen zy te ver af.

Dit omtrent de *Smidsteeg*.

Met

Met de *Watersteeg* ben ik even zeer verlegen; XLVII. de *Wymelzyde*, komt my nergens voor, maer ik BRIEF. weet 'er niets van te maken dan de *Windmolen zyde*, (te meer alzo ik het origineel noch niet in handen heb) in deze suppositie echter dat het de *Windmolen zyde* zyn zal, zoek ik weder te vergeevs de *Watersteeg*, achter, of omtrent, de spatie tusfchen *den Dam* en de *St. Jacobs straet*, en zie onder de vier *Waterstegen*, by UwEd. aengehaeld, geen één die my te stade komt.

Zie daer myn zwarigheid, kan het zyn, ei lieve geef my eenige elucidatie, myn Heer, omtrend deze Stegen, zulks zal my meer dan gemeene verplichting opleggen, en my doen haken naer alle gelegenheden om te toonen hoe dankbaer ik ben voor bewezene weldaden, vergeev ondertusfchen myne vrypostigheid, gebied my, indien ik UwEd. weder van eenige utiliteit kan zyn, en zyt verzekerd dat ik, die by occasie myn' complimenten verzoek aen de Heeren Huidecoper en Fontein, met oprechte hoogachting blyve, enz.

's Hage, 9 May,
1767.

H. V. WYN.

Zo even valt my (na ik dit geschreven heb,) in handen, een stuk als een Vyv-groot, waer op, zoo als men doorgaens denkt, het borstbeeld van Willem den Isten; Van Loon spreekt, meen ik, van deze Vyv-grooten niet, maer wel van Ryksdaelders of Ducatonnen; ondertusfchen vinde ik

XLVII. dit singulier, dat zy gemunt is A°. 1596, daer
 BRIEF. echter Willem de Iste reeds A°. 1584 vermoord
 is. Van Leicester, die reeds 1587 vertrök, kan
 zy niet zyn. Zy schynt eerst tien jaer naer Wil-
 lem den Isten gemunt te zyn, want op de keer-
 zyde staen de 7 pylen, daer Groningen eerst
 overging A°. 1594, en de 7de pyl wierdt in den
 snoer der Unie.

AGTENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere H. VAN WYN (*).

Wel-Edele Heer!

Hoe genegen ik ben, om aan UweEd. begeer-
 te, naar myn vermogen, te voldoen, zal
 UweEd., uit myn vaardig antwoord, kunnen af-
 neemen. Mischien, zou het klaarder zyn, indien
 ik copien der twee Transporten van 1484 en 1488
 voor my had, voornaamlyk, om dat dan, veel-
 ligt, blyken zou, of, in dezelve, van twee on-
 derscheiden huizen, of van een en het zelfde huis
 gesproken worde. Nu zal ik het zo klaar maaken,
 als ik kan.

't Is zeker, dat de *Oude of Oostzyde* deezer
 Stad,

(*) *Advocaat voor de Hoven van Justitie in 's Hage: thans
 Pensionaris der stad Brielle. Lid van het Zeeuwsch Genootschap
 te Vlissingen, en van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde
 te Leyden.*

Stad, van ouds, de *Kerkzyde*, en de *nieuwe* of XLVIII.
Westzyde, de *Windmolenzyde*; by verbastering BRIEF.
Wymel- of *Wimelzyde*, gelyk Uwe WelEd. wel be-
 greepen heeft, genoemd geworden is.

Door de eerste, liep de *Kerkstraat*, nu de *Warmoesstraat*; door de tweede, de *Windmolenstraat*, nu de *Nieuwendyk*. De laatste, daar 't hier alleen op aankomt, liep, in de oudste tyden, maar tot aan de S. Jacobsstraat, om dat de Stad zig niet verder strekte. Doch toen, omtrent den jaare 1420 en vervolgens, de Stad, langs en buiten den Dyk, verder uitgezet, en de Dyk zelf vernieuwd en verzaard werdt, kreeg eerst het vernieuwde deel Dyks, tot aan de oude Haarlemmer Sluis, binnen welke een Stads Poort stondt, den naam van *Nieuwendyk*, die, naderhand, aan de gantsche *Windmolenstraat* gegeven, en zelfs, tot tuschen de twee Haarlemmer Sluizen, uitgebreid is.

Ondertuschen behieldt men, in publike Acten, vooral in Transporten van huizen, liefst de oude naamen, en is 't dus geen wonder, dat, in den Brief van 1484, de naam van *Wyntmolenstraat*, en in dien van 1488, de naam van *Wymelzyde* behouden is. Zelfs zie ik niet, waarom men deeze oude naamen, niet gevoeglyk, op de uitbreidingen van de Stad zou hebben kunnen passen, en dus de voortlopende *Nieuwendyk* de *Windmolenstraat* noemen, even als men de voortlopende graften der laatste vergrooting, ook gelyk de ouderen, in dezelfde strekking gelegen, de *Heeren-Keizers*. en *Prinsengraft* genoemd heeft.

XLVIII. Het Huis in de Windmolenstraat, uitkomende **BRIEF.** met een gangetje in *Claes Smyts stege*, kan dus zeer wel gestaan hebben aan de Zuidzyde van den Nieuwendyk, tuschen de twee Sluizen, en uitgekomen zyn in de *Smids-steeg*, in myn *Plaatswyzer* III. B. 18 aangewezen: zynde dit een Steegje dat niet doorloopt, gelyk blykt, om dat 'er niets agter staat: (zie het *Berigt* voor den *Plaatswyzer*,) en heeft Uwe WelEd. dus niet wel gevat dat het, volgens myne aanwyzing, op den Nieuwendyk uitkomen zou.

Het andere Huis, indien het een ander huis is, staat aan de *Wymel-*, dat is, *Windmolenzyde*, en komt uit in de *Watersteeg*. De zyde der *Windmolenstraat*, naar 't *Water* of *Damrak* toe, werdt van ouds, de *Waterzyde* genoemd. (*Renteb. van 't H. Geests-Gasth.* Lr. B. p. 16. *Keurb.* A. f. 21.) Doch ik ken hieromtrent geen *Watersteeg*. 't Kan nogtans zeer wel zyn, dat een der Steegen die van den Nieuwendyk naar 't *Water* geloopt hebben, oudtyds, de *Watersteeg* geheeten heeft. De namen onzer Steegen zyn zo dikwils veranderd, dat dit het uitvinden derzelven zeer moeilyk maakt.

Doch zo dit Huis het zelfde met het eerstgemelde mogt zyn; 't welk, vermoedelyk, uit de Transporten blyken zal; waarom zou dan *Claas Smits-steeg*, welke haaren naam naar een perfoon, die omtrent, of op den hoek derzelve schynt gewoond te hebben, gekreegen heeft, ook niet de *Watersteeg* konnen geheeten hebben, om dat zy naar 't *water* der *nieuwe graft* uitliep: en in dit ge-

geval, zou het Huis in quæstie, aan de overzyde, XLVIII. en verder op den Nieuwendyk, moeten gezogt BRIEF. worden.

In een onzer Stads Registers (*Groot Memor. N. I. f. 213* verso) staat eene Acte van 16 November 1496 geboekt, waar by zekere *Claas Smit* aanneemt te maaken en te onderhouden den Wal *bezyden ende after zyne huizinge*, staende *aldernaest an die buyten Haerlemer Poirte*. Zou dit dezelfde man, en dezelfde huizing ook zyn, daar Uwe WelEds. Brieven van spreken? Ik vermoed van ja.

Zie daar, Myn Heer, het weinige, dat my tot opheldering der voorgestelde Topographische duisterheid, voorgekomen is. Gebruik het, daar het Uwe WelEd. dienen kan, en vertrouw, dat ik my, met opregte agting en aanbieding van verderen dienst, onderschryve, enz.

Amst. May,
1767.

Ik heb my altoos verbeeld, dat het Kopstuk, op de bekende Stooters of Vyf grooten, dat van Philips den II, niet dat van Prins Willem van Oranje is, en dat de Muntmeesters den stempel deezer munt bewaard en gebruikt hebben, na dat de eerste reeds afgezworen, en de andere gefneuveld was.

N E.

XLIX.
BRIEF.

NEGENENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Een doodelyke krankte is oorzaak dat het ingeslootene niet eerder UwEd. is geworden.

Thans bezig zynde het 1ste Deel van het Charterboek van Mieris door te loopen, en my bevindende aen de Charters onder Floris den Vden, vinde ik het aenmerkelyk, dat, zoo lang de Graef onder voogdy van Alyt van Henegouwen stond, de Chartres op haren naem als *tutrix* wierden uitgegeeven, zo als natuurlyk was, edoch, dat, deze voogdy niet langer dan tot in den jare 1264 geduurd hebbende, (zoo als my klaer schynt te blyken uit een Charter van dat jaer in dato 24 Juny,) (Charterb., 1ste D. p. 339) en de Graef zedderd, zeer waerschyntlyk, onder de *tutèle* van Otto van Gelder geraekt zynde, men nooit eenig Charter van dien Otto als Voogd van Holland vindt, maer in tegendeel, dat voor Floris zelve en zynen Raed, in 1265 9 Sept. (en dus op zyn elfde jaer,) een verdrag geslooten is, 't geen hy bezegelde, even als hy op den 14 Jan. 1266 aen die van Delft by Raede zynner hoger mannen mede onder zyn zegel een Privilegie gaf, en op den 23 Octob. 1266 zulks op zyn naem noch eens deedt, zonder zelfs van zyn Raed te spreken:

de

de vraag is dan of UwEd. ooit eenig Charter van XLIX gemelden Otto, als voogd van Holland of van Flo- BRIEF ris ontmoet hebbe? zoo niet, kan men de voogdy van dezen Otto, uit de Charters, zoo ik meen, niet ligt bewyzen. 'Er was iemand onlangs, die 'er uit meende te kunnen opnemen, dat de Graef waerlyk niet meer onder voogdy stondt; maer waer is het bewys, dat onze Graven op hun elfde jaer meerderjarig wierden? De Historische berichten, ook by Stoke en anderen, spreken dit in opzicht van Floris den Vden tegen, schoon ik het by Stoke merkwaardig vinde, dat hy den Graef eerst doet *trouwen* en daer na *meerderjarig* verklaerd; waer in hem anderen somtyds volgen.

Indien men nooit eenig Charter van Otto in opgemelde qualiteit vondt (zoo als men by Mieris, voor zoo ver ik zie, niet doet) zou ik liefst denken, dat Otto den minderjarigen Graef in de Diplomata hebbe doen verschynen, om dus zelve achter den scherm te zitten, en bevrydt te zyn voor de kwade gevolgen, die deze of geene gift enz. by de tegenparty konde verwekken; ook hadt Otto een voorbeeld voor zich in Floris den IVden, die, in Mai 1223 op eigen naem keuren gaf, schoon, (als UwEd. in deszelfs Vaderl. Hist. II D. p. 356 en 375, mynes bedunkens te recht meent) nog onder Voogdyschap staande.

't Zal my zeer verpligten wanneer UwEd. nopens 't een en ander my deszelfs consideratiën geliefde mede te deelen: zynde het, om 'er dit nog ter loops by te voegen, thans het gevoelen van
cen

XLIX. een geleerd Man, dat men hier te lande op het **BRIEF.** 12de Jaer meerderjarig wierdt, 't geen echter, in dien het was, (gelyk het van sommige plaetsen kan bewezen worden) ons hier niet zou kunnen doen denken, dat uit dien hoofde bovengemelde diplomata zonder naem van Voogd gegeven zyn, want Floris de V^{de} was 1264. 9. Sept. nog maer elf jaer, en Floris de IV^{de} wierd in Mai 1222, nog geen twaelf jaer oud zynde, door den Keizer tot getuigen genomen, (Ch. b. 1ste D. p. 180.) daer Mieris een verkeerde noot gemaakt heeft (2).
Maer ik houde UwEd. op, permitteer my dan met de gedistingueerdste hoog-achting te blyven

's Hage 28 Maart,

1770.

H. V. WYN.

V Y F T I G S T E B R I E F.

Aan den Heere H. VAN WYN.

Wel-Edele Heer!

Leed was 't my te verstaan, dat eene doodelyke krankte het ophouden der ontvangene stukken, die, 's daags na de ontvangst, door my voortgezonden zyn, veroorzaakt heeft; doch lief, dat Uwe WelEd. nu wederom hersteld is.

Ik kan, tot hiertoe, niet zien, dat 'er eenige gegronde reden zy, om te vermoeden, dat onze Graaven met de elf of twaalf jaaren, mondig wer-

werden. Men liet hen, 't is waar, *compareeren* by het doen of bevestigen van giften; men stelde de Giftbrieven op hunnen naam, of men liet ze hen bezegelen, terwyl zy nog zeer jong waren. Doch, zo zulks alleenlyk eershalve geschiedde, volgt 'er niet uit, dat men, ten hunnen behoefte, verandering maakte, in 't gene de Wetten, omtrent de meerderjaargheid, bepaald hadden. De Aartshertog Filips begon eerst, toen hy volle zestien jaaren bereikt hadt, op eigen naam alleen te regeeren. Voor dien tyd, geschiedde alles op den naam van Maximiliaan en hem. Karel, zyn Zoon, was vyftien jaaren oud, toen hy, van onder zyns Grootvaders Voogdye, ontslaagen werdt. In de oudste tyden schynt men 't ook zo begreepen te hebben. Onze Kronyken gewaagen van eene Voogdyschap over Dirk den V, die eenige jaaren geduurd heeft; en hy was veel ouder dan twaalf jaaren, toen hy zelf de Regeering aannam. Vrouw Petronelle is ook, eenige jaaren, Voogdes van haaren Zoon, Dirk den VI, geweest. En Floris de IV schynt onder de Voogdy van Gerard van Gelder gestaan te hebben, toen hy twaalf jaaren oud was. Floris de V heeft, volgens onzen Melis, verscheiden Voogden, en zyne Moeije Aleid tot Voogdesse gehad. My zyn wel geene brieven bekend, die op den naam van Otto van Gelder, als Voogd, gegeven zyn. Misfchien heeft hy 'er geen en gegeven. Misfchien, zyn ze nog niet ontdekt. Doch hieruit volgt niet, dat hy, by zyne party, immers in

Zee-

L.
BRIEF

L. Zeeland, niet voor Voogd erkend werdt, tot dat
BRIEF. Floris *te sinen jaren quam*, gelyk Melis spreekt,
 dat is, meerderjaartig werdt. Graaf Otto moest
 toen Zeeland ruimen, dat, door Floris, Vrouw
 Aleids Zoon, beregt werdt. De jonge Graaf be-
 diende zich, in Holland, federt, wederom van
 den raad zyn'er Moeije, Aleid, die, nog in 1273,
 een' brief voor die van Dordrecht, nevens hem,
 bezegelde (zie *Balen* bl. 429). Ik vermoed nog,
 dat Graaf Floris de V, tot in 't jaar 1269 of 1270,
 dat is, tot dat hy vyftien of zestien jaaren be-
 reikt hadt, onder Voogdye gestaan heeft; zelfs
 getrouwd zynde; want waarom hy minder dan zyn
 Zoon Jan de I? De Fransche Koningen van den
 tweeden en den derden stam waren, tot op dee-
 zen tyd toe, niet meerderjaartig geweest, voor dat
 zy een en twintig jaaren bereikt hadden, schoon
 zy, gelyk van Lodewyk de IX blykt (*Voiez*
Velly Tom. V. p. 163, 178.) voor dien ouder-
 dom, getrouwd waren, en brieven op hunnen naam
 gegeven hadden, (Vide *Marten. & Durand Vet.*
Monum. Tom. I. p. 1206, 1207, 1219, 1221 &c.)
 Philips de III, *Le hardi* bygenaamd, was de eer-
 ste, die in 1270, de meerderjaartigheid der Ko-
 ningen op veertien jaaren bepaalde (*Velly* Tom.
 VI. p. 256.) Naderhand, stelde Karel de V, in
 1374, dat zy meerderjaartig zouden zyn, als zy
 in hun veertiende jaar waren getreden (*Villaret*,
 Tom. X. p. 309.). Wat waarschynlykheid is 'er
 dan dat onze Graaven vroeger meerderjaartig zou-
 den geworden zyn? Te minder, daar de oude en

laatere wetten en *constumen* de meerderjaargheid, L. die iemand in staat stelde, om in regten te ant. BRIEF. woorden, te verkoopen en te schenken, op vyftien jaaren bepaalden. *Leg. Ripuarior.* Tit. LXXXI. *Leg. Burg.* Tit. LXXXVII. *Edit. Georg. C.* 185. 394. De Wet der Westgothen stelde, dat Jongmans of Dogters niet getuigen, noch uitersten wil maaken mogten, voor zy volle veertien jaaren bereikt hadden. (*Libr. II. Tit. IV. Leg. XI. Tit. V. Leg. XI. C.* 1903. 1907.) En zo zy ouderloos waren, moesten zy, tot hun vyfentwintig jaaren toe, onder voogdye staan. (*Lib. IV. Tit. III. Leg. I. C.* 1966.) Op zulke en diergelyke Wetten, rustte de Handvest van Floris den V zelven, van den jaare 1290, voor het grootste gedeelte van Zeeland, (zie Mieris I. 511 enz.) waarmede, in 't CX. Lid, leest: *Elc man hoeft sal hebben sine jare ende comen op 't sine, als hi out es vyhtien jaer na dien dach dat hi gheboren es. Ende elc wyf hoeft te haren XII jaren.* — 't Zelfde is bepaald, by de laatere Keure voor Zeeland van den jaare 1495, waarin ook veele schikkingen op de Voogdyschap over onmondigen gevonden worden, met opzigt op welken, agt ik, men (Cap. II. Art. XXXII.) leest: *Item dat in deese nieuwe vooghdye hier boven geschreven die Grave oft Gravinnen heuren kinderen oft Mambour's Lands, ende de gene die van heuren bloede gekomen zyn niet begrepen en zyn, maer sullen blyven even verre als elck van henlieden aengaet, alsoo sy van ouden tyden geweest hebben.* By Smallegange, bl. 347. In

L. Zuidholland heeft men, nog in de zestiende eeuw, verstaan, dat de knechtjes zestien, en de meisjes vyftien jaaren oud moesten zyn, eer zy mondig geagt werden. Van der Eyck, bl. 411. Al 't welk my voor zeer waarschylyk doet houden, dat onze Graaven nooit, met hunne twaalf jaaren of vroeger, voor meerderjaartig erkend zyn. Kan Uwe WelEd. my egter eenig bewys van het tegendeel aan de hand geeven, 't zal my ten hoogsten aangenaam zyn.

Inmiddels, blyf ik met opregte agtinge, enz.

Amst. 7 April,

1770.

EENENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

In deszelfs uitmuntende Vaderl. Historie, II Deel, p. 61. zegt UwEd., Lotharius viel het Land tusschen den Ryn en de Schelde ten deel, en derhalven alle de Zeeuwfche Eilanden, benevens een gedeelte van het tegenwoordig Holland, *Utrecht*, en een gedeelte van Gelderland, uit welke woorden ik denken zoude dat UwEd. van mening is, dat de Stad *Utrecht* toen geheelenal aen Lotharius kwam; en dit komt zeker ook best (myns bedunkens) overeen met de verdeeling in 870, tusschen Carel en Lodewyk, waerin Lodewyk *Utrecht* eerst kreeg: edoch de vraeg is, *meent Uw-*

UwEd. dat UTRECHT *in den jare 843 ten oos-* LI.

TEN, *of wel ten* WESTEN *des Rhyns gelegen heeft?* BRIEF.

Zoo het eerste, dan schynt Utrecht tot Lodewyks aendeel gehoord te hebben, want dan legt het *rechts* aen den Ryn, en Lodewyks gebied begon van dien rechter oever af, (*a Rheno versus orientem*, zegt Gothefrid: Viterbiensis &c.) en dan strydt het mischien tegens de verdeeling van 870 en UwEds. gevoelen: zoo het laetste, dan heeft Lotharius 'er, naer myne meening, 't gebied gevoerd; maer, dan weet ik niet wel hoe Lodewyk van Germanien aen Bisshop Hungerus naderhand vergunt, niet alleen eenige vryheden door vorige O: Frankische Koningen gegeven, maer ook zegt, *liceat nostro fideliter parere imperio*, welk een en ander te vinden is by Heda, p. 55, in een Charter 't geen ik voor echt houde, en in het 854te jaer des Heilands vertrouwt te kunnen aen- toonen gegeven te zyn., enz.

's Hage, 20 Octob.

1770.

H. V. WYN.

TWEEENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere H. VAN WYN.

Wel-Edele Heer!

Tot oplossing van de zwaarigheid, wegens de aloude gelegenheid van Utrecht, in Uwe WelEds. zeer geëerden van den 20 deezer voorge-

R 2

steld,

LII. steld , dient , dat de eerste aanleg van Utrecht
 BRIEF. klaarlyk geweest is aan de linkerzyde van den
 Ryn. In de Reiskaart van Antonyn , (p. 369. *Edit. Wesf.*) waar de weg langs de linkerzyde des Ryns
 aangewezen wordt , (want aan de rechterzyde hadden de Romeinen geen bestendig gebied gehad ,
 en derhalven geene gemeene wegen aangelegd ,)
 ontmoet men ons TRAJECTO. Naderhand is de
 Plaats , gelyk meer anderen , uitgelegd tot over
 den Stroom , en dus als van den Ryn doorsneden.
 Heda schryft hierom te regt (p. 5.) *Situm urbis
 oram Rheni VEL UTRAMQUE POTIUS RIPAM
 complexum fuisse nemini dubium.* Doch hoe vroeg
 deeze uitlegging begonnen zy , beken ik niet te
 weeten. In 't jaar 843 verkreeg , volgens de *An-
 nales Bertiniani* , welken ik in de *Vaderlandsche
 Historie* , II. Deel , bl. 61. volge , Lodewyk al
 wat over den Ryn [*ultra Rhenum*] gelegen was.
Ultra betekent hier ongetwyfeld ter rechterzyde ,
 om dat Spiers , Worms en Mentz , Steden , die ter
 linkerzyde des Ryns lagen , en hem ook werden
 toebedeeld , *citra Rhenum* geplaatst worden. Lo-
 tharius verkreeg het Land tusschen den Ryn en
 de Schelde , daar Utrecht ook onder moet geweest
 zyn , immers zo ver het ter linkerzyde des Ryns
 lag , of zo de Stad zig toen al tot op de rechter-
 zyde van den Stroom uitgestrekt heeft , zal de
 nieuwe uitlegging als een aanhangsel van de oude
 Stad met deeze aan Lotharius overgegaan zyn. Na
 de dood van Lotharius is Lotharingen , waar on-
 der de Nederlanden , zo ver zy bewesten den Ryn
 lagen , behoorden , aan zynen Zoon Lotharius over-
 ge-

gegaan, of mogelyk hadt de Vader het hem al by LII.
 zyn leeven gegeven. Immers de *Annales Bertin.* BRIEF.
 hebben op 't jaar 855 deeze woorden: *Lotharius*
totam FRESIAM filio suo Lothario donat. Fresia of
 Friesland, zo ver het bewesten den Ryn tusfchen
 Nieuwmegen en de Zee lag, was het zelfde met
 Lotharingen, of 'er ten minften een voornaam
 deel van. En 't was dit Lotharingen, welk, in
 870, onder Karel en Lodewyk, Oomen van den
 jongen Lotharius, verdeeld werdt. Lodewyk be-
 kwam toen eerst Utrecht, volgens de *Annales Ber-*
tiniani, overeenkomstig met myne meening. 't Is
 my ook waarfchynlyk, dat de Brief by Heda, p. 55.
 door deezen Lodewyk gegeven is, doch niet in
 't jaar 854, maar in 't jaar 869. Hungerus was,
 't is waar, toen reeds dood. Maar de Brief zegt
 ook *praesfet*, niet *praest*; en noemt geen anderen
 Bisfchop, om dat de Stoel na Hungerus, volgens
 Heda, p. 63, eenige jaaren ledig geftaan heeft.
 De inhoud van den Brief nu past zeer wel op 't
 jaar 869. Lotharius de II was toen reeds dood,
 en Lodewyk fchreef zig reeds zyn Ryks aandeel
 toe, 't welk hem in 't volgende jaar voor een
 merkelyk gedeelte werdt afgestaan, by verdrag.
 Hy kon derhalven Utrecht zeer wel aanmerken als
 reeds verpligt om hem onderdaanig te zyn. Doch
 ik erken, gelyk Buchelius op Heda ook te ver-
 staan geeft, dat 'er dan in 't jaartal der Regeerin-
 ge een misflag onderfteld moet worden, en dat
 men niet XXI. maar XXIX. leezen moet, enz.

Amft. 23 Octob.

1770.

R 3

DRIE.

LIII.
BRIEF.

DRIENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Gelyk wy in de waereld zyn om te leeren, en een kind fomtyds iets zien kan, 't geen 't oog van een man ontglipt, zo staet my toe deze volgende aenmerkingen op UwEds. Misfive van den 23 deezer te waegen.

UwEd. is van gedachten, uit de plaets van het Charter van Koning Lodewyk van Germanien *præ-esfet* en niet *præ-est*, als mede daer uit, dat in 't voornoemt Charter *geen ander Bisshop* dan *Hungerus* *genoemd wordt*, te moeten besluiten, dat *Hungerus*, by 't geven van 't zelve, *reeds dood was*; dan het schynt my, behoudens UwEds. meerdere kundigheid, niet toe, dat deze gevolgtrekking doorgaet. 1°. Om dat het *imperfectum*, *præ-esfet* hier gevoeglyk kan begrepen worden, in het (om my zoo uit te drukken) *dispositief* van Koning Lodewyk te staen voor het *præsens*, *præ-est*, zoo als men in het verzoek, (Request) 't geen *Hungerus* aen den Vorst vertoonde (*obtulit obtutibus nostris*) zal gezegd hebben.

2°. Om dat de lezing van *præ-esfet* niet algemeen is, staende by *a Leidis Annal. L. 5. Cap. 29. præ-est.*

3°. Om dat, in den Brief zelve, de vryheid der Kerke aen *gemelden Bisshop* en zyne opvolgers wordt toegestaen, *liceat* (staet 'er) *memorato præfuli*,

fuli, suisque succesforibus possidere, &c. (Heda, LIII. p. 55). Uit al het welke ik meen te mogen be-BRIEF, sluiten, dat Hungerus *ten tyde der gifte noch in leeven was.*

Hoe meer ik, voor 't overige, dit Charter beschouwe, hoe meer ik my verzekere dat het in geen ander jaer dan 854 gegeven zy; 't geen ik in myne Verhandeling over 't zelve ten duidelykste zal trachten aen te toonen. UwEd., 't is waer, gclieft te zeggen, *de inhoud van den Brief past zeer wel op 869, Lotharius II was toen reeds dood,* maer, stae my toe, hier omtrent UwEd. te mogen herinneren, dat de *datum* van dit Charter is 18 Mey. Zoo het dan al van 869 ware, zou het echter op dien datum, als van zelve spreek, moeten blyven; maer toen was Lotharius II noch niet dood; hebbende UwEd. zelve, in de *Vaderl. Historie*, II. Deel, bl. 73. zeer wel, uit de *Annales Fuldenfes*, vermeld, dat die Keizer eerst in *Hooimaend* 869 overleed.

Uwe edelmoedigheid vergeve my 't aangemerkte, 't geen ik niet ter nederstelle uit laege bedilzucht, maer, om dat het ons beiden om de waerheid der zake te doen is, zonder onderscheid, waer ze gevonden, of door wien ze gezegd wordr. Niet te dwaelen is bovenmenschelyk; minst te dwaelen de eigenschap der grootste mannen; en 't is onder de zodanigen, dat ik UwEd. in 's Lands aloude Historie altyd tellen zal, enz.

's Hage, 28 Octob.

1770.

H. V. WYN.

LIV.
BRIEF.

VIERENVYFTIGSTE BRIEF.

A Monsr. le Marquis de ST. SIMON (*).

Monsieur le Marquis!

*Que les quatre Camps Romains, que Civilis at-
taqua sur la fin de la Guerre, estoient situés sur
la rive droite du Rhin, & par consequent en Germa-
nie, ne me paroît pas vraisemblable. Voici mes
raisons.*

1. *Tous les Camps Romains, dont ont fait la situa-
tion avec certitude, ou tres grande vraisemblance,
estoient situés sur la rive gauche du Rhin, dans les
deux Germanies, Provinces Gauloises, & dans l'Île
des Bataves, comme Maguntiacum, Bonna, Nove-
sium, Gelduba, Castra Vetera, Asciburgium, &
les Camps, que les Caninefates & les Frisons atta-
querent, au commencement de la Guerre.*

2. *Les Romains ne jugerent pas encore à propos,
d'élever des Forts au delà du Rhin, & quand Cor-
bulon l'entreprit, il receut ordre de l'Empereur de
retirer ses Guarnisons, en decà de la Riviere, Ta-
cite Ann. XI. 19. Trajan l'a entrepris depuis (Eu-
trop. VIII. 2. Ammian Marcell. XVII. 1.) mais,
à ce qu'il paroît, avec peu de succes. Du moins les
Panegyristes insinuent, qu'on craignoit dans les Gau-
les*

(*). *Chevalier de l'Ordre de Malthe.*

V E R T A E L I N G

LIV.
BRIEF.

V A N D E N

VIERENVYFTIGSTEN BRIEF.

Dat de vier Romeinsche Legerplaetsen, welken Civilis aentastte op 't einde van den Oorlog, gelegen waren aen den rechter oever des Ryns, en bygevolg in Germanie, schynt my niet zeer waerschynelyk. Zie hier de reden welke ik daer voor heb.

1. Al de Legerplaetsen der Romeinen, van welken de legging zeker, of zeer waerschynelyk bekend is, lagen aen de linker oever des Ryns, in de twee Germanien, in de Gaulische Provincien, en op het Eiland der Batavieren, gelyk Maguntiacum, Bonna, Novesium, Gelduba, Castra Vetera, Asciburgium, en ook de Legerplaetsen, die de Caninefaten en de Friesen aenvielen in 't begin van den Oorlog.

2. De Romeinen hielden het als nog ongeraeden Sterkten aen de overzyde van den Ryn op te regten, en toen Corbulo het ondernam, ontving hy bevel van den Keizer om met zyne Garnifoenen te rug te trekken aen deeze zyde van de Rivier, (*Tacit. Ann. XI. 19.*) Trajanus ondernam het naderhand (*Eutrop. VIII. 2. Amm. Marcell. XVII. 1.*) maer, naer 't schynt, met geen goed gevolg. Ter minsten de Lofredenaers willen ons beduiden, dat men in 't Gaulische voor een inval der

LIV. *les les Invasions des Germains, quand le Rhin étoit*
 BRIEF. *passable à gué en été. (Mamert. Panegy. Maxim.*
Hercul. Cap. VII. Eumen. Panegy. Constantino
Cap. XI.) Mais s'il y avoit eu des Forts au delà
du Rhin, les Guarnisons auroient pu disputer le pas-
sage aux ennemis, en été comme en hyver. Ce n'est
que dans le quatrieme Siècle, que Valentinien batit,
par ci par là, un Fort au delà du Rhin. Amm. Mar-
cell. XXVIII. 2.

3. *Cette Rivière separoit, dans le tems de Civilis,*
comme dans celui de Cesar, l'Empire & les Provin-
ces Romaines de la Germanie. (Cæsar de Bello Gal-
lico I. 31. IV. 16. Tacit. de Morib. Germ. I. Flo-
rus III. 12.) Dont les Romains n'a avoient point
des Possessions sur la rive Germanique.

4. *Le recit de Tacite me paroît confirmer la sup-*
position, que les quatre Camps étoient dans l'Isle.
Civilis, ayant brûlé ou Batenbourg ou Nimegue, pas-
se dans l'Isle. [Les Annales de Culemborch (A. W.
K. Voet, van Oud-Heusden, Besch. van Culem-
borg, bl. II.) font foi, que Culemborch est bati en
1144. Est il croyable que ce nom vient de Civilis si
longtems oublié? Mais soit ici, soit ailleurs, Civilis
avoit ses Terres dans l'Isle.] Tutor et Clasficus le
suiwent, en passant le Rhin. Transiere Rhenum Tu-
tor quoque & Clasficus dit Tacite (Hist. V. 19.)
QUOQUE, c'est à dire, comme Civilis avoit fait.
Ils viennent donc aussi dans l'Isle. Tacite y ajoute,
(Cap. 20) que Civilis avoit encor une petite Guerre à
finir, contre quatre Camps mediocres. Tantumque
 bel.

Germaenen vreesde, wanneer de Ryn in den Zo- LIV.
 mer waedbaer zyn zou, (*Mamert. Panegy. Maxim. BRIEF.*
Hercul. Cap. VII. Eumen. Panegy. Constantino
Cap. XI.) zo 'er dan Sterkten geweest zyn aen
 de overzyde van den Ryn, zouden de Garnisoe-
 nen den overtocht aen de vyanden hebben kunnen
 betwisten, zo wel in den zomer als in den win-
 ter. Het was eerst in de vierde Eeuw, toen Va-
 lentinaen hier en daer, aen de overzyde des Ryns
 een Sterkte gestigt heeft, *Amm. Marcell. XXVIII. 2.*

3. Deeze Rivier scheidde, ten tyde van Civilis,
 gelyk reeds in dien van Cefar, 't Ryk en de Ro-
 meinsche Provintien af van Germanien, (*Cæsar de*
Bello Gallico I. 31. IV. 16. Tacit. de Morib. Germ.
I. Florus III. 12.) De Romeinen hadden dus geene
 Bezittingen over de Rivier, in Germanien.

4. Het verhaal van Tacitus bevestigt, dunkt my,
 myne onderstelling, dat de vier Legerplaetsen
 op het Eiland lagen. Civilis, Batenbourg of Nime-
 gue verbrand hebbende, trok te rug op 't Eiland.
 [Volgens de Beschryving van Culemborg, bl. 11.
 blykt het, dat Culemborg gebouwd is in 1144: is
 het gelooflyk dat deeze naam van Civilis komt,
 toen reeds zo lang vergeeten? Civilis, 't zy hier of
 elders, hadt op het Eiland zyn goederen.] Tutor en
 Clasficus volgden hem, ook den Ryn overtrekken-
 de, QUOQUE, ook, zegt Tacitus (*Hist. V. 19.*)
 dat is te zeggen, gelyk als Civilis gedaen hadt.
 Zy kwamen dan ook op 't Eiland. Tacitus voegt
 'er by (*Cap. 20*) dat Civilis nog een kleine Oor-
 log hadt af te doen, tegen vier middelmaetige
 Le-

LIV. belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum Legionum, modicis vicis quadripartita, Civilis invaserit. *Mais ou? Dans l'Isle, à ce qu'il me semble. Car, hors de l'Isle, il y avoit bien plus à faire, contre l'Armée entière de Cerialis. Civilis & ses Alliez attaquent donc les quatre Camps. Mr. le Marquis de St. Simon suppose, que Civilis passe le Rhin, pour faire cette attaque. Mais c'est ce que Tacite ne dit pas. Il l'a conduit dans l'Isle. Mais il ne dit nulle part, qu'il en sort pour faire l'attaque. Ainsi l'attaque paroît être faite dans l'Isle. Là pouvoient être, entre autres, les Quartiers principaux [Præsidia] de la seconde & dixieme Legion, dont les Corps mêmes accompagnèrent Cerialis (Tac. V. 14. 19) & apparemment une partie des Troupes, assemblées sous Aquilius (Tac. IV. 15). Après l'attaque, Civilis passe, le Rhin à la nage. Il arrive chez ses amis, les Germains, si l'attaque s'est faite dans l'Isle; mais si elle s'étoit faite hors de l'Isle, il seroit arrivé sur le territoire Romain, ce qui n'est pas aparent.*

Il est vrai qu'on avoit rapporté à Hordeonius Flaccus, que les Romains étoient poussés hors de l'Isle, dès le commencement de la Guerre pulsum Batavorum insula Romanum nomen (Tacit. IV. 18.) Mais il me semble, que les rapporteurs tremblans [trepidii] avoient aggravés le malheur. Car Tacite raconte, que les Caninefates & les Frisons avoient seulement ruinés deux Quartiers d'hyver les plus proches de l'Océan (Hist. IV. 15). Si c'étoient les plus proches; il y en restoit donc encor des autres, plus élo-

Legeringen. Maer waer lagen die? Op 't Eiland, LV.
 zo als 't my toefchynt. Want, buiten het Eiland, BRIEF.
 was 'er vry wat meer voor hem te doen, tegen
 de gantsche magt, namelyk, van Cerialis. Civilis en
 zyne Bondgenooten tastten dan de vier Leger-
 plaetsen aen. De Marquis de St. Simon meent dat
 Civilis de Rivier overtrok om deezen aenval te
 doen, dan zulks zegt Tacitus niet. Hy heeft Ci-
 vilis op het Eiland gebragt; maer hy zegt ner-
 gens dat hy 'er weer af ging om dien aenval te
 verrigten. Zo dat deeze attaque op het Eiland
 fchynt geschied te zyn. Alwaer, onder anderen,
 konden zyn de voornaeme Kwartieren, (*Præfidia*)
 van het tweede en tiende Legioen, welks grootfte
 gros Cerialis zelf verzelde, (*Tac. V. 14. 19*)
 en waerschynellyk ook een gedeelte der Ben-
 den, verzameld onder Aquilius (*Tac. IV. 15*). Na
 den aenval trok Civilis den Ryn, zwemmende,
 over, en toen kwam hy by zyne Vrienden de Ger-
 maenen, indien de Attaque op het Eiland voorge-
 vallen is; maer zo dezelve gebeurt zy buiten het
 Eiland, dan zou hy, den Ryn overzwemmende,
 op het grondgebied der Romeinen gekomen zyn,
 't welk niet waerschynellyk is.

't Is waer, dat men in 't begin des Oorlogs aen
 Hordeonius Flaccus berigtte dat men den Romei-
 nen uit het Eiland verjaegd hadt, *pulsum Batavo-*
rum insula Romanum nomen (*Tacit. IV. 18.*) Maer
 het fchynt my toe, dat de verschrikte boodschap-
 pers (*trepidi nuntii*) het ongeluk vergroot heb-
 ben. Want Tacitus verhaelt, dat de Caninefaten

en

LIV. éloignés de l'Océan, & dans l'Isle. Et je croi que
 BRIEF. ces autres étoient ceux de Batavodurum, Arenacum,
 Grinnes, & Vada; dont on en trouve un avec le
 nom de Harenatio dans l'Itineraire d'Antonin, &
 deux, nommés Grinnibus & Arenatio, dans la Car-
 te de Peutinger, à la coté gauche du Rhin, & ainsi
 point hors de l'Isle. Je pense, avec Cluverius, que
 la Riviere Nabalia peut bien être la Fosse Drusienne,
 continuée dans l'Yssel, & la Ville, du même nom,
 notre Doesburg, où il paroît avoir été le Pont,
 qu'on rompit pour traiter de la Paix. Civilis ayant
 passé le Rhin à la nage se trouvoit naturellement,
 sur la rive droite de la Nabalia; et Cerialis, après
 avoir ravagé l'Isle, sur la rive gauche.

*Voici mes remarques sur l'attaque des quatre Camps,
 que j'ai jetté sur le papier dans l'ordre ou desordre
 que les intervalles un peu favorables de ma fièvre me
 l'ont voulu permettre. Je les abandonne à votre juge-
 ment, & suis en vous temoignant ma reconnoissance
 pour vos Oranges rafraichissantes, &c.*

Ce 5de Juin,

1770.

en de Friefen alleenlyk twee Winterlegeringen, LIV. welken digst aen den Oceäen lagen, verwoest had. BRIEF. den (Hist. IV. 15). Zo deeze de naest aen Zee gelegene geweest zyn, dan bleeven 'er nog andere Legerplaetsen over, die op het Eiland verder van den Oceaen gelegen waren. En ik geloof dat deeze andere geweest zyn, Batavodurum, Arenacum, Grinnes, en Vada; van welker een men genoemd vindt *Harenatio*, in de Reize van Antoninus, en twee, met den naem van *Grinnibus*, en *Arenatio*, in de Kaert van Peutinger, aen de flinke zyde des Ryns, en dus niet buiten het Eiland. Ik vermoed, met Cluverius, dat de *Rivier Nabalia* zeer wel de Graft van Drufus kan geweest zyn, voortlopende tot den Ysfel, en de Stad, van denzelfden naem, ons *Doesburg*, waer de Brug fchynt gelegen te hebben, die men doorbrak om over den Vrede te handelen. Civilis, den Ryn, zwemmende, overgetrokken zynde, bevond zig natuurlyk aen den regter oever der Nabalia; en Cerialis, na dat hy 't Eiland afgeloopen hadt, aen de flinke zyde.

Zie hier myne gedagten over de attaque der vier Legerplaetsen, welken ik op 't papier gebragt heb in die orde of wanorde, naer my de gunstige tusfchenpoozen der Koortse toelieten. Ik geef ze over aen uw eigen oordeel, terwyl ik, na myne erken- tenis betuigd te hebben, voor UwEd. verfrisfchen- de Oranje-appelen, blyve, enz.

Deezen 5 Juny,
1770.

VYF.

VYFENVYFTIGSTE BRIEF.

*A Monsieur JEAN WAGENAAR.**Monsieur !*

Comme je suis encore à tems de faire usage de vos judicieuses remarques , vous verrés qu'elles ne m'auront pas été tout à fait inutiles ; en attendant que je puisse vous donner une Exemplaire de mon Livre , je me suis amusé à rechercher dans mon Tacite seulement ces passages qui m'ont déterminés à suivre l'opinion que je présente , & que je suppose ; mais que je ne veux pas asurer avec autant d'intrepidité que le Chevalier Folard faisoit.

Je ne saurois trop remercier Mr. Wagenaar de la complaisance avec laquelle il a bien voulu se prêter au desir ardent que j'avois , qu'il me communiquat ses lumieres , & je le prie d'en recevoir de bien sinceres remerciemens , & d'être asuré de toute la reconnoissance & des sentimens d'estime avec les quels je suis , &c.

LE MARQUIS DE ST. SIMON.

V E R.

 V E R T A E L I N G
LV.
BRIEF.

V A N D E N

VYFENVYFTIGSTEN BRIEF.

Vermits ik nog den tyd heb om gebruik te maeken van uwe verstandige aanmerkingen; zo zult gy zien datze niet geheel nutteloos voor my geweest zyn, wanneer ik in staet ben, waer naer ik wagte, om UwEd. een Exemplaer van myn Boek te bezorgen. Ik heb my verledigd om in myn Tacitus alleenlyk die plaetsen naer te zoeken, welken my bepaeld hebben, om het gevoelen te volgen, dat ik aanbiede, en onderstel; maer dat ik niet dryven wil met die hartnekkigheid, gelyk de Ridder Folard gedaen heeft.

Ik kan UwEd. niet genoeg bedanken voor de heuschheid met welke UwEd. zig naer het heftig verlangen, dat ik had, wel heeft gelieven te schikken, in het mededeelen van uwe onderrigtingen; en ik bid UwEd. myne oprechte dank aen te neemen, en verzekerd te zyn, dat ik met alle erkentenis en gevoelens van agting ben, enz.

LE MARQUIS DE ST. SIMON.

S

S E S-

LVI.
BRIEF.

SESENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

De verplichting, welke geheel Nederland, en Amsterdam in 't byzonder, aan UwEd. hebben, is zeer groot. Ook betuige ik myne dankerkentenis voor 't groote nut, getrokken uit den lofwaardigen arbeid van uwe welbefnedene penne, sedert ik in myne uren van uitspanning my op de geschiedenisfen van ons Vaderland heb toegelegd. Zo niet uwe vriendelykheid my van elders bekend was, zoude ik de vryheid niet durven gebruiken, my, door deze letteren, by Uw WelEd. te vervoegen, en in uwe kennis en vriendschap aan te bevelen. — Voor eenigen tyd werde ik aangefpoord, van meer dan eenen kant, om aan myne belofte te voldoen, en eene volledige Historie van 't Compromis en de Smeekfchriften der Edelen, in de jaaren 1565 en 1566 ter verkryginge van vryheid in den Godsdienst en Burgerlyken staat overgeleverd, in 't licht te geven. Mifchien zou ik reeds handen aan 't werk geflagen hebben, zoo ik niet gewacht had op een affchrift van eene oorspronglyke lyst der onderteekenaars in 's Hage berustende. Dit ftuk is my eindelyk verftrekt, waar uit ik zeer vele Edelen uit Brabant, Gelderland en Holland, die aan dat Compromis deel hadden, heb

heb-leeren kennen. Noch ben ik twee andere lysten machtig geworden, waar van de ééne uit Friesland afkomstig is, en de andere van den Heer van Mieris. Door behulp van deze drie geschreven lysten, gevoegd by de gedrukte lysten van Bor, Gouthoeven, van Leeuwen, Winfemius, Strada, en vergeleken met de naamen gemeld in uwe Vaderlandsche Historie, en in de Sententien van Alva, ben ik in staat om van de 400 onderteekenaars omtrent 350 op te geven, die my ten grooten deele in hun geslacht en bedryven van elders bekend zyn. — Ik neme de vryheid Uw WelEd. te vragen, of zy ook eenige lysten en andere stukken, tot dit Compromis betrekkelijk, bezit, die in de gedrukte historiefchryvers niet te vinden zyn, en of UwEd. de vriendelykheid zou willen hebben om dezelve aan my mede te deelen, ten einde daar van een nuttig gebruik te maken? Hier door zoude my een ongemeene dienst geschieden, en door UwEd. aan de Vaderlandsche Historie mogelyk noch eenig licht worden bygezet. Voeg dan, Wel-Edele Heer, dit ééne noch by alle uwe groote verdiensten, verplicht my en Nederland noch sterker aan uwen arbeid. Verschoon myne vrymoedigheid in dezen gebruikt, en zie dezelve aan als een blyk van mynen eerbied, dien ik UwEd. by deze gelegenheid betuige, en waar mede ik my noeme, enz.

LVI.
BRIEF.

Vlissingen, den 13 Oct.

1770.

J. W. TE WATER.

LVII.
BRIEF.

ZEVENENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JONA WILLEM TE WATER.

Wel-Eerw. en Geleerde Heer!

Sedert dat ik, met veel genoegen, gezien heb, uit Uwe Eerw. doorwrogt en bescheiden Verhaal der Reformatie van Zeeland: dat Uwe Eerw. voorhadt, eene Historie van 't vermaarde *Compromis*, of het Verbond der Edelen, in 't licht te geeven, heb ik verlangd, van den voortgang of uitslag van zulk een nuttig werk iet naders te verneemen, en nu versterkt my de eere van Uwe Eerw. schryvens van den 13 deezer in de gedagten, dat daarvan, haast, zo ik hope, iets goeds te wagten is; waartoe ik van herte wensche, dat het Uwe Eerw. noch aan tyd en gelegenheid, noch aan lust ontbreken moge.

Gaarne zou ik aan Uwe Eerw. verzoek voldoen, en uit myne aantekeningen iet, hoe weinig het ook zyn mogt, tot een gering blyk van myne agting voor uwen arbeid, aan Uwe Eerw., mede te deelen. Doch ik zie, met verwondering, welk een voorraad Uwe Eerw. reeds verzameld heeft. Lysten van ondertekenaars van 't *Compromis*, Edelen en Onedelen, bezit ik niet; en ik ken hier niemant

(*) *Prædikant der Hervormde Kerke te Vlisfingen: Lid van het Genootschap aldaer, en van de Leydsche Maetschappy der Nederlandsche Letterkunde.*

mant die ze bezit. 't Eenige dat ik, om aan Uwe **L VII.**
 Eerw. begerte te beantwoorden, zou kunnen **BRIEF.**
 doen, zou bestaan in naar te zien, of ik ook ee-
 nigen ondertekenaar kende, die nog aan Uwe
 Eerw. niet voorgekomen was; welk egter niet
 waarschynelyk is, om dat Uwe Eerw. reeds zo
 veele naamen en perfoonen heeft opgespoord. Ge-
 lieft Uwe Eerw. egter de moeite te neemen van
 my eene Alphabetische Lyst van de Geslagt- en
 Voornaamen der Perfoonen, die aan Uwe Eerw.
 reeds bekend zyn, toe te schikken, ik wil gaarne
 zien, of ik ze, met het een of het ander, 't welk
 Uwe Eerw. zou mogen nuttig oordeelen, zal kon-
 nen vermeerderen.

Uwe WelEerw., midlerwyl, 's Hemels zegen
 over uwen arbeid toewenschende, blyf ik met by-
 zondere agtinge, enz.

Amst. 19 October,
 1770.

AGTENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Het is 'er zoo ver af, dat ik het verplichtend
 antwoord op mynen Brief, en het edelmoe-
 dig aanbod om my ter hulpe te komen, met on-
 verschillige oogen zoude hebben aangezien, dat
 ik, in tegendeel, vervuld ben met de diepste ge-

LVIII. voelens van eerbiedige dankerkentenis, en my **BRIEF.** vervrymoedige om Uw WelEd. andermaal by geschrifte op te wachten, zullende het my de moeite van eene voorgenomene reize naar Holland, in dit of een volgend jaar, rykelyk vergoeden, zoo ik de eer zal genieten my nader by monde bekend te maken, en in Uw WelEd. toegenegene vriendschap aan te bevelen. Midlerwyl zal het my tot geen gering genoegen strekken door eenige briefwisseling te deelen in uwe uitgebreide kundigheden in 's Lands geschiedenisfen, in welke de naam van den Schryver der Vaderlandsche Historie, met het hoogste recht, door alle eeuwen zal geroemd worden.

Volgens de verleende vryheid, zende ik hier by eene Alphabetische Lyst der onderteekenaars van het beroemde Compromis, met een ootmoedig verzoek om dezelve aan te vullen, door byvoeging van zulke perfoonen, die my ten dezen opzichte onbekend zyn gebleven, en door aan my te verftrekken de noodige kennis van de zoodanigen, die my alleen by hunne naamen zyn bekend geworden.

Ik heb overal aangeteekend de Schryvers en Handschriften, op welker gezag ik de opgenoemde perfoonen houde voor onderteekenaars van het Compromis. Voornaamlyk heb ik my beroepen op *drie geschrevene Lysten*, welke tot heden toe, zoo veel ik wete, door niemand zyn gebezigd. De *eerste* is oorspronglyk, en berust ter Financie-kamer van Holland in 's Hage. Zy behelst alleen de

de Edelen uit Gelderland, Holland en Brabant. LVIII.
 De Heer Pensionaris Van Wyn heeft my, door BRIEF.
 het bezorgen van die lyst, aan zich op 't hoogst
 verplicht. — De *tweede* is gekomen van den kundigen Heer Van Mieris, en door den Eersten Edelen Van Borssele aan mynen Vader ter hand gesteld. Deeze lyst, welke omtrent 200 ondertekenaars behelst, is niet vry van gebreken. — De *derde* vervat de Friezen, en is door den Grooten Wesfeling medegedeeld. — Deze drie lysten heb ik, ter onderscheidinge, bestempeld met de letters H, M, W. Ik zal met het affchryven van myn Werkje ter drukpersse wachten, tot dat ik de aanmerkingen van Uw WelEd. op de nevensgaande lyst zal hebben ontfangen. En is het my geoorloofd zoo veel te vergen; ik zou gaarne het geheele Werkje, eer het gedrukt wordt, onder UwEds. oogen brengen, om het te overzien, waar door ik buiten twyffel zeer vele misflagen zoude ontwyken. De bygevoegde schets zal eenig bericht van 't beloop des werks opleveren.

Tot nu toe heb ik vruchteloos gezocht naar een exemplaar van de eerste uitgave van het Compromis en de Requesten.

Veelvuldige bezigheden hebben my verhinderd deze Alphabetische Lyst, uit een groot aantal verstrooide aantekeningen, in orde te brengen, en vervolgens na te schryven, waarom myn verzoek is, dat Uw WelEd. dezelve, met haare verbeteringen en vermeerderingen, gelieve weder te zenden.

Voorts heb ik de eer my, met de byzonder-

LVIII. ste hoogachting, onder oprechte toebidding van
BRIEF. 's Heeren beste zegeningen, te noemen, enz.

Vlisfingen, den 16 Febr.

1771.

J. W. T E W A T E R.

P. S. By het affchryven van myn Werkje zal ik naauwkeurig gebruik maken van al het gene UwEd. in de Vaderl. Historie, en de Beschryving van Amsterdam, ten dezen opzichte, heeft gemeld, ook over zulke onderteekenaars, by welker naamen ik gesteld heb, *my onbekend*.

NEGENENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JONA WILLEM T E W A T E R.

Wel-Eerw. en Geleerde Heer!

Ik heb, zo veel my myne bezigheden hebben toegelaaten, Uwe Eerw. Naamlyst der onderteekenaaren van het bekende Compromis, en het daarby gevoegd Plan van uw Werk onderzocht, en ik wenschte in staat te zyn, om eenigzins te kunnen medewerken tot voltooiing van het loffelyk ontwerp, om de grondleggers van 's Lands Vryheid nader te doen kennen. Doch ik bespeur, in dit geval, zo wel als dikwils, in anderen, dat het veel verschilt, eenig werk gemaakt te hebben van 's Lands algemeene Historie, of eenig byzonder merkwaardig punt derzelve, in den grond, te hebben uitgehaald. Byna alles, wat Uwe Eerw., tot
nog

nog toe, onbekend of duister gebleeven is, is my LIX. ook nog duister of onbekend, en ik heb maar BRIEF. zeer weinig kunnen voegen, by Uwe Eerw. Naamlyst, die hier by te rug gaat. De Franschen hebben een merkelyk aantal van Boeken geschreeven over de Geflagtkunde; uit welken, waarschylyk, wel eenig licht te haalen zal zyn, omtrent eenige Walsche Heeren, die in de beginfels onzer be-roerten gemengd geweest zyn; doch ik bezit 'er geenen van. Den eersten Druk van 't Compromis en de Requesten heb ik ook niet, en ik ken niemant, die dien ryk is.

- Wat het kort begrip van Uwe Eerws. Werk aan-gaat, ik zie dat Uwe Eerw. voorheeft, in 't eerste Hoofdstuk, aan te toonen, dat het vermo-gen der Edelen, hier te Lande, voormaals, zeer groot plagt te zyn: 't welk niet ontkend kan worden. Doch Uwe Eerw. weet, dat dit vermo-gen, met het toeneemen van het aanzien der ste-den, in de veertiende eeuw, merkelyk vermin-derde, en in de zestiende eeuw zeer laag ge-daald was; zo dat, volgens de aanmerking van Van Reyd en anderen, het onvermogen van vee-le Grooten, mogelyk meer aanleiding gegeven heeft tot het sluiten van het Compromis, dan hun vermogen. Doch misfchien heeft Uwe Eerw. voor, dit ook te toonen, en, ongetwyfeld, dat alle de Tekenaars van 't Compromis geen luiden van adel geweest zyn. Ik verlang te verneemen, welke redenen Uwe Eerw. zal geeven, waarom men geene Zeeuwfche Edelen vindt onder de Te-

LIX. kenars van 't Compromis. Ik heb my eenvoud-
 BRIEF. diglyk verbeeld, dat het getal der Edelen klein
 geweest is, en dat zy allen, of voor 't grootste
 gedeelte ampten van den Koning hadden, en hier-
 om niet aangezocht, immers, niet overgehaald
 zyn. Dat Uwe Eerw., in Holland komende, my
 wel met een bezoek zal gelieven te vereeren, zal
 my ten hoogsten aangenaam zyn; doch voor de
 eer van Uw Werk, eer het gedrukt wordt, over
 te zien, ben ik genoodzaakt te bedanken, laaten-
 de de bezigheden van myn ampt ter Secretarje
 deezer Stad, my zo veel tyds niet overig. 't Werk
 is, daarenboven, aan Uwe Eerw. bekende opmer-
 king en naauwkeurigheid dubbel toevertrouwd.

Uwe Eerw. lust en gezondheid toewenschende,
 om den aangevangen arbeid gelukkiglyk te vol-
 trekken, tekene ik my, met byzondere hoogag-
 ting, &c.

Amst. 31 May,
 1771.

S E S T I G S T E B R I E F.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Enigen tyd uitlandig geweest zynde, vonde
 ik, t'huis komende, UwEds Brief met my-
 ne lyst der onderteekenaaren van het Compromis,
 verrykt met eenige aanmerkingen. Deze myne
 uit-

uitlandigheid was oorzaak, dat ik niet eerder heb
geantwoord, waar toe ik de eerste gelegenheid **LX.**
zeer gaarne waarneme. Het is my een uitmun- **BRIEF.**
tend voorrecht en genoeg, dat UWelEd. zich
der moeite niet heeft onttrokken om gemelde lyst
naauwkeurig in te zien, en, zoo veel mogelyk,
te vermeerderen. Had ik wel eens redenen om
my te beklagen, dat zulken, die het vermogen
hadden om my de behulpzame hand te bieden,
daar toe onwillig waren, ik heb nu stof van dank-
baarheid, welke ik UwEdelheid by dezen hartelyk
betuige. Mocht zulk een voorbeeld anderen be-
schamen!

De gunstige gedachten aangaande myne opmer-
king en naauwkeurigheid, schryve ik niet toe aan
myne verdiensten, maar aan uwe vriendelykheid
en toegenegenheid. Zy zullen my ten spoor ver-
strekken om myne uren van uitspanning, die ech-
ter weinige zyn, aan 's Lands geschiedenisfen toe
te wyen.

Wanneer ik gewage van de Edelen, die het
Compromis geteekend hebben, wil ik daar mede
niet te kennen geven, dat alle die onderteekenaar-
en van adelyke afkomst waren. Sommigen van
hun staan by my bekend als Burgers en aanzienly-
ke Kooplieden, die niet minder dan de Edelen
met een zucht voor de edele Vryheid waren aan-
gedaan, hoedanigen 'er, byzonder te Antwerpen,
velen gevonden werden.

De vermindering van 't vermogen der Edelen
moest noodzakelyk volgen, sedert het gezag en de
heersch-

LX. heerszuchtigheid der Graaven vermeerderden;
 BRIEF. waar van my aanmerkelyke blyken zyn voorgeko-
 men in het onwaardeerbaar handschrift, het
 Graaffchap van Zeeland, door den Heer van Gryps-
 kerke, onder my berustende, en, misfchien, by
 vervolg van tyd, met den druk gemeen te ma-
 ken.

Dewyl uwe veelvuldige bezigheden niet toela-
 ten myn Werkje, voor deszelfs uitgave, te over-
 zien, vlijje ik my dat Uwe Edelh. zich niet zal
 ontslaan om haar oordeel daar over te vellen, wan-
 neer ik het zelve gedrukt zal hebben toegezonden.

In die verwachtinge neme ik de vryheid my,
 met de byzonderste hoogachting en dank-erkente-
 nis, te teekenen, &c.

Vlissingen den 28 Juny,
 1771.

J. W. T E W A T E R.

E E N E N S E S T I G S T E B R I E F.

Aan den Heere J O N A W I L L E M T E W A T E R.

Wel-Eerwaardige Heer!

Hertelyk dank voor het aangenaam geschenk
 van uw *Vlissinger Eeuwfeest*, 't welk ik ter-
 stond met veel genoegen gelezen heb. Uwe Eerw.
 heeft daarin veele byzonderheden famengebragt,
 die niet zeer bekend zyn, en door de bygevoegde
 aantekeningen en egte stukken een nieuw licht
 ver-

verspreidt over de Historie van de beginsels der LXL. beroerten hier te Landen, die ons de vryheid ge-BRIEF. baard hebben. Uwe *Redenvoering* zal de Liefhebbers doen verlangen naar uwe *Historie van 't Compromis*, die ik met vermaak zie, dat ter drukperse gaat.

In 't doorlezen van uw Eeuwfeest is my bedenkelijk voorgekomen, dat Uwe Eerw. (bl. 19. aant. (v) te regt gezeid hebbende, „ dat men „ zich niet moet laten wys maken dat de oorlo- „ gen van 's Prinsfen zyde alleen gevoerd zyn om „ de vryheid, en niet voor den Godsdienst”, daar op laat volgen, dat BRANDT zulks egter zynen Leezeren by herhaalinge inscherpt. Ik beken dat my niet voorstaat, zulks ergens by Brandt gelezen te hebben. Op de eerste plaats by Uwe Eerw. aangehaald, staat heel wat anders, te weeten: „ ook hebben 't eenigen gedenkwaardig ge- „ acht, dat even de tiende penning en niet de „ Religie d'EERSTE [niet d'eenigste] oorzaak „ geweest is, dat STEEDEN EN LANDTSCHAP- „ PEN zich tegens Alva stelden, want het geene „ te vooren geschiedt was, hadden d'UITGE- „ WEKENEN gedaan”. Die uitgeweekenen nu hadden, gelyk Brandt in de Aant. bl. 47. schryft voor de vryheid gestreeden; doch daar werdt de vryheid van Godsdienst mede onder begreepen; waarom Prins Willem de woorden *Vryheid des Vaderlands en der Conscientie* tot den titel zynen wapenen verkooren hadt. 't Is waar, dat de Groot, Brandt, en anderen voor en na hem, geschreeven hebben, dat de wapenen niet waren aangenomen,

LXI. om *éene Religie* bepaaldelyk te befchermen. Maar BRIEF. dit komt , zo ver my gebleeken is , volkomen overeen met de waarheid. De Staaten van Holland fchreeven al in 't jaar 1576 aan die van Amfterdam: „ dat zy altyd verklaard hadden en nog „ verklaarden de wapenen om de religie [dat is, „ tot voorftand van zekere byzondere Religie, „ gelyk uit den famenhang blykt,] nooit aange- „ nomen te hebben”. De Magiftraat van Leyden fchreef op den zelfden zin in de bekende Remonfrantie van 1582, tegen welke te zeggen, dat zy door Koornhert opgefteld is , my niet genoeg fchynt , alzo zy door de Magiftraat van Leyden voor haare rekening genomen is. Voorts, zie ik niet, wat men met reden zeggen kan tegen 't gene de Groot in het tweede Capittel van zyne *Apologie* op dit ftuk bygebragt heeft. Doch zo ik hierin doole, zal 't my lief zyn door Uwe Eerw. beter onderregt te worden. Mogelyk zou zelfs aan 't onderzoekend gemeen dienst gefchieden, als Uwe Eerw. zulks, in de Historie van 't Compromis, welk tegen de Inquifitie, en dus voor de vryheid van Religie in 't gemeen ingerigt was, goedvondt te doen. Neem , ondertusfchen, deeze myne aanmerking ten goede.

Het Werk van D°. Bareuth heb ik nog niet gezien.

Ik ben , met byzondere agtinge &c.

Amft. Juny,

1772.

T W E E.

TWEEËNSESTIGSTE BRIEF.

LXII.
BRIEF.

Aan den Heere JUSTUS TJEENK (*).

Eerwaardige Heer!

Eene sleepende ziekte, die nog aanhoudt, komende by een ouder en pynlyk ongemak, heeft my het vermogen en den lust benomen om uwen zeer geëerden van den 6den deezer eerder te beantwoorden, en beneemt my nog den moed t'eenemaal om de eer en den last die het Zeeuwsch Genootschap der Weetenschappen, tot uwent, my zo gantsch onverwagt beoogd heeft op te draagen, te aanvaarden. Ik bid dan ootmoediglyk dat Uwe Eerw. noch het treffelyk Genootschap niet misduiden mogen, dat ik, met dankzegging voor de toegedagte gunste het overgezonden Diploma hierby te rug zende, verzoekende dat myn naam onder die der aangeschreeven Leden, daar dezelve de plaats onnuttelyk beslaan zou, mag worden doorgehaald, terwyl ik met schuldige hoogagting voor zo veele waardige Leden van het Genootschap, als ik de eere heb van eenigszins te kennen, en voor Uwe Eerw. in 't byzonder, my onderschryve &c.

Amst. 30 November,
1772.

(*) *Predikant der Engelsche Kerke te Vlisfingen, Medelid en Secretaris van het Genootschap aldaar &c.*

B E R I G T.

De Uitgeevers deezes, YNTEMA en TIEBOEL, adverteeren hier mede, dat by hen op de Pers is, en, in gr. 8vo, eerlang zal worden uitgegeven, eene Verzameling van eenige Historische en Politieke Tractaatjes, door den Heer WAGENAAR van tyd tot tyd der waereld medegedeeld, en in deeze Leevensbeschryving vermeld.— Eene Verzameling van dien aart, vleit men zich, zal den Liefhebberen der Vaderlandsche Geschiedenisfen niet onaangenaam zyn; te meer, daar die Stukjes geheel uitverkogt, en niet dan verstrooid, en in ongelyke formaaten, gevonden wordende, den Hoogagteren van onzen Historieschryver daar door gelegenheid gegeven wordt, om 's Mans Schriften te kunnen completeeren.

A A N.

A A N W Y Z I N G

V A N

BYZONDERHEDEN EN ZAAKEN IN DE BRIEVEN VOORKOMENDE.

*****

A.

Amsterdam, deszelfs Poorters niet arrestabel benoorden de Maze. bl. 59. Beschryving dier Stad aengevangen. 61. Aenmerkingen over 't doen van uitstappen in dezelve. 60, 63. Bereidwilligheid van Fr. v. Limborch, om den Schryver dienst te doen. 58, 59, 71. Deszelfs genoeg en over 't Eerste Struk. 71. Ontwerp dier Beschryvinge. 74, 78, 80. Nadere ophelderingen waer te zoeken? 74, 77. Critiques op die beschryving beoordeeld. 77, 81, 82.

B.

BARNEVELD. Hoe men zyn ontvangen van presenten, van Uitheemschen, hebbe aen te merken? 37, 38, 41. Hy helde niet over om de Souverainiteit van 't Land aen Frankryk te brengen. 115. Basterdwoorden in onze Tael, wanneer inzonderheid stand gegreepen hebben, en vervolgens vermenigvuldigd zyn. 124, 125: 126.

Bekroon en Bekreunen, afkomstig van *Crot* of *Kroot* 29. Bestand, deszelfs beschryving naeuwkeurig. 36, 37. Blaeuw-boekjes, in hoe verre een Historieschryver zig daer van heeft te bedienen. 32. BOEY, *Bedenkingen enz.* Uittrekzel van 't zelve beoordeeld. 65, 66, 67, 70. *Brieven van en aan DE WITT.* Zie Verbaal.

C.

CASTRE. (Heer van) Onzekerheid over deszelfs volkomen naem en afkomst. 15. CHAIS *sur les Jubilés*, aengehaeld. 28. CIVILIS, zyn aenval op vier Legerplaetsen der Romeinen. (Zie Legerplaetsen.) Collegiën, hoe te oordeelen over derzelver bevoegdheid. 66, 67. Compagnie. (Westindische) Uitgestrektheid van derzelver Octroi. 147. Compromis. (Zie Verbond der Edelen.) Couranten, Mercuren, enz. heb-

T

A A N W Y Z I N G

hebben weinig auctoriteit by die twyfelen willen. 51.
Culemborg, onwaerschyntlykheid, dat het naer Civilis genoemd zou zyn. 171.

D.

Decisien en Resolutien van den Hove. Een zeer nuttig werk, in 't naspooren der Geschiedenissen van ons Land. 28.

Dichters, (Fransche en Hollandische) eene parallel van dezelve te maeken, zou mogelijk voor de Hollanders niet gunstig uitvallen. 120, 123.

Diploma van het Zeeuwsche Genootschap. De Heer Wagenaar zendt het te rug. 191.

Drukunst, vermoeden van den Heer G. Meerman tegen deszelfs uitvinding, met *mobile letters*, te Haerlem. 107, 109, 110 (*).

Duigenhandel, oudtyds bloeiende, nu zeer vervallen, door wat oorzaak, en hoe te herstellen? 85, 86.

E.

EDUARD DE I veelligt betrokken in den aanslag tegen Floris den V. 4.

Engeland, Zilver aldaer. 4.

Esfekebe. (Vaert op) Voorgevend byzonder of uitfluitend regt der Zeeuwen op dezelve tegengesproken. 147, 148.

F.

F. (R. Ps.) Het gemelde in de *Vad. Hist.*, wegens zyn gedrag in het Geldersche werk, steunt op goeden grond. 95.

FILIPS DE II. Deszelfs borstbeeld vermoedelyk op onze afgezette Vyfgrooten gestempeld, na dat hy al afgezworen was. 155.

FLORIS DE V was der Fransche taele magtig. 4. Brieven op deszelfs naem gegeven, terwyl hy nog onder Voogdyschap stond, en aenmerking deswegens. 156, 159. Hy heeft vermoedelyk, tot zyn vyftiende of zestienste jaer, onder Voogdyschap gestaen. 160.

Frank-Duitsch, veelligt onze oude Landtael. 121, 129. Men heeft al vroeg in dezelve op Rym geschreeven. 121.

Fransche of Frankische tael al vroeg met de onze vermengd. 127. Derzelver uitgebreidheid ook in andere Landen. 127, 128. Derzelver vermenging met de Latynsche is de grondslag van het hedendaegsch Fransch. 129, 130.

Friesland, bewesten den Ryn, was, oudtyds ten minste, een voornaem deel van Lotharingen. 65.

G.

(*) De Heer MEERMAN zelf heeft, wat laater, de ongegrondheid van dit vermoeden ontdekt. Zie zyn *Conspectus* in 1761, en *Origines Typographicae*, in 1765, uitgegeven.

DER BYZONDERHEDEN EN ZAAKEN.

G.

Godsdienst, deszelfs vryheid, benevens die van den Burgerstaet, beoogd in 't opvatten der wapenen tegen Spanje. 189. dog men bedoelde niet ééne Religie bepaeldlyk te beschermen. 190.

Graenhandel, hoe meer te doen bloeien. 87, 88.

Graeven, (Hollandfche) magtig geworden door querellen te maeken. 60. Wanneer ze meerderjaerig wierden 157, 158, 159—162. Bezegelden Keuren en Giftbrieven, op hunnen naem gegeven, schoon ze nog onder Voogdyschap stonden, 156, 157, 159.

GRANVELLE, eene Heerlykheid in 't Franche Comté. 14, 18, 24.

Groningen, hoe deszelfs Vryheden en Voorregten toegenomen zyn. 112.

H.

Handvest (Vlaemsche) van Vrouw Maria. Aenmerkingen over dezelve. 17, 20, 24.

Historie. (Vaderlandfche) Deszelfs ontwerp verdedigd. 12, 13. Het IV Deel gepreezen door Fr. v. Limborch. 15. Zyn oordeel over de moeilykheid van 't duistere te ontdekken na het jaer 1555. 16. Verschillende gedagten over 't spoedig of langzaam uitgeeven van dit Werk. 20. De Schryver wederlegt het denkbeeld van

hun, die meenen dat het gevaerlyk zy, eene waeragtige Historie van 't gebeurde na 't jaer 1555 te schryven. 20, 21. en wordt in zyn gevoelen gesterkt. 24, 25, 32—36, 39, 41. Hoedanige uitweidingen nu en dan in dit Werk wel plaets mogten hebben. 22, 23. Des Schryvers verslag van 't Bestand gepreezen. 37. Zyn voorstel, wegens een present door Barneveld genooten, in twyfel getrokken. 38, nader verdedigd. 41. Bedenkingen over het tydftip tot het welke dit Werk te brengen. 43, 50, 54. De Schryver verdagt van Remonstrantschheid, en aen de andere zyde door de Remonstranten gelaekt. 45. Het XIX Deel gepreezen. 57. De Schryver te Amsterdam tot Stads Historieschryver aangesteld. 58, 64. Hy bedankt Fr. v. Limborch voor zynen dienst in 't opstellen der Vad. Hist. 62. Des Schryvers oogmerk om de waerheid, bescheiden en onpartydig, te vertellen. 91. Zyne bescheidenheid. 92. Onpartydigheid. 92, 93. Zugt voor de waerheid. 91, 93, 94. Hy heeft een Kort Begrip van 's Lands Historie ontworpen. 102. Des Schryvers verdiende lof. 136, 182.

Historieschryver. Voornaeme vereischten in denzelven. 20, 25, 32, 33, 36, 39, 50, 51, 91.

Hoepen, derzelver uitvoer verboden; en pooging om dat

A A N W Y Z I N G

verbod te doen intrekken. 86
 Hof van Holland, Zeeland en Vriesland, aenmerkingen over deszelfs gezag. 65, 66, 67, 70.
 Huwelyk maakte, oudtyds, geen meerderjaerigheid. 157, 160.

I.

ID SINGA's *Staatsrecht der Vereen. Nederl.*, als een zonderling werk, beoordeeld. 56, 112, 116.
 Inundation van ons Land in 't jaer 1672. Aenmerkingen over dezelve. 141—144.

K.

Kaepvaart. (Zeeuwsche) Oudste blyk van dezelve. 4.
 Keur, (Zeeuwsche) van Floris, wannergemaekt? 10, 11.
 Kort begrip van 's Lands Historie ontworpen. 102.
 KROMWEL. (Vredehandeling met) Duisterheden daer omtrent. 30.

L.

Land, door de Graeven van Holland, van de Schotsche Koningen ter Leen gehouden. 6.
 Latynsche Tael met andere Taelen vermengd. 129, 130.
 Legerplaetsen der Romeinen, (de vier) door Civilis aengestast, lagen aen den linker oever des Ryns, op het Eiland der Batavieren. 169—177.

LEICESTER, eenige duisterheden, omtrent het voorgevallene in zyne dagen, nader op te helderen. 13, 14.
 Leiden, wettigheid van 't uitsluitend Octroi voor deszelfs Hoogeschool beweerd. 137—140.

LIMBORCH. (FR. VAN) Zyne zugt voor 's Lands Geschiedenissen. 76, 79. Zie hem meermaels gedagt, op 't Artikel *Vad. Hist.* en *Beschr. van Amsterdam*.

LODEWYK, Koning van Germanie. Verschillende gedagten over de jaertekening van een Charter van dien Vorst. 163, 165, 166, 167.

M.

MAURICIUS. (J. J.) *Vaarwel, en Dichtlievende Uitweiding*, van wegen de daer in vervatte Tael- en Oudheidkundige aenmerkingen gepreezen. 129, 133.

Meerderjaerigheid, hoe oudtyds bepaeld. 161, 162.
Memoires de Mr. le Comte de MONTBAS aengehaeld, raekende het voorgevallene met dien Heer. 31.

Minut-Register, ter Secretarye van Amsterdam behoorende, berustte onder Fr. van Limborch. 65, die 't zelve aen de Secretarye schenkt, 't welk Burgemeesters danklyk erkennen. 68, 69, 72.
 Mondigheid onzer Graeven. Zie *Graeven*.

N.

DER BYZONDERHEDEN EN ZAAKEN.

N.

Nabalia (de Rivier) veeltigt de Graft van Drusus. 175
 Namaekzels van oude Drukken geeven onzekerheid. 107.
 Nieuwendyk in Amsterdam, reden en uitbreiding van die benaeming. 153.
Nodige Aenmerkingen enz. beoordeeld. 77, 81, 82.

O.

Oetroien van Prins Willem, in en na 't jaer 1572 verleend, wettig te oordeelen. 137, 138.
 Oliezaeden, derzelver uitvoer behoorde vrygesteld te worden. 89, 90.
 Onpartydigheid en gematigheid niet onbestaenbaer. 35.
Onschuld der Remonstranten. Wat de Schryver daer van in de Vaderl. Historie kwaelyk neemt. 45.
 Oorlog, in 't jaer 1756 en vervolgens. Gedagten daer over met betrekking tot den Staet. 96, 100, 101, 102.
 Oorlogsverklaering in 't jaer 1702, byzonderheid daer omtrent. 51, 52.
O T T O V A N G E L D E R kan als Voogd van Floris den V erkend geweest zyn, schoon men geen brieven, op zynen naem gegeven, vinde. 157, 159, 160.

P.

P E T R O N E L L A, de rechte naem der Vrouwe van Floris den II. 6, 7.

Porto Franco of Vrye Haven, Projectt desaengaende overwoogen. 83. Onbepaald, nadeelig voor 't Land, 83. maer onder behoorlyke bepaeling, zeer dienstig voor den Koophandel. 84—90.
 Pretensien op de nalaetenschap van Willem den III eener nadere ontvouwinge waerdig. 51, 54.
 Privilegie van niet meer dan 't lyf en zekere ponden te verbeuren, by welke gelegenheid ontstaen. 11. van niet van de Graeflykheid gescheiden te worden. Aenmerkingen over dezelve. 17, 19, 24.

R.

Reizen, hoe met nut voor 't Vaderland kan geschieden. 97, 98.
Repertorium van de Plakaaten enz. van den Hove. Deszelfs beste uitgave. 16, 17, 19.
Resolutien van Holland van de jaeren 1566 en 1567 niet in behoorlyke orde geschikt. 9.
 Romeinen, hoeverre zy hunne overwinningen in Germanie, en ook over den Ryn, uitgebreid hebben. 131, 132.
 Rym, (het) of wy 't zelve verschuldigd zyn aen de Franschen. 119, 121, 122.
 R Y M E R ' s w e r k van dienst, ter ophelderinge onzer Geschiedenisfen. 1.
 Ryn (de) scheidde de Romeinen van Germanie af. 171.

A A N W Y Z I N G

S.

SAMSON, *Histoire de Guill.*
III beoordeeld. 46, 47.

Schryffeilen, derzelver ont-
dekking moet oplettendheid
baeren 53.

Smidssteeg en Watersteeg,
waer deezen oudtyds in
Amsterdam te vinden? 149
—151, 153—155.

Spiegel onser Behoudenisfe. Ge-
wag van drie Exemplaren.
104, 107. Uitvoerig berigt
van één der Exemplaren,
gehouden voor een eersten
Druk. 104, 105. Hetzelve
vergeleeken met dat, daer
Scriverius van gewaegt. 105,
106. Het Exemplaar van
Scriverius was waerschyn-
lyk ouder. 106, 108.

Stadhouder, hoe, volgens Id-
finga, aen te merken, met
betrekking tot de Staeten?
113, 114.

Stadhouders, derzelver In-
structie. Aenmerkingen daer
omtrent. 14, 18, 23.

Stadhouderlyke Regeering,
derzelver noodzaaklykheid
en nuttigheid blykbaer in
de Vad. Historie. 93.

Staeten Generael, in vroeger
tyd, somtyds genomen voor
de Staeten van Holland en
Zeeland. 29.

Staetschgezind en Prinsgezind
voortyds gelykluidende be-
naemingen. 82.

Stooters of Vyv-grooten, wiens
borstbeeld zy draegen. 151,
152, 155.

Styl van den Hove niet in agt
genomen. 9, 10.

T.

Ter goeder *schepe*, eene dui-
tere uitdrukking. 59, 62.

U.

Utrecht, deszelfs eerste aen-
leg was aen de linkerzy-
de van den Ryn, en 't is
naderhand uitgelegd tot over
den stroom. 163, 164. Het
behoorde des onder het aen-
deel van Keizer *Lotharius.*
ald. ging vervolgens over aen
deszelfs Zoon *Lotharius.*
164, 165, en viel voorts
aen deszelfs Oom Lodewyk
ten deel. 165.

V.

Veere en Vlisfingen (Mark-
graeffschap van) hoe aen-
gemerkt als een Leen van
Holland. 29, 30.

VELLEDA, niet ten onregte
eene Waerzegster genoemd.
132.

Verbaal van BEVERNINGH
en *Brieven van en aan DE*
WITT. Aenmerkingen daer
over. 30.

Verbaal van ANDRIES DE WITT,
door sommigen als onegt
gewraekt 54.

Verbaalen, hoe de Ministers
dezelfen gewoonlyk for-
meeren. 117, 118.

Verbond der Edelen. Oogmerk
van J. W. te Water, om ee-
ne *Historie van dat Verbond*
te schryven. 178. Briefwis-
feling, ter ophelderinge van
de Lysten der Onderteke-
nae-

DER BYZONDERHEDEN EN ZAAKEN.

- naeren. 178—186. Het vermogen der Edelen was dieſtyds zeer gedaeld. 185, 188. Alle de Ondertekenaers waren geen luiden van Adel. 185, 187. Hoe 't bykome, dat 'er geen Zeeuwſche Edelen onder zyn. 185, 186
- Verdenking tegen de Remonstranten tegengegaen. 33, 39, 40.
- Verwardheid in de Geſchiedeniſen, onder Willem den Goeden, en zynen Zoon. 7.
- VIGLIUS, in hoe verre voor den Opfteller der Crimineele Ordonnantie van 1570 te houden. 11, 12.
- Vliſfinger Eeuwfeest. 188.
- Volkſtaelen in 't Ryk van Karel den Grooten, maer twee. 130.
- Vrye Steden, eene duistere benoeming. 59, 62.
- Vryheid in 't Burgerlyke en Godsdienſtige, voor beiden heeft men tegen Spanje geſtreeden. 189.
- Vuur- en Waterproef ſchynt hier te Lande niet zeer gebruiklyk geweest te zyn. 8, 9.
- W.
- Waterſteeg. Zie Smidsſteeg.
- Waterzyde in Amſterdam, welke ſtreek oudtyds dus geheeten. 154.
- Welgeboornen, waeruit oorspronglyk. 9.
- Westindiën. Vaert der Hollanderen en Zeeuwen op dezelve, in en na 't jaer 1581. 145, 146 Bepaeling dier Vaert, met de oprigting der Westindiſche Compagnie. 147, 148.
- WITTEN. (DE) Hoe derzelver moord aenſchouwd kan zyn, door de Haegſche Regeering. 95.
- Wyntmolenſtraet en Windmolenzyde, by verbastering Wymel- of Wimmelzyde, waer oudtyds in Amſterdam gelegen? 149—151. 153—155.
- Z.
- Zeeland, (Graeven van) Wanneer de Hollandſche Graeven dien tytel aengenomen hebben 5.
- Zeeuwen hebben geen regt tot het ſtigten eener Hoogſchoole in Zeeland. 137—140, noch eenig byzonder regt op de vaert op Eſſekabe. 147, 148.
- Zeeuwſche Maetſchappij. Zie Diploma.
- Zierikzee, hoe onder Holland gerekend? 5. Bedoelde opregting eener Hoogſchoole aldaer, lydte tegenspraek. 133, 134. Twyfeling over de gegrondheid of ongegrondheid van die tegenspraek. 134, 135. De wechtigheid dier tegenspraek aengedrongen. 137—140.

T

